

Ярослав БОДАК

Лемківщина

моя мила...

ПІСНІ АННИ ДРАГАН З ГАЛИЦЬКОЇ ЛЕМКІВЩИНИ

Ярослав БОДАК

Лемківщина моя мила...

ПІСНІ АННИ ДРАГАН З ГАЛИЦЬКОЇ ЛЕМКІВЩИНИ

*І мертвим, і живим, і ненародженим
землякам моїм - лемкам присвячую*

Автор

*Дорогому Фриятелевичу, великому
експерту лемківської культури,
м. Володимиріу Максимовичу з
найліпшим життям, автор
Ярослав Бодак
Львів, 17.06.2012*

УДК 398.51+398.8](=161.2'282.2)(477.8)
ББК 63.5(4Укр3=Укр)+82.3(4Укр3=Укр)-6
Б75

У збірнику вміщено 660 пісень різних жанрів, записаних автором від народної співачки з Лемківщини (село Розділля колишнього Горлицького повіту Краківського воєводства, Польща) Анни Дрґан (1903-1986). Уперше в українській фольклористиці тут подано повний запис лемківського народного весілля з описом весільних традицій, звичаїв, обрядів, промовами старшого свата на зальотах (сватанні) і маршалка (старости) на весіллі, діалогами між учасниками весілля, весільними піснями з нотами.

Окрім пісень місцевого музичного діалекту до збірника увійшли й відомі українські народні пісні різних жанрів та міграційні пісні з метою показати не тільки репертуар співачки, але й їх широке побутування на Лемківщині у міжвоєнний період.

Ця книга могла б побачити світ ще понад тридцять років тому, якби... Якби в оточенні В. Щербицького, тодішнього Першого секретаря ЦК КПУ, не панувала думка: "Если лемки украинцы - зачем их как-то выделять? Если же они не украинцы - зачем о них вообще говорить!" Цього було достатньо, щоб лемківська тематика потрапила під заборону.

Монографія "Лемківщина моя мила... Пісні Анни Дрґан з галицької Лемківщини" вийшла друком за підтримки Київського товариства "Лемківщина" ім. Богдана-Ігоря Антонича та особисто його голови Михайла Йосиповича Мацієвського, за що автор складає їм свою щирю подяку.

Рецензенти:

- О.В.Козаренко - доктор мистецтвознавства, професор Львівської національної музичної академії імені М.В.Лисенка, декан факультету культури і мистецтв Львівського національного університету імені Івана Франка
- О.Г.Бенч - кандидат мистецтвознавства, професор Національної музичної академії України імені П.І.Чайковського, народна артистка України, заступник міністра культури і туризму України

Я. Бодак

Лемківщина моя мила... Пісні Анни Дрґан з галицької Лемківщини - К.: ТОВ "Український рейтинг", 2011. - 372 с.

ISBN 978-966-97103-4-5
Київ, 2011

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції № 3642 серія ДК

© Я. Бодак
© ТОВ "Український рейтинг". Авторський дизайн

ПІСНІ АННИ ДРАГАН

*Лемківщино моя мива, як ты нам пропава,
Як тая ясна зіронька, што з неба упава...*

Анна Драган

Музичний фольклор може повноцінно розвиватись лише за умови, коли його носії живуть в автохтонному народному середовищі. Різка зміна звичних умов і способу життя народу приводить до незворотних змін у його музично-поетичному мисленні і, як наслідок, - до поступового, але повного занепаду музичного фольклору.

Так сталося з музичним фольклором північної (галицької) Лемківщини після сумнозвісних подій 1945-1947 років. Унаслідок змови польського і російського тоталітарних режимів у 1945-1946 роках було депортовано основну частину населення північної Лемківщини до східних областей УРСР. Наступна злочинна військова акція "Вісла" 1947 року з виселення решти українців-лемків до "повернутих земель" (північно-західних областей повоєнної Польщі) була не чим іншим, як етнічною чисткою з метою їх швидкої асиміляції і остаточної ліквідації основної української етнічної території на теренах Польщі. Народ, що віками мирно жив у центрі Європи, було потрактовано як ворога "оновленої демократичної Польщі" і брутально, на очах усього цивілізованого світу, викинуто з його прадавніх земель при мовчазній згоді "демократичних" Європи й Америки.

У широких степах України горянин-лемко виявився "чужим серед своїх" і не зміг там прижитись. Упродовж декількох повоєнних років, хоча це й було неймовірно важко за тих умов, майже всі лемки зі східних областей України перебрались на захід у більш звичне природне і соціокультурне середовище. Коли ж у Західній Україні після війни почалась колективізація, лемки, рятуючись від нової напасті, - "щасливого колгоспного життя", почали тікати із сіл у міста й містечка, ставали робітниками і службовцями.

Але незмірно важчою була доля лемків-вигнанців із рідних земель після операції "Вісла". Їх поселяли ізольовано, окремими родинами у ворожому середовищі й не називали інакше як "різунами", "бандитами", "ворогами" Польщі. Фізичний і моральний терор був таким жорстоким, що лемки змушені були перед загрозою фізичного знищення всіляко приховувати своє українство, розмовляти тільки польською мовою, навіть удома з дітьми.

Зрозуміло, що за таких умов годі було й думати про збереження й розвиток вікових традицій музичного фольклору. Втративши свою етнічну єдність, лемки поступово втрачали і свою етнічну самобутність. Розсіяні маленькими групами по декілька родин як в Україні, так і в Польщі, лемки були позбавлені того ґрунту, на якому впродовж віків зростав їхній фольклор, і швидко асимілювались. Культура лемків, особливо їх багатий музичний фольклор, зазнали непоправних втрат. І тільки особливо обдаровані люди зберігали у своїй пам'яті неоціненні скарби, якими для них були народні пісні. Однією з них була Анна Костянтинівна Дрґан, переселенка із села Розділля Горлицького повіту Краківського воєводства, яка від 1946 року проживала у місті Бориславі Львівської області. Від неї упродовж семи років (1969-1976) автором було записано близько 700 пісень різних жанрів. До збірника увійшло 660 пісень, що представляють майже весь репертуар співачки.

Матеріал збірника дає можливість показати жанрово-тематичний діапазон талановитої народної співачки, а через нього - як сучасне музично-поетичне мислення народу, так і деякі стилістичні риси далекого минулого. Уміщені в ньому авторські пісні Анни Дрґан дають додатковий матеріал для вивчення психології народної пісенної творчості.

Пісні систематизовано за жанрами, що визначаються функцією-пісні, а в рамках окремих жанрів - за групами і тематичними підгрупами. Окрім лемківських, у збірнику окремими розділами вміщені й інші українські народні пісні, що дає змогу показати як репертуар співачки, так і їх широке побутування на Лемківщині у міжвоєнний період. Авторські пісні Анни Дрґан подані у кінці збірника. Весільні пісні вміщені у розділі "Весілля" і подані у порядку їх виконання під час весільної драми. Вони систематизовані окремо.

Для кращої орієнтації у матеріалі збірника автором укладено показники пісень: жанрово-тематичний, послідовний, алфавітний, показник пісень, що виконуються на наспіви інших пісень (варіанти наспівів), пісенних форм і ритмічних структур віршів, ладових систем, розподілу весільних пісень у сценарії весілля, розподілу весільних пісень у записах лемківських весіль. Окрім того, укладено показники, що стосуються самого весілля: склад весільної дружини молодого і весільної дружини молодої; функціональних обов'язків членів весільної дружини; використання одягу та весільних відзнак учасниками весілля; перелік об'єктів, предметів і засобів утилітарної та символічної чинності, що використовуються під час весілля; весільних дій; використання предметів утилітарної та символічної чинності під час виконання весільних дій; основних весільних промов, віншувань та віватів тощо. Подано також словник діалектних та малозрозумілих слів.

У піснях збережені усі лексичні, морфологічні та основні фонетичні особливості говірки лемків Горлицьчини, а також сліди впливів української літературної мови, мовні варваризми іншого походження. Поетичні тексти збірника можуть дати цікавий матеріал для лінгвістів і соціологів. Більшість пісень супроводжуються примітками, коментарями, вказівками на варіанти текстів і наспівів у інших збірниках.

ЛЕМКІВЩИНА ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНА ДОВІДКА

Лемківщина - етнографічна територія розселення лемків у Західних Карпатах, що займає обидва схили Низького або Лемківського Бескиду. На сьогоднішній день вона залишається поділеною між трьома державами - Польщею, Словаччиною, Україною. Гірська смуга від рік Солинки і Сяну на сході до Попраду з Дунайцем на заході - це північна або галицька Лемківщина у південно-східній Польщі. Південна Лемківщина - це гірська смуга від кордону з Україною до ріки Попрад у Словаччині. Частина південної Лемківщини є у складі Закарпатської області - від села Ужок і міста Ужгорода до ріки Боржави (Великоберезнянський, Перечинський і частково Свалявський, Іршавський, Мукачівський та Ужгородський райони).

Територія Лемківщини простягається від сходу до заходу приблизно на 130-150 км, від півночі до півдня вона коливається у межах 25-50 км. Північна межа проживання лемків обмежена містами Перемишль, Ярослав, Переворськ, Ряшів, Ясло, Коросно, Горлиці, Грибів, Новий Санч, південна - проходить за Бескидами понад словацькими містами Михаловці, Гуменне, Пряшів, Сабинів, Стара Любовня. Обидві межі мають багато етнографічних півостровів і острівців між поляками і словаками. На Сході знаходиться широка перехідна лемківсько-бойківсько-гуцульська смуга.

Здавна тут проживали лемки¹ - субетнос українців, що разом з бойками і гуцулами належать до карпатської частини українського населення.

Місцевість гориста, порізана численними гірськими річками, вкрита лісом, який на західному підніжжі Карпат з букового поступово переходить у шпильковий (ялиця, смерека). Земля Лемківщини багата на корисні копалини (нафта, залізна руда, земний віск, гіпс, будівельне каміння та ін.).

Свої села лемки будували, звичайно, біля рік і потоків або вздовж доріг. Житлом була переважно рублена хата (хыжа), яка найчастіше споруджувалась так, що під одним дахом знаходились помешкання і господарські споруди (кімната, комора, комірка, сіни, боїско, возівня, стайня тощо). У заможніших людей хата мала декілька кімнат і стояла окремо від господарських споруд. Хату намазували земною ропою, або малювали олійною фарбою, перемішаною з товченою цеглою, або ж білили вапном. Стіни, віконниці й вхідні двері прикрашали своєрідною орнаментикою, що мала символічне значення.

У долинах рік і низинах населення займалося переважно землеробством, на гірських луках - випасом худоби, а в підгірських сторонах - садівництвом.

Займались лемки також полюванням, риболовлю, бджільництвом, каменярством. Досить поширені були домашні промисли - ткацтво, гончарство, ковальство, шевство та ін.

Важливе значення у житті лемків мав деревний промисел. Ліс завжди був джерелом доходу для населення Лемківщини. Ще у другій половині XIX ст. у зв'язку з розвитком капіталізму лемки почали займатись вивозом лісу до тартаків, залізниць, переробляли дерево для власних потреб на гонти, протісся, лати, бельки, форшти, при будові хат і господарських будівель. Не менш важливе значення мало виробництво різних предметів побуту, художня різьба по дереву. У кожному селі були свої майстри, що виробляли з дерева ложники, мисники, діжки, боденки, стільниці, мотвила, шафки на посуд і багато інших предметів домашнього вжитку. Але найбільше славились народні умільці із сіл Новиця, Баниця, Ліщини Горлицького повіту. Вироби з цих сіл, особливо ложки, коробки, ящики, дитячі іграшки, писанки були відомі не тільки по всій Лемківщині, але й далеко за її межами і навіть вивозились до Америки.

У тісному зв'язку з деревним промислом була різьба по дереву, осередком якої були села Білян-ка на Горличчині, Вільки та Балутянка біля Риманова. Свої вироби різьбярі збували, мандруючи

¹ Назва краю та його мешканців локальна, етнографічна і найбільш імовірно походить від прислівника "лем" (лат. tantum), якого вживали замість "лиш", "лише", "тільки". Теорії про інше походження цієї назви не знайшли підтвердження. На Закарпатті поширена інша форма цього прізвиська - "лемак". Вперше назва Лемко як прізвище з'являється на Мукачівщині у документах XIV-XVI століть. Самоназва лемків усіх регіонів - русини або руснаки.

У 1829 році Іван Чапльович запровадив слово "лемак" як діалектично-етнографічний термін, поділивши угорських русинів відповідно до говірок на "лишаків" і "лемаків" (Johann von Csaplovics, Gemalde von Ungern, Ч. I, Пенгт, 1829). Щодо русинів північних схилів Карпат, то їх вперше назвав лемками Йосиф Левицький у передмові до Руської граматики в 1831 році (Jozef Lewicki, Grammatik der guthenischeu oder kleinoryssischeu sprache in Galicien, Перемишель, 1834. Передмова датована 1831 р.). Левицький був першим, хто ввів слово лемко як мовознавчо-етнографічний термін із закінченням на "-ко", як аналогію до назви сусідів "бойко".

З кінця XIX століття назви Лемківщина, лемко, лемківський стають загальноприйнятими. Самі лемки цю назву почали приймати від початку XX століття під впливом журналістів, які видавали часописи "Лемко" (1934-1939), "Наш Лемко" (1933-1939), "Lemko" (1934-1939) - у Галичині і "Лемківщина" (1922-1928), "Лемко" (1928-1940) - на еміграції. Офіційною ж до кінця Другої світової війни була стара назва українського населення Буковини, Галичини та Закарпатської України - русини.

ЛЕМКІВЩИНА ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНА ДОВІДКА

Лемківщина - етнографічна територія розселення лемків у Західних Карпатах, що займає обидва схили Низького або Лемківського Бескиду. На сьогоднішній день вона залишається поділеною між трьома державами - Польщею, Словаччиною, Україною. Гірська смуга від рік Солинка і Сяну на сході до Попраду з Дунайцем на заході - це північна або галицька Лемківщина у південно-східній Польщі. Південна Лемківщина - це гірська смуга від кордону з Україною до ріки Попрад у Словаччині. Частина південної Лемківщини є у складі Закарпатської області - від села Ужок і міста Ужгорода до ріки Боржави (Великоберезнянський, Перечинський і частково Свалявський, Іршавський, Мукачівський та Ужгородський райони).

Територія Лемківщини простягається від сходу до заходу приблизно на 130-150 км, від півночі до півдня вона коливається у межах 25-50 км. Північна межа проживання лемків обмежена містами Перемишль, Ярослав, Переворськ, Ряшів, Ясло, Коросно, Горлиці, Грибів, Новий Санч, південна - проходить за Бескидами понад словацькими містами Михаловці, Гуменне, Пряшів, Сабинів, Стара Любовня. Обидві межі мають багато етнографічних півостровів і острівців між поляками і словаками. На Сході знаходиться широка перехідна лемківсько-бойківсько-гуцульська смуга.

Здавна тут проживали лемки¹ - субетнос українців, що разом з бойками і гуцулами належать до карпатської частини українського населення.

Місцевість гориста, порізана численними гірськими річками, вкрита лісом, який на західному підніжжі Карпат з букового поступово переходить у шпильковий (ялиця, смерека). Земля Лемківщини багата на корисні копалини (нафта, залізна руда, земний віск, гіпс, будівельне каміння та ін.).

Свої села лемки будували, звичайно, біля рік і потоків або вздовж доріг. Житлом була переважно рублена хата (хьжа), яка найчастіше споруджувалась так, що під одним дахом знаходились помешкання і господарські споруди (кімната, комора, комірка, сіни, боїско, возівня, стайня тощо). У заможніших людей хата мала декілька кімнат і стояла окремо від господарських споруд. Хату намазували земною ропою, або малювали олійною фарбою, перемішаною з товченою цеглою, або ж білили вапном. Стіни, віконниці й вхідні двері прикрашали своєрідною орнаментикою, що мала символічне значення.

У долинах рік і низинах населення займалося переважно землеробством, на гірських луках - випасом худоби, а в підгірських сторах - садівництвом.

Займались лемки також полюванням, риболовлюю, бджільництвом, каменярством. Досить поширені були домашні промисли - ткацтво, гончарство, ковальство, шевство та ін.

Важливе значення у житті лемків мав деревний промисел. Ліс завжди був джерелом доходу для населення Лемківщини. Ще у другій половині XIX ст. у зв'язку з розвитком капіталізму лемки почали займатись вивозом лісу до тартаків, залізниць, переробляли дерево для власних потреб на гонти, протісся, лати, бельки, форшти, при будові хат і господарських будівель. Не менш важливе значення мало виробництво різних предметів побуту, художня різьба по дереву. У кожному селі були свої майстри, що виробляли з дерева ложники, мисники, дїжки, боденки, стільниці, мотвила, шафки на посуд і багато інших предметів домашнього вжитку. Але найбільше славились народні умільці із сіл Новиця, Баниця, Ліщини Горлицького повіту. Вироби з цих сіл, особливо ложки, коробки, ящики, дитячі іграшки, писанки були відомі не тільки по всій Лемківщині, але й далеко за її межами і навіть вивозились до Америки.

У тісному зв'язку з деревним промислом була різьба по дереву, осередком якої були села Білянка на Горличчині, Вільки та Балутянка біля Риманова. Свої вироби різьбярі збували, мандруючи

¹ Назва краю та його мешканців локальна, етнографічна і найбільш імовірно походить від прислівника "лем" (лат. tantum), якого вживали замість "лиш", "лише", "тільки". Теорії про інше походження цієї назви не знайшли підтвердження. На Закарпатті поширена інша форма цього прізвища - "лемак". Вперше назва Лемко як прізвище з'являється на Мукачівщині у документах XIV-XVI століть. Самоназва лемків усіх регіонів - русини або руснаки.

У 1829 році Іван Чаплович запровадив слово "лемак" як діалектично-етнографічний термін, поділивши угорських русинів відповідно до говірок на "лишаків" і "лемаків" (Johann von Csarlovics, Gemälde von Ungern, Ч. I, Пешт, 1829). Щодо русинів північних схилів Карпат, то їх вперше назвав лемками Йосиф Левицький у передмові до Руської граматики в 1831 році (Jozef Lewicki, Grammatik der ruthenischeu oder kleinorjyssischeu sprache in Galicien. Перемишль, 1834. Передмова датована 1831 р.). Левицький був першим, хто ввів слово лемко як мовознавчо-етнографічний термін із закінченням на "-ко", як аналогію до назви сусідів "бойко".

З кінця XIX століття назви Лемківщина, лемко, лемківський стають загальнопринятими. Самі лемки цю назву почали приймати від початку XX століття під впливом журналістів, які видавали часописи "Лемко" (1934-1939), "Наш Лемко" (1933-1939), "Lemko" (1934-1939) - у Галичині і "Лемківщина" (1922-1928), "Лемко" (1928-1940) - на еміграції. Офіційною ж до кінця Другої світової війни була стара назва українського населення Буковини, Галичини та Закарпатської України - русини.

селами та містами, особливо в лікувальних місцевостях Криниці, Шавниці, Жегестові, Риманові, Вапеннім, Івончі та ін.

Каменярський промисел зосереджувався головним чином у селах Бортному, Бодаках, Перегонині Горлицького повіту та Крапній, Фолюші Ясельського повіту, в селі Чорноріки Короснянського повіту. Особливо цінувались тверді жорнові і млинові камені з Бортного та надгробники і хрести з Перегонини, а вироби з Крапної ще більш ніж 250 років тому дістали загальне визнання по всій території Австро-Угорської держави.

Варто згадати мандрівних склярів, дротарів і, особливо, торговців дьогтем та содою із села Лосе Горлицького повіту, які з давніх часів розвозили дьоготь, соду та лікувальне зілля по містах і селах не тільки Галичини, а й Молдови, Литви, степової України, добирались навіть углуб Росії. Деякі з них мали свої великі склади у Любліні, Варшаві та Львові.

Історія Лемківщини сягає глибини віків. Уже в VI ст. н.е. уздовж західних Карпат поселилось східнослов'янське плем'я білих хорватів, утворивши сильну державу Білу Хорватію або Велику Хорватію, що входила до складу великої держави антів. Після її занепаду "частина хорватських племен з невідомих нам причин рушила зі своєї прабатьківщини на південь і заселила Панонію і Балкани, інша, напевно, через перевали Західних Карпат перейшла в Моравію і заселила її східне пограниччя, а решта залишилась жити у гірських районах своєї прабатьківщини, у Бескидах. Останні дві групи білохорватів з плином часу асимілювались українцями і чехами"².

Лемки є нащадками тієї частини хорватів, що після міграції залишились у своїй прабатьківщині - Бескидах. О.Торонський, посилаючись на П.Шафарика, подає, що у VII ст. (634-636) після відходу значної частини хорватів із Карпатських гір і східної Галичини інші племена руські займали залишені місця, але ім'я хорватів залишилось і ще довго було у вжитку про жителів Карпат, бо у 993 році, за свідченням літописця Нестора, князь Володимир "зворохобившихся хорватів покорив". Після того, як хорвати, що залишились у Бескидах, увійшли під владу князів київських, ім'я їх, як і всі місцеві імена деревлян, полян, бужан та ін. зникло, а народ став загальним ім'ям русинів зватись³.

У X ст. Лемківщина разом з Червенськими городами і Карпатською Руссю входила до складу Київської Русі, а пізніше, після її розпаду - до Галицько-Волинського князівства.

Починаючи з XII ст., з'являється низка осель - Волиця, Сторожі Великі і Малі, Снітниця, Юрівці, Чертіж, княжа фортеця Сянік, - суцільне ж заселення Лемківщини проходило впродовж XV-XVI століть, коли виникли майже всі відомі на сьогоднішній день населені пункти.

Селяни Лемківщини брали участь у народних антифеодальних повстаннях XV-XVI століть, відомих під назвою "збійницького" руху. Ще в середині XV ст. лемківські і чеські збійники захопили Чорштинський замок, що став центром повсталих. Відомі були також збійники сянських гір - "бескидники".

²Цю гіпотезу, що має пряме відношення до предмету нашого дослідження і є "фольклорним" підтвердженням однієї з теорій про походження лемків, висунув видатний український вчений-етномузиколог Володимир Гошовський (1922-1996). У своїй книзі "У истоков народной музыки славян" (Москва, 1971, С. 78-80) він пише, що загадкове плем'я стародавніх слов'ян білих хорватів згадується у багатьох історичних документах і літописах слов'ян, Візантії, Західної Європи і народів Сходу. Перші згадки про білохорватів подає візантійський імператор Костянтин VII Багрянородний (912-959). Він доводить, що хорвати прийшли на Балкани зі своєї прабатьківщини - Білої або Великої Хорватії, яка була розташована за Карпатами між рікою Віслою і царством Франків. Хорватський історик Ф.Рачки на основі інших історичних джерел уточнює місце розташування Білохорватії, пересуваючи його далі на схід між Віслою і верхів'ям Дністра. Арабські і персидські джерела IX ст. згадують дві східнослов'янські держави - антів і хорватів. У Київському літописі декілька разів згадуються хорвати і білохорвати, але вони не числяться між слов'янськими племенами Русі. Серед союзників Олега у поході на Царгород (907) названі і хорвати, але вже 992 року Володимир воює з хорватами.

Л.Нідерле вважав, що хорвати були великим племінним об'єднанням слов'ян, які жили на північних схилах Карпат і території, що до них прилягала, але утримувався визначити центр Білохорватії. Новіші дослідники Ф.Дворнік і Я.Чекановський дійшли висновку, що Білохорватія була складовою частиною держави антів і займала територію від Бугу до верхів'їв Дністра - на сході, - і до Судет і Ельби - на заході.

Отже, історичні письмові пам'ятки IX-XI століть дають нам суперечливі відомості про білохорватів, залучаючи їх то до східних, то до західних слов'ян, хоча на історичній арені вони у той час фігурують як слов'яни південні, тобто хорвати. Зіставивши ці дані про білохорватів і спираючись на глибоку переконаність Л.Нідерле про те, що всі хорвати - це частини первісно єдиного цілого, яке розпалося і по-різному розвивалося, В.Гошовський на основі дослідження варіантів одного типу весільної пісні висунув вищезгадану гіпотезу. Далі автор гіпотези доходить висновку, що білохорвати не були однорідним за своїм етнічним складом народом і досліджуваній ним тип весільної пісні належав, напевно, одному зі слов'янських племен такого об'єднання. Його прабатьківщиною могла бути та частина Східних Карпат, де і було знайдено осередок весільної пісні, тобто етнографічна територія Лемківщини, яка, як вказують історичні дослідження, входила до складу передбачуваної (гаданої) слов'янської держави Білої Хорватії (про досліджуваний В.Гошовським тип весільної пісні, що займає центральне місце і в записаному нами лемківському весіллі, докладніше див. нижче).

Існують й інші теорії, що стосуються етногенезу лемків. Однією з найбільш поширених, що визнається більшістю українських учених, є теорія про заселення гірських теренів Карпат вихідцями з Київської Русі, про що свідчать численні руські назви місцевостей, які сягають околиць Кракова. Польські вчені натомість обстоюють свою теорію про волоське походження лемків. Але вона має скоріш політично-ідеологічний характер і покликана заперечити автохтонність русинів-лемків на теренах Польщі.

³О.Торонський. Русини-лемки. Зоря галицька jako Альбум на рік 1860, Львів, 1860, С. 395 (див. також: О.Торонський. Русини-лемки. Руська читанка для нижших клас середніх шкіл, ч. II, Львів, 1871, С. 244-245).

Значно більшого поширення збійницький рух набрав у кінці XVI - на початку XVII століть, коли він став частиною загальногалицького опришківства. Відзначались загопи Ланка з Терстяни, Сипка⁴ з Мацини Великої і, особливо, загін Василя Баюса з Лішин Горлицького повіту.

Визвольна боротьба українського народу 1648-1654 рр. під проводом Богдана Хмельницького сприяла ще більшому розмаху опришківства в Галичині. На Лемківщині широкого розголосу набрали виступи селян сяніччини 1648 року, які за допомогою і під керівництвом збійників (опришків) захопили спочатку Новотанецький, а потім Сяніцький замки і звільнили в'язнів. Ще більшого піднесення збійницький рух досяг у наступному році, коли ватажками збійників були Василь Чепель з Грибова та Андрій Савка від Дуклі. Кульмінацією в розвитку збійницького руху на Лемківщині було здобуття Чорштинського замку 15 червня 1655 року загонами селянського ватажка Костки Наперського, звідки повсталі мали намір рушити на Краків. Лише значними силами королівських військ вдалося придушити це повстання. Та його відгомін ще довго лунав у Бескидах...

Значне місце в культурній спадщині українського народу посідають культурні цінності, створені на Лемківщині у XV-XVIII століттях, зокрема твори народного письменства та церковного іконопису. Чудовим зразком лемківської писемності є "Апостол", що вийшов у Сяніку 1551 року. У XVII ст. виходить "Учительна Євангелія" священника Тимофія з Височан на Сяніччині (1635), Євангелія Стефана Рихвальдського з Рихвальда на Горличчині (1666). 1734 року був складений Богословник, а два роки згодом священник І.Прислопський з Камінної на Грибівщині переклав на лемківське нарідчя "Псалтир".

Проте, чи не найбільше значення мають лемківські ікони - чудові пам'ятки станкового малярства XV-XVI століть, що збереглися у далеких карпатських селах. Особливу увагу дослідників привертають ікони архангелів Гавриїла та Михаїла з Дальови, ансамбль ікон з Ванівки "Моління з чином", "Народження Марії", "Нерукотворний образ", ("Страшний суд"), "Різдво Марії" з Лісковатого, "Дмитрій" з Фльоринки та інші, що зберігаються у Львівському музеї українського мистецтва. Величезна їх вартість ще й у тому, що подібні пам'ятки тогочасного малярства у Центральній Україні з низки історичних причин не збереглися. Варто згадати і старовинні дерев'яні церкви, що були справжніми музеями, де зберігалися цілі колекції ікон, деколи різних майстрів і різних періодів їх створення.

Після першого поділу Польщі з 1772 року і до кінця Першої світової війни (1918) Лемківщина разом з іншими галицькими землями входила до складу Австро-Угорської імперії. У 1849 році північна частина Лемківщини відійшла під владу Польщі, південна - залишилася в руках чеських і угорських королів.

Революційною хвилею 1848 року було скасовано панщину, яка, однак, не розв'язала корінного питання - питання про землю. Найбідніші селяни не могли викупити землю. Важке економічне і соціальне становище селян-лемків ще більше погіршилось. Лемко першим з-посеред українців "відкрив" Америку - у 70 роках XIX століття почалась масова еміграція безземельних селян у США, Канаду, Аргентину, Бразилію, Францію та інші країни.

Перша половина XIX ст. - період зростання національної самосвідомості українців-галичан, піднесення їх культурного і національного життя. Цьому значною мірою сприяла просвітительська діяльність "Руської трійці" - Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького та Івана Вагилевича. 1837 року М.Шашкевич видав "Русалку Дністрову" - першу в Галичині книжку українською мовою.

У другій половині XIX - на початку XX століть Лемківщина стає об'єктом щораз більшого зацікавлення з боку українських діячів науки і культури. Пожвавлюється освітня праця, відкриваються читальні "Просвіти", через які поширюються твори Т.Шевченка, І.Франка, Л.Українки. Значний вплив мали також читальні М.Качковського московфільського напрямку.

1905 року на Лемківщину виїжджала спеціальна експедиція Львівського Наукового Товариства ім. Т.Шевченка під керуванням проф. Ф.Вовка, яка збрала цінні матеріали з історії, етнографії, антропології та фольклору лемків. Матеріали експедиції дали змогу переконливо засвідчити належність лемків до українського народу. Тричі впродовж 1911-1913 років на Лемківщину виїздив академік Ф.Колесса. Результатом цих поїздок була його фундаментальна праця "Народні пісні з галицької Лемківщини", що вийшла у Львові 1929 року.

Багато страждань і горя принесла лемкам Перша світова війна. Із перших днів війни австрійське військо почало інтернувати місцевих мешканців. Після відступу російської армії з Галичини австрійський уряд жорстоко розправлявся з усіма, хто прихильно ставився до вояків царського війська, серед яких було багато українців, хто співчував політиці галицьких московфілів. Із 120 лемківських

⁴ Легенда про Сипка живе і в наші дні серед переселенців із Мацини Великої, Вапенного, Розділля, Пстружного, Прегонини, Бодаків, Бортного та інших сіл Горлицького повіту, що мешкають тепер у м. Бориславі на Львівщині.

Розділля (Розьділя) - село в долині річки Розділянка біля підніжжя гори Фердель (648 м, помісцевому "Фырдей"). Засноване, напевно, у XIV ст. за часів короля Казимира Великого, хоча перша письмова згадка про нього є з 1564 року. 1784 року в селі збудовано греко-католицьку церкву, присвячену Народженню Пресвятої Діви Марії (перебудовану 1927 року). Розділля - пограничне лемківське село. У 1938 році у Розділлі мешкало 750 людей, серед них 710 українців-лемків, 10 поляків, 20 латиників (усі зі змішаних українсько-польських родин) і 10 жидів.

9 вересня 1939 року німці розстріляли в селі 9 чоловік та спалили шість хат. Причиною було те, що польський вояк, сховавшись у stodолі, застрелив німецького офіцера, який їхав на чолі німецького підрозділу. Від розстрілу кожного десятого чоловіка села врятував німець Кароль Гросс, який мешкав тут від часів Першої світової війни. Він пояснив, що мешканці села, українці-лемки не мають жодного стосунку до інциденту, який вчинив вояк польського війська, що відступало після нападу німців на Польщу 1 вересня 1939 року.

Після війни більшість лемків з Мацини Великої і Вапенного було виселено в Україну. У Розділлі залишилося 294 лемки та 40 поляків разом із латиниками. Із них у червні 1947 року 329 лемків (60 родин) було депортовано на західні польські землі в ході акції "Вісла". Незначна частина розділчан 1958 року повернулася в рідне село. У початковій школі є пункт навчання української мови.

Мацина Велика, Розділля і Вапенне були на початку XIX ст. об'єднані в одну парафію. Резиденція цієї парафії була в Розділлі, яку потім було перенесено до Мацини Великої.

Із цього короткого історичного нариса видно, якою складною, драматичною, а в першій половині XX століття і трагічною була історія Лемківщини. Усе це не могло не відобразитись на художньому мисленні народу.

І. ЖАНРИ І ТИПИ ПІСЕНЬ У МУЗИЧНОМУ ФОЛЬКЛОРІ ГОРЛИЧЧИНИ

Загальні положення

В етномузикологічній літературі немає чітких визначень таких понять як *традиція*, *звичай*, *обряд*, *ритуал* тощо. Часто вони вживаються як синоніми. Особливо це стосується весілля. Інколи навіть одна й та ж весільна дія має назву то "весільна традиція", то "весільний звичай", то "весільний обряд" чи "ритуал". І хоча усі ці терміни стосуються весілля, разом з тим вони позначають різні явища і між ними є суттєва різниця. Автор виходить з того, що:

Традиція (від лат. *traditio* - передання) - елементи соціальної й культурної спадщини, які передаються наступним поколінням і зберігаються протягом тривалого часу в суспільстві в цілому чи в окремих групах соціальних. Є одним з видів соціально-культурної наступності, що орієнтує як на збереження надбань культури, так і на їх відтворення і розвиток. Традиція проявляється у вигляді усталених, стереотипізованих норм поведінки, звичаїв, обрядів, свят, суспільних ідей, морально-етичних елементів тощо (УРЕ, т. 11, Київ, 1984, С. 318).

Звичай - правило поведінки людей, що склалося в процесі їхнього співжиття, увійшло в звичку, побут і свідомість певної групи чи всього суспільства. Звичаї з'явилися разом з виникненням людського суспільства внаслідок повторювання однакових вчинків, які згодом набули загального значення, стали нормою (УРЕ, т. 4, Київ, 1979, С. 240).

Обряди - соціальне явище, що являє собою комплекс символічних, визначених традицією умовних дій, спрямованих на оформлення (обряження) певних подій у житті людей, держави, приурочених окремим етапам трудової діяльності, а також відзначення деяких пір року (обряди поховальні, весілля, обжинки, новорічного, весняного циклу, т.зв. купальські обряди, пов'язані з Купалом та ін.). Вони є складовою частиною традиційно-побутової культури народу й містять у собі елементи пісенного, хореографічного, декоративно-ужиткового мистецтва (УРЕ, т. 7, Київ, 1982, С. 468).

Ритуал (від лат. *ritualis* - обрядовий) - вид обряду, норма поведінки, що історично склалася або спеціально встановлена, за якої спосіб виконання дій суворо канонізований і має символічний характер. Ритуали здійснюються переважно в урочистій обстановці, вони пов'язані з церемонійними формами офіційної поведінки (наприклад дипломатичний), а також з виконанням обрядів у побутових відносинах (УРЕ, т. 9, Київ, 1983, С. 381).

Із цих визначень стає зрозуміло, що традиція не зводиться до найбільш стереотипних своїх різновидів, таких як звичай і обряд, а охоплює значно ширше коло соціальних явищ, стосується усіх сфер соціального життя і усіх культур. Натомість сфера звичаїв обмежується певними суспільствами або ділянками суспільного життя, а обряд є лише різновидом звичаю, символом певних соціальних відносин.

Звичай може бути і засобом практичного перетворення і використання різноманітних об'єктів. У ролі звичаю можуть виступати виробничі навички, релігійні обряди, громадські свята та ін. Як успадкований стереотипний спосіб поведінки, звичай служить засобом залучення індивідуумів до певного соціального і культурного досвіду, передає його наступним поколінням, регламентує поведінку індивідуумів та підтримує внутрішньогрупову єдність і згуртованість, освячує різноманітні об'єкти і соціальні відносини. У найбільш "чистому" вигляді звичаї зберігаються у сфері побуту, моралі та громадянської обрядності.

Отже звичаї - відносно тривалі стандартизовані дії, що розглядаються як обов'язкові у належних ситуаціях. Та все ж вони не абсолютно обов'язкові. Звичаї не плануються. Коли мова йде про звичаї, наприклад, приготування їжі чи використання одягу або меблів та інших побутових предметів, підкреслюють їх звичайний "бездушний" характер. Це своєрідні звички, думки і дії, що забезпечують високий рівень передбачуваності поведінки у певних ситуаціях. Звичаї відносно незмінні, їм не перечать. Деякі звичаї можна порушувати, але повне порушення суворо карається громадою аж до вигнання.

Обряди як сукупність умовних традиційних дій, навпаки, позбавлені безпосередньої практичної доцільності. Вони служать символами певних соціальних відносин, формою їх наочного вираження і закріплення. У найдавніших суспільствах побутові, виробничі й релігійні обряди були недиференційовані. Із виникненням держави і права, а потім і церкви формуються ритуали й церемонії, пов'язані із суспільним і державно-політичним життям, наприклад, придворні церемонії, а також специфічна церковна обрядність.

На відміну від звичаїв ритуали, як стереотипна форма масової поведінки, що має церемоніальний характер, вимагають більш жорсткого дотримання правил поведінки. Вони носять вузько груповий характер, мають більшу регламентацію щодо кількості учасників, характеру і послідовності церемонії, більш жорсткі санкції в разі відхилення учасників від правил поведінки. Як церемоніальна частина обряду, ритуали можуть виконуватись самостійно, відповідно до конкретної ситуації і мети групи. Вони виконують різноманітні соціально-психологічні функції, що виправдовують і пояснюють їхнє існування: зміцнення згуртованості групи, передача досвіду, соціальних і трудових навичок від покоління до покоління, виступають як засіб розваги, відпочинку, задоволення естетичних потреб членів групи, виявлення психічної стабільності і позитивних емоцій в учасників ритуалу. Урочистість обстановки є головною визначальною рисою ритуалу, як виду обряду.

Разом з тим продовжують існувати традиційні побутові обряди, що найдовше зберігаються у селянському середовищі. До них належать виробничі обряди, пов'язані із землеробством, наприклад із жнивими (зажинки, дожинки), тваринництвом (обряди, приурочені до весняного вигону худоби), риболовлю, полюванням, зведенням нових споруд та ін., та обряди родинні, пов'язані з народженням і смертю, похованням, весіллям. Обряди першої групи (виробничі) у зв'язку з річною повторюваністю господарської діяльності та її календарною приуроченістю прийнято називати, на відміну від родинних, календарними.

Обрядові дії можуть бути магічними, включаючи й вербальну, тобто словесну магію, символічно-демонстративними або ігровими. Для пізніх обрядів характерний розвиток символічних та ігрових елементів і втрата або трансформація магічних, які були генетично пов'язані з примітивною аграрною, тваринницькою і промисловою технікою і зі стійкістю общинних, родових і родинних, особливо ж патріархальних відносин.

Обряди виконувались як колективно, так і індивідуально. Ті обряди, що виконувались індивідуально і часто таємно, супроводжувались прозовими й віршованими замовляннями й примовляннями. Обряди, що виконувались колективно (рід, плем'я, община, родина) - також і піснями.

Твори обрядової поезії - народнопоетичні твори, переважно пісні, що супроводять побутові обряди, - можуть бути заклиналими, якщо їм приписується самостійна магічна дія, супровідними або символічними, якщо вони супроводять, пояснюють або символізують обряд та ігровими, коли вони є складовою частиною ігрової обрядової дії. До заклиналих можна віднести, наприклад, такі твори обрядової поезії, як колядки і щедрівки, веснянки, до супровідних або символічних - голосіння, весільні пісні, до ігрових - хороводні пісні. Тематично твори обрядової поезії відображають хід того чи іншого обряду, його дії. Деякі обрядові пісні у зв'язку з еволюцією традиційних обрядів переходять у розряд ліричних, сатиричних або дитячих пісень.

I. ОБРЯДОВІ ПІСНІ

1. Родинні:

а) весілля та весільні пісні

Лемківське весілля на Горлицьчині

Весільна обрядовість становить відносно самостійну систему цілеспрямованого духовного розвитку субетносу й окремої особистості. Вона детермінується соціально-економічними та політичними процесами. Водночас весільна обрядовість є ефективним засобом соціалізації людини, розвитку її світоглядної культури, формування здатності до самовдосконалення, фактором національної ідентичності.

Традиційне лемківське народне весілля - поліжанрова, поліфункціональна система у формі драми, яка складається з двох дій з прологом і епілогом. Кожна дія складається з низки картин (сцен), які відбуваються у визначених місцях (дім молодого чи молодої, двір, вулиця та ін.), у визначений час (ранок, полудень, вечір), визначеними виконавцями (молодий, молода, їх родичі, весільна дружина, гості, невесільні).

Весілля поєднує елементи драматичного (монологи, діалоги, ігри), музичного (спів, гра на музичних інструментах), хореографічного (танці, танки), декоративно-ужиткового мистецтва, пантоміму, складну атрибутику (одяг, прикраси, предмети утилітарної та символічної чинності - деревце, пера, вінки, хустки, рушники, топірці, кожух, діжа та ін.). Усі складові весілля мають свою чітко зумовлену функцію, кінцева сукупна мета яких - санкціонувати подружній зв'язок.

Основні етапи весільної драми можна подати у вигляді такого сценарію:

ПРОЛОГ

1. Зальоти (сватання)
2. Руковини (заручини)

ДІЯ I. ПЕРЕД ПЕРЕЇЗДОМ МОЛОДОЇ ДО ДОМУ МОЛОДОГО

П'ятниця. Картина 1. Дружбівський вечір або відігравання "на добраніч".

Сцена 1.1. Парубоцький танець молодого.

Сцена 1.2. Відігравання "на добраніч".

Сцена 1.3. Виготовлення вінків. Дівочий танець молодої.

Субота. Картина 2. У молодої перед приходом молодого.

Картина 3. У молодого перед відправленням до молодої.

Картина 4. Похід і здобуття дому молодої весільним поїздом молодого.

Сцена 4.1. Похід по молоду.

Сцена 4.2. Перемовини маршалка з доматарем і пошуки молодої.

Сцена 4.3. Обмін подарунками і оздоблення весільними

відзнаками учасників весілля.

Неділя. Картина 5. Похід до шлюбу.

Сцена 5.1. Благословення батьками молодих і похід до церкви.

Сцена 5.2. Вінчання і повернення весільного поїзда до дому молодої.

Картина 6. У молодої після шлюбу.

Сцена 6.1. Зустріч молодих. Весільна гостина.

Сцена 6.2. Танці.

Понеділок. Картина 7. Переїзд молодої до дому молодого.

Сцена 7.1. Прощання молодої з родом.

Сцена 7.2. Весільний поїзд до дому молодого.

ДІЯ II. ПІСЛЯ ПЕРЕЇЗДУ МОЛОДОЇ ДО ДОМУ МОЛОДОГО

Понеділок. Картина 1. Зустріч молодої родом молодого.

Сцена 1.1. Перемовини маршалка з доматарем і представлення молодої.

Сцена 1.2. Впровадження молодої за стіл матір'ю молодого.

Сцена 1.3. Гости́на, танці.
Картина 2. Поклади́ни.

Вівторок. Картина 3. Почепи́ни.
Картина 4. Похід на річку умивати молоду.
Картина 5. Молода в домі молодого.
Сцена 5.1. Обдаровування молодою членів роду молодого.
Сцена 5.2. Обрядовий танець з молодою.
Картина 6. Прихід приданів.
Сцена 6.1. Перемовини між сторонами.
Сцена 6.2. Спільна гости́на членів роду молодого і роду молодої.
Сцена 6.3. Танці.

Середа. Картина 7. Закінчення весілля.
Сцена 7.1. Гости́на, розваги, "передирки".
Сцена 7.2. Танці, гости́на.
Сцена 7.3. Настанови молодому. "Многая літа", розхід гостей.

ЕПІЛОГ

1. Сващини.
2. Поправини (одвідини).

За цим сценарієм справлялись весілля у Горлицькому повіті до середини 1930-х років. Але вже під час Першої Світової війни намітилась тенденція до скорочення весілля. Спочатку це торкнулось його тривалості. "Богацке" (багате) весілля, яке тривало тиждень і більше, скоротилось до 5-4 днів, а "худобне" (бідне) - до трьох. У міжвоєнний період, особливо у другій половині 1930 років, це скорочення тривалості весілля привело до змін у його сценарії. Так, зокрема, у передвесільній частині (пролозі) обряди "зальоти" і "руковини" вже не завжди розділялись проміжком у 7-10 днів, як раніше, а часто здійснювались того самого вечора, об'єднавшись в одне дійство, де вже не було місця звичаю обзорин. У власне весільній частині після вінчання і гости́ни у молодої вона іноді того ж дня прощалася з родом і переїжджала до дому молодого. Тут пізно увечері обряди "поклади́ни" і "почепи́ни" здійснювались один за одним без довшого проміжку часу, як давніше, причому вони помінялись місцями. Спочатку молоду чепили (завивали) і після роздачі бальця (обрядового хліба), подарунків, і обрядового танцю усіх чоловіків роду молодого з молодою, молоді йшли на спочинок (поклади́ни) під спів еротичних пісень весільної дружини і гостей.

Таким чином пропускався обряд - "похід на річку умивати молоду". Але ці зміни ще не були загальним правилом і стосувались, переважно, деяких низинних сіл. У більш віддалених гірських селах весілля справлялись за наведеним сценарієм аж до депортації лемків у 1945-му році, - скорочувалось лише його тривалість.

За роки Другої Світової війни скорочення весілля з вищезгаданими змінами його сценарію з огляду на обставини війни щораз більше закріплюються.

Але найбільшою руйнацією лемківський музичний фольклор, зокрема обряд весілля, зазнав після вигнання лемків з їх прадавніх земель та розпорошення їх маленькими групами як в Україні, так і в Польщі. У перші повоєнні роки в Україні подекуди ще справлялись лемківські весілля зі збереженням основної традиційної схеми та дотриманням головних обрядів і співом обрядових пісень. Але нові соціально-економічні і політичні умови життя лемків в Україні, негативне ставлення влади до народних традицій, звичаїв та обрядів, насильницьке впровадження "нових радянських свят і обрядів", змішані шлюби і т. ін. не сприяли збереженню лемківського фольклору, зокрема й народного весілля. Виходили із вжитку і такі важливі атрибути весілля як народний одяг, капелюхи з перами і топірці молодого і дружбів, скриня з приданим молодої, діжа, кожух, свічки тощо. Весілля щораз частіше перетворювались у звичайні застілля із фрагментами головних обрядів і переважальним співом необрядових застільних пісень. На початок 1960-х років традиційний весільний обряд у лемків, переселених в Україну, перестав існувати.

На Лемківщині весілля справлялись у будь-яку пору року, але як і всюди в Україні, - найчастіше восени після закінчення основних польових робіт та на "масниці" (масляну)⁷. Планувалось весілля

⁷Масниці - період від Богоявлення (після Різдва) до Великоднього посту. Не справляли весіль і не вінчалися у дні тринадцяти найбільших церковних свят року (Різдва Христового, Хрещення Господнього, Стрітення Господнього, Благовіщення Пресвятої Богородиці, Вербної Неділі, Пасхи, Вознесіння Господнього, Святої Трійці, Преображення Господнього, Успіння Пресвятої

таким чином, щоб головні його події не потрапляли на дні тижневого посту (середа і п'ятницю). Тому найчастіше весілля починалось у п'ятницю після заходу сонця, коли піст уважався закінченим і завершувалось до сходу сонця у середу, коли піст ще не починався. Усі найважливіші події починались і здійснювались у "масні" (щасливі) дні тижня - вівторок, четвер, суботу.

Весілля як своєрідна музична драма передбачає наявність відповідних дійових осіб та виконавців. Їх можна поділити на дві групи. До першої належать молодий і молода (князь і княгиня)⁸, їхні батьки та усі близькі й далекі родичі молодих. Їх загальна збірна назва - рід. Усі члени роду молодого зуться сватами, молоді - приданими або приданцями чи приданцями. Між ними упродовж усього весілля є певне напруження, що виявляється у змаганні хорів з боку молодого і молоді, словесних дуелях та ін. Розрядка настає в кінці весілля примиренням і спільним гулянням обох родів.

До другої групи належать основні виконавці весільної драми, які для цього спеціально запрошуються - весільна дружина (або весільна старшина). Вони репрезентують молоду пару протягом усього весілля й мають бути добре обізнаними з весільним обрядом.

У складі весільної дружини молодого - маршалок, весільний або передній староста, свашки та їхні чоловіки, що зуться старостами або підстаростами, дружби, доматар, короварник, сватки, гудакі (музиканти). Свою весільну дружину молодий добирає, переважно, з близької рідні. Маршалком, як правило, був балакучий і дотепний вуйко чи стрийко молодого, свашками - заміжні рідні або двоюрідні сестри, що добре співають, старшим дружбою - брат молодого. Але цього правила не завжди дотримувались, бо в кожному селі були професійні виконавці ролей маршалка і, особливо, свашок, яких на ці ролі запрошували постійно. Виняток становив весільний староста, що конче мусів бути родичем молодого.

Від молоді виступають доматар, дружки і в епізодах свашки ("домашні" - заміжні жінки, рідні або двоюрідні сестри чи інші родичі молоді) і дівчата - рідні і двоюрідні сестри молоді, сватки.

Свашок молодого і свашок молоді, яких називали також "ладкальниціями" (іноді "латканиціями"), може бути від двох до семи. Але тільки чоловіки перших двох свашок молодого (старшої та молодшої або першої та другої) називались старостами або підстаростами й мали на весіллі відповідні відзнаки. Чоловіки решта свашок молодого були звичайними гістьми, як і чоловіки свашок молоді.

Дружбів і дружок могло бути від двох до семи пар. Перші два дружби і перші дві дружки звались старшим і молодшим дружбою і старшою і молодшою дружкою. На багатому весіллі дружбів і дружок було найчастіше 5-7 пар.

Дружбів очолював старший друга - найближчий товариш або брат молодого, дружок - старша дружка - найближча товаришка або сестра молоді. Протягом усього весілля дружби знаходяться біля молодого, а дружки біля молоді.

Головними героями весільної драми є, безперечно, молоді, хоча їх роль на весіллі доволі пасивна. Вони не співають, не жартують, незначна і словесна їх роль у дії. Молода більш активна. До переїзду в дім молодого вона повинна сумувати за батьківським домом, дівочтвом. У домі ж молодого, навпаки - радіти, виявляючи повагу до молодого та його батьків.

Усім ходом весільної драми керує маршалок⁹.

Це поважана, статечна, авторитетна, старша віком, але водночас енергійна і дотепна людина. Маршалок повинен уміти урочисто і зворушливо промовляти до молодих і весільних гостей, при потребі знайти вихід із будь-якого становища. Він організовує походи до молодого, молоді, до шлюбу й зі шлюбу, танці, розваги та ін. Символом його влади є "маршалка" - спеціальна товста палиця висотою до 1,2 м, прикрашена букетом квітів, барвінком, різнокольоровими стрічками,

Богородиці, Різдва Пресвятої Богородиці, Воздвиження Чесного Хреста Господнього, Введення в храм Пресвятої Діви Марії); напередодні храмових свят; упродовж постів - Різдяного, Великого, Петрового, Успенського (Спасівка); з 7 по 20 січня; з 26 лютого по 5 березня; з 23 по 29 квітня; 6, 7, 11 та 12 липня, 10, 11 і 27 вересня; 13 і 14 жовтня; у дні особистого поминання померлих: 25 лютого, 1, 14, 21, 28 березня, 9 травня, 14 червня. 1 листопада.

⁸ Як твердить митрополит Іоанн II (1077 - 1089) у своїх "Правилах", народ був переконаний, що вінчання існує тільки для князів та бояр... А коли народ перейняв новий весільний обряд, то перейняв його власне від князів, а звідти й увійшли до весілля всі оті бояри, старости, й самі молоді стали зватись князем та княгинєю". Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. - Київ, 1994, С. 322-323.

⁹ У більшості віддалених гірських сіл Горлицького повіту головну роль у керівництві весіллям виконував не маршалок, а весільний староста. У нашому випадку маршалок витіснив весільного старосту на другий план, проте в минулому, коли весілля тривало тиждень і більше, - головною керівною особою на весіллі був староста, а маршалок виконував його розпорядження. Після скорочення весілля ця діяльна риса маршалка дала йому змогу повністю "заохити владу", залишивши в тіні весільного старосту. Однак це не торкнулось багатьох сіл, де за весільним старостою залишилась пальма першості. Зрештою, багато залежало і від індивідуальних особливостей виконавців ролей старости і маршалка. Роль весільного старости найчастіше виконував хто-небудь з родини молодого (вуйко чи стрийко), що не завжди був добрим промовцем. На роль маршалків, навпаки, запрошувались статечні поважні господарі, що добре знали усі тонкощі весільного процесу і мали ораторські здібності.

перев'язана білим рушником або білою хусткою. Перед виголошенням промов маршалок стукав нею тричі до трагара (сволока) стелі, вимагаючи тиші та уваги. Часто маршалок штовхав, підпихав, штрикав нею, виправдовуючись тим, що "маршавка очы не мат" (очей не має).

Весільний (передній) староста - перший помічник маршалка. Головна його роль - розподіл весільного обрядового хліба - бальця.

Важливу роль на весіллі відіграють свашки молодого. Ними могли бути тільки заміжні жінки середнього віку, що мають дітей і живуть у згоді зі своїми чоловіками. Вони повинні добре знати весільні традиції, звичаї та обряди і пильно стежити за їх неухильним і точним дотриманням, мати добрі голоси, знати весільні пісні, відзначатись дотепністю, почуттям гумору. Основне завдання свашок - виконання весільних обрядів разом з весільною дружиною, уміння ладкати та співати весільних пісень. Свашки молодого разом з друзями беруть участь у виготовленні весільного деревця коровара у домі молодого. Одночасно у домі молодої її свашки беруть участь у виготовленні вінків.

Свашки молодого і дружки молодої тепер відіграють вирішальну роль на весіллі. Свашки молодої, яких разом з іншими родичками молодої інколи назвають також "домашні", і дівчата, що виступають від молодої, виконують другорядну роль і виступають лише в епізодах. За свідченням старших віком лемків, яким на момент запису весілля було 90 і більше років, до Першої світової війни роль свашок молодого була набагато важливішою. Вони постійно змагались у ладканні та співі зі свашками молодого, часом об'єднуючись для цього з дружками і дівчатами - сестрами молодої (іншими, не дружками). Та у зв'язку зі скороченням весілля, про що мова була вище, роль свашок молодого занепада і звелася до окремих "відспівувань" свашкам молодого у найбільш відповідальних моментах весілля. Замість свашок молодого тепер на провідні ролі від молодої виходять дружки, які виступають як самостійно, так і об'єднуючись зі свашками молодого. Винятком є лише сцена 6.1 картини 6 II дії у сценарії весілля, де свашки молодої, які входять до складу приданців, на рівних змагаються зі свашками молодого.

Помічниками маршалка і весільного старости були старости (підстарости) - чоловіки свашок. Молодому важливіше було підібрати собі добрих свашок, а їхні чоловіки автоматично ставали старостами, не маючи строго встановлених функцій.

Дружки¹⁰ - парубки з боку молодого, його найближчі помічники. Вони беруть найактивнішу участь у всіх весільних обрядах, завжди знаходяться біля молодого, виконуючи його волю і розпорядження маршалка. Їхнім обов'язком було підтримувати загальний бадьорий і веселий настрій. Першими вони були у танцях і розвагах. Дружба - душа весілля, - вважали лемки. Бути на весіллі дружною - велика честь для парубка. І якщо він жодного разу не був дружною, то ставав об'єктом кепкувань з боку товаришів.

Помічницями молодої були її подружки - дружки. Їх функції були такими ж як і дружбів - брати участь у всіх весільних обрядах, підтримувати загальний бадьорий настрій, співати, танцювати, веселити гостей.

Доматарі - домашні старости, представники батьків молодого і батьків молодої, розпорядники в їхніх домах на час весілля. Доматарі - близькі родичі молодого й молодої.

Сватки (зменшене від "свати") - одружені чоловіки, родичі молодого. Вони приносили й відносили лавки, на які сідали батьки й родичі молодих під час благословення молодих, разом з друзями вантажили придане молодої, виконували й інші доручення маршалка.

Весільне деревце (прапор весільної дружини) - коровар (або коровяр)¹¹ ніс короварник, брат молодого або один із дружбів. Його виготовляли дружки і свашки молодого напередодні весілля, в четвер увечері, зі зрізаного вершка ялинки або смерічки, прикрашали квітами і барвними стрічками. Коровар був важливим атрибутом весілля, він постійно знаходився біля молодого, його пильно стерегли і оберігали. Одночасно у домі молодої дружки і свашки молодого виготовляли весільні вінки.

Упродовж усього весілля грали сільські музиканти (гудьаки, музика) у складі двох скрипок, що на Лемківщині звались гусями, басолі і великого барабана. У міжвоєнний період до них приєднувались кларнет і труба (особливо на "богацькому" весіллі). Проте найтипівішим складом аж до Першої світової війни був ансамбль із двох скрипок і басолі. Іноді на лемківських весіллях грали мандрівні циганські ансамблі (дві скрипки, басоля, великий барабан).

За традицією учасники весілля одягались у святковий народний одяг¹².

¹⁰У згаданих вище віддалених гірських селах Горличчини парубки з боку молодого звались не дружками, а боярами, що, безперечно є більш давньою назвою, як і більш давньою є провідна роль на весіллі весільного старости, а не маршалка.

¹¹Назва "коровар" походить від слова "корогва"- прапор. Спочатку цей прапор весільної дружини називався "корогвар". Незручність вимови привела до випадіння літери "г" і він став називатись "коровар" (іноді - "коровяр").

¹²Це було обов'язковим правилом до виселення лемків у 1945-1947 роках.

Молода мала білу плісировану спідницю-збиранку з фабричного полотна, вишиту внизу рослинним орнаментом або обшиту трьома вузенькими (1см) кольоровими стрічками. Спереду молода одягала запаску - білий плісирований фартушок з крашого, ніж спідниця, матеріалу. Вишивка на ньому більш розкішна, ошатна, поверх вишивки - кольорові стрічки. Біла сорочка з крашого домашнього або фабричного полотна, вишита на раменах, манжетах і комірі біля ший. Поверх сорочки молода одягала рожеву або синю корсетку (горсет, лейбик або лайбик) без рукавів, мережану або гаптовану у різні взори, - переважно рослинні. Узимку поверх корсетки молода одягала козушок або гуньку (давніше "менту" - лисячу шубку). На ноги молода взувала високі боксові або юхтові чоботи з підківкою на високому підборі, або високі (угорські) черевики. На голові у молоді на розплетених косах і розчесаному волоссі був барвінковий вінок з білими, що звисають нижче пояса, стрічками. Вінок є головним атрибутом молоді і має символічне значення (ознака цнотливості). Його молода носить протягом усього весілля аж до почепин. Шию молода прикрашала коралями та крайками з кольорових "пашюрок" (бісеру).

Одяг молодого був простішим. Він одягав білі сподні (штани) - ногавки з домотканого полотна, а взимку - сподні з білого сукна - холошні, білу лляну сорочку, підперезувався широким (до 15 см) шкіряним поясом "югасом". У шви штанів були вишиті сині або червоні рубці-вставки. Поверх сорочки молодий одягав камізельку, взимку поверх неї - гуньку з білого або чорного сукна, на ноги взував черевики. На грудях з правого боку молода пришивала молодому букет з білою стрічкою. Мати молодого перв'язувала його білим поясом. У руках молодий тримав топірець з різьбленою ручкою, перев'язаний прикрашеним в'язанкою барвінку білим рушником. Цей рушник молода подарувала йому на заручинах. Чорний повстяний капелюх молода прикрашала маленьким барвінковим віночком з кольоровим стрічками, що спадають до плечей, кольоровим пером і китицею квітів. Топірець і капелюх - головні атрибути молодого. Протягом майже всього весілля, аж до обряду почепин, молодий не знімав з голови капелюха. Тільки під час батьківських благословень, молитви перед споживанням їжі, у церкві під час вінчання він міг бути без нього.

Батьки й родичі молодих та весільні гості були у святковому народному одязі, їх відзнаками були маленькі букетики, прикрашені барвінком.

Одяг маршалка - білі штани, біла сорочка, синій лейбик. Поверх лейбика або сердака він одягав чугу (або чуганю) - довгий плащ із сукна брунатного кольору з дуже довгим коміром, що звисає на плечі нижче пояса. Цей комір прикрашений довгими білими китицями. У зшитих знизу рукавах чуги маршалок ховав пляшку горілки для "службових потреб" (частування, викупу та ін.). Із правого боку грудей молода пришиває маршалкові білу, у дрібні квіточки, хустку за один ріг так, що вона звисає ромбом.

Весільний (передній) староста одягався так як і маршалок, але був без палиці-маршалки.

На весілля свашка одягала святковий одяг заміжньої жінки - темну спідницю-збиранку, темну запаску, білу сорочку з вишивкою-мережкою, корсет без вишивки і прикрас, узимку - гуньку. Основною її відзнакою був головний убір. Свашка пов'язувала голову білою хусткою з китицями, поверх неї другу велику кольорову квітчасту, яку навхрест попід руки зав'язувала за спиною. Перші дві свашки, окрім того, прикрашали свої головні убори кольоровими стрічками (червоною - старша, рожевою - молодша), що звисали спереду до пояса.

Старости (підстарости) - чоловіки перших двох свашок були одягнуті так як і маршалок і весільний староста. І лише дещо менших розмірів хустки відрізняли їх від них.

Дружки одягались так як і молодий, але в хаті сиділи без капелюхів. Дружки пришивали їм до капелюхів пера і кольорові стрічки, що звисали вниз на плечі. До лейбиків на грудях з лівого боку дружки пришивали своїм дружбам букетики з кольоровими стрічками, але менших розмірів ніж у молодого. У руках дружки тримали топірці з різьбленими ручками, прикрашені барвінком та кольоровими стрічками, за поясом - пістолети (бутафорські), з яких стріляли холостими патронами.

Одяг дружок був подібним до одягу молоді, але трохи темніший. На головах вони мали дещо менші, ніж у молоді, вінки з кольоровими стрічками. Кожна дружка мала право обирати собі пару з-поміж дружбів, пришиваючи йому до капелюха перо та до лейбика букет.

Увесь хід лемківського весілля, окрім сватання і заручин, супроводжується ладканням та співом весільних пісень.

Виконавцями весільних обрядових пісень є члени весільної дружини молодого і молоді, необрядових - усі учасники весілля. Від молодого основними виконавцями обрядових пісень є свашки і дружки, від молоді - дружки і свашки з дівчатами та іншими родичками молоді ("домашні"). Таким чином у співах загалом беруть участь чотири хори - два з боку молодого і два з боку молоді. У складі кожного хору переважно 5-7 осіб. Упродовж усього весілля хори молоді протистоять хорам молодого, між ними іде постійне змагання, яке іноді набирає дошкульного характеру. Особливо це стосується змагання дружок і дружбів, яке називають "передирками". Із кожного боку

співають окремо або об'єднуються. Переважно свашки молодого змагаються зі свашками молодої, дружки молодого - з дружками молодого. Можуть бути і діалоги "свашки молодого - дружки", "дружки - свашки молодого", "свашки і дружки молодого - свашки і дружки молодого" та ін.

Характерною рисою лемківського весілля є участь чоловічого співу в обрядовій частині весілля. Окрім співу дружбів упродовж всього весілля, у вузлових його моментах у співі беруть участь усі члени весільної дружини включно з весільним (переднім) старостою, маршалком, старостами і підстаростами (свашаками), сватками. Ще однією особливістю є сольний спів перед гудакми (музикантами) до танців. Будь-який учасник весілля, чи то член весільної дружини, чи гість може "замовити" танець, заплативши музикантам і проспівавши перед ними приспівку до замовленого танцю.

* * *

Весільні пісні залежно від їх функції можна поділити на дві основні групи: *обрядові пісні та пісні необрядові*. У свою чергу обрядові пісні діляться на *пісенні типи ладкання, інші обрядові пісні та пісні до весільних обрядових танців*.

Необрядові пісні не пов'язані безпосередньо з весільним обрядом і служать для вдоволення гедоністичних потреб (емоційних, моторних та ін.) учасників весілля.

аа) ладкання

Особливістю лемківського як і всього західноукраїнського весільного обряду є весільні співи свашок, відомі під назвою "ладкання"¹³. Пісні цього типу займають провідне місце серед весільних обрядових пісень. Ними починається весілля, потім вони звучать упродовж усього весілля, чергуючись з іншими обрядовими та необрядовими піснями. Зміст "ладкання" залежить від ходу весільної драми. Свашки ладкають не тільки від імені молодих, але й пояснюють події, що відбуваються під час весільної гри. "Ладкання" співаються в унісон, переважно у повільному темпі і часто в сумному, меланхолійному характері. "Ладкання" - своєрідна лейттема всього весілля. В їх текстах відображається весь хід весільного ритуалу. Вони ніби коментують події і символіку весільного ритуалу, і в цьому полягає їх функція" [33, С. 20].

Ладкання весілля на Горличчині можна розділити на три типи: **А** (23 пісні), **Б-1** (96 пісень), **Б-2** (26 пісень) і **В** (17 пісень). Наспиви ладкань типів **А**, **Б-1**, **Б-2** за межами весільної обрядовості не вживаються. На мелодію ладкання типу **В** співаються і весільні необрядові (застільні) пісні ліричного і жартівливого характеру та дві "кермешівські" пісні.

За частотою вживаності типи **А**, **Б-2**, **В** (66 пісень) приблизно дорівнюють двом третинам пісень типу **Б-1** (96 пісень), який, отже, й функціонально займає у весільній драмі центральне місце, "проймаючи" весь її хід від дружбівського вечора аж до закінчення весілля. Решта типів не проводяться з такою послідовністю. Так, пісні типу **А** звучать тільки в певних, "вузлових" моментах весілля, в їх текстах збереглося більше архаїзмів, вони менш рухомі і більш консервативні та давні щодо часу виникнення. Певною мірою це стосується і пісень типу **В**, що теж не звучать упродовж усього весілля. Разом з тим, в окремих місцях весільної драми, наприклад, перед відходом з дому молодої до шлюбу, під час приходу приданів (родичів молодої) та ін., наявні всі три типи, причому свашки змінюють наспів залежно від тексту, який потрібний у даний момент.

¹³Значення слова "ладкати" остаточно не з'ясовано. Воно напевно означає саму манеру виконання пісні, тобто спів, переважно, сумний, тужливий, з рисами меланхолійності. У народному середовищі не говорять "співати ладканки", але - "ладкати". Цей термін уживається як дієслово, наприклад, "свашки ладкають", "...починають ладкати" [142, С. 85]. Терміни "ладкання", "ладканка", як іменники походять з літературної мови.

На Горличчині свашки дуже чітко виокремлюють терміни "ладкати" і "співати". Під терміном "ладкати" вони розуміють особливому, інакше ніж звичайно, виконувати весільні обрядові тексти. Причому, залежно від ситуації та її місця у весільній драмі, "ладкати" теж можна по-різному - більш чи менш тужливо або зовсім відсторонено, спокійно чи схвилювано, сумно чи радісно, повільніше чи швидше тощо. Ці інтонаційні та ритмічні нюанси настільки тонкі, що їх зафіксувати на папері майже неможливо. Це треба чути. Натомість під терміном "співати" мається на увазі звичайний спів, голосний або дуже голосний упродовж усієї співанки, де майже немає місця інтонаційним відмінностям.

Етимологічно слово "ладкати", як вважають, походить від імені давньослов'янської богини краси, любові, домашнього вогнища "Лада". Старослов'янське "ладнь" - рівний, красивий. Приспів "ладо" в українських обрядових піснях - звертання до молодої подружньої пари. О.Торонський [185, С. 366] весільні пісні називає "ладканя" ("Свадебныя песни или ладканя, собраные у Лемков, горшев Сяноцкого Уезда, Алексеем Торонским, Священником и Гимназическим Учителем в Дрогобыче"). Так само і Б.Грінченко у "Словарі української мови" (К., 1908. - Т.ІІ) слово "ладкання" пояснює як "весільний спів, а також і самі весільні пісні". Енциклопедія українознавства це слово подає так: "Ладкання (ладканка), на Зах. Україні весільний спів та обрядові весільні пісні; ладкати - співати весільних пісень" [Т.4, С. 1253. - К.: 1996]. Великий тлумачний словник сучасної української мови (Київ-Ірпінь, Перун, 2007) подає значення слова "ладкання" як "різновид весільного співу", а "ладканка" - "весільна пісня".

На Лемківщині слово "вадний" (ладний) означає - гарний, красний, а слово "вада" (лада) - скриню з приданим молодої; "вадкати" чи "гадкати" (ладкати) означає виконувати весільні обрядові пісні типу ладкання.

Виконавиць цих пісень (свашок молодого і свашок молодої ("домашніх"), які діалогічно ладкають) на Лемківщині називають "ладкальницями" [185, С. 380, 389], "латканицями" [141, С. 46, 89].

Ладкання типу А - пісні гетерометричної ритмічної структури 7-, 8-, 9-, 10-складового вірша /5+2, 3+4, 4+3, 6+3, 4+4, 5+3, 4+6/ без постійної цезури. Мелодична форма - АВА', ритмічна форма фраз аба. Лад - мажорний пентахорд, амбітус - квінта, початок мелодії від другого шабля, закінчення - на першому шаблі звукоряду (див. пісні №№ 6, 21, 33, 41, 52, 53, 54, 68, 122, 123, 130, 142, 167, 168, 172, 173, 186, 189, 194, 196, 197, 202, 203).

У кінці фраз настає ритмічна авгментація, а подовжені ритмічні одиниці стають опорними точками мелодичної лінії. У першій і третій фразах перед тонікою завжди з'являється ввідний тон, але тільки як прикраса. Почавшись з другого шабля ладу, перша фраза закінчується тонікою і відділяється від двох наступних помітно зазначеною цезурою. Натомість наступні фрази тісніше сплітаються між собою, протиставляючись першій і водночас утворюючи з нею єдність вишого порядку. Ця єдність особливо підкреслюється квартовістю мислення. Хоча лад, як вже зазначалось, мажорний пентахорд, кварта у ньому має явно панівне значення, тоді як квінта ніби розпливається і колорит її стає ледь відчутним. Квартовість першої фрази не викликає сумніву (стрибок на кварту вгору та її заповнення у зворотному порядку). У другій і третій фразах квінтовий звук виступає у початкових відрізах (які є, до речі, дзеркальним оберненням один одного) лише як допоміжний до вершини кварта, в той час як квартовий переважає в них, займаючи центральне місце і поступаючись ним тоніці тільки в кінці третьої фрази. Квінта, що знаходиться в діапазоні звукоряду, не має притаманного їй відтінку і характеру звучності (колориту), які явно покриваються "квартовістю" у всій її типовості як зовнішній (стрибки, обсяг мелодичних відрізків і т. ін.), так і внутрішній (колоритність і ладовість).

Таким чином, і лад, і "устійність" - квартові, а діапазон лише формально, зовнішньо квінтовий, і виявляє очевидні сліди свого походження від кварта через додання допоміжного звука до її вершини. За дослідженнями Ф. Колесси, цей тип ладкання поширений по всіх українських землях і його можна зачислити "до мелодій найдавнішої верстви та в'язати його постання з часом оформлення українського весільного обряду в княжій добі" [101, С. 379].

Ладкання типу Б-1. Це пісні ізометричної 12-складової структури вірша із цезурою посередині /6+6/. Мелодична форма - А:/В:/, ритмічна форма - аа/аа з чергуванням ритмічних одиниць 4+2:
§

Амбітус - секста, лад - мажорний гексахорд, початок і закінчення мелодії на першому шаблі звукоряду. Нижній ввідний тон з'являється у четвертій фразі як розщеплення третьої долі (у варіантах наспіву). Мелодична лінія має хвилеподібний характер, її опорні точки утворюють іонійський ряд d²-h¹-a¹-g¹, який служить ніби кістяком мелодичного руху пісні (див. пісні №№ 5, 7, 8, 11, 15, 19, 20, 22, 23, 32, 34, 36, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 49, 50, 51, 55, 56, 57, 58, 59, 65, 66, 67, 69, 71, 72, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 96, 106, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 140, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 151, 154, 156, 169, 170, 171, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 187, 188, 193, 198, 200, 204, 205, 206, 207, 208, 279, 280, 281, 283).

Ф. Колесса, характеризуючи весільні ладкання, спільні всім українським землям, зазначав, що "...мелодія весільного ладкання нелегко вкладається в музичні такти, відзначається речитативним відтінком та допускає значну свободу ритміки: вона розтяжима і дається пристосувати до імпровізації у формі нерівномірних строф-тирад з більшим та меншим числом віршів" [101, С. 378.]. Аналіз ладкання типу А повністю підтверджує вищесказане. Ладкання типу Б-1, навпаки, вирізняється ізометричною структурою вірша, чіткою ритмікою, рисами танцювальності (залежно від характеру виконання)¹⁴. Як вже відзначалося, цей тип займає провідне місце у весільному обряді Горлицчини. Чим же можна пояснити, що саме неречитативний тип Б-1 посів таке важливе місце серед інших типів?

У роботі "Слідами однієї весільної пісні слов'ян" В. Гошовський [34, С. 50-80], аналізуючи тільки один тип весільної пісні¹⁵, поширеної серед українців західних областей України, в Польщі, Чехословаччині та Югославії, серед словаків, моравів та хорватів, а також - як асимілят - в угорців, - дійшов висновку, що даний тип весільної пісні належить винятково одній етнографічній групі українців (за сучасною термінологією - субетносу українців), а саме - лемкам. Автор поділяє всі варіанти пісні на два різновиди: 1/ наспів типу ладкання; і 2/ наспів типу ліричних пісень і доходить висновку, що перший різновид спочатку виконував функцію ладкання і був пов'язаний зі східнослов'янським обрядом, а значить і плем'я, що його створило в далекому історичному минулому можна зачислити до східних слов'ян. Розглядаючи другий, неречитативний тип наспіву, автор допускає, що він міг здавна існувати поряд із речитативним і служити для певних сцен весільного ритуалу. Однак, більш вірогідним, на його думку, є те, що цей наспів - результат асиміляції не тільки пісень типу ладкання, але й частини однієї етнографічної групи населення

¹⁴На наспів ладкання типу Б-1 виконуються і пісні до весільних танців. У такому разі темп пісень прискорюється.

¹⁵Наші пісні (ладкання типу Б-1) є одним із варіантів досліджуваного В. Гошовським типу.

(носія даного типу) в етнічно спорідненому середовищі внаслідок змішаних шлюбів. Припустивши існування архетипу весільної пісні, В.Гошовський встановлює його елементи (ритмічний еталон $\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$, інтонаційний кістяк мелодії 4-3-2-1, іонійський тетрахорд як ладову основу, початок і закінчення на тоніці ладу) і простежує еволюцію наспіву, виходячи з цього архетипу. За його словами еволюція йшла, напевно, двома напрямками: 1/ від архетипу до сучасних типів і різновидів весільної пісні; і 2/ від архетипу до інших весільних і застільних пісень, які утворюють самостійний цикл і об'єднані лише спільністю походження з першим. Так, напевно, виник тип застільної весільної, а пізніше - ліричної пісні, мелодичні варіанти якої широко відомі на території поширення описаної в роботі пісні та за її межами. Додавши ще результати мелогографічного дослідження, В.Гошовський дійшов вищезгаданого висновку: даний тип весільної пісні належить винятково одній етнографічній групі українців - лемкам.

Оскільки пісні цього типу займають центральне місце і в нашому запису весілля на Горличчині, то це, з одного боку, підтверджує гіпотезу В. Гошовського про належність їх лемкам, а з другого - вказує на східнослов'янську сутність самих лемків. Але важливішим є встановлення В.Гошовським того факту, що пісні даного типу були спочатку пов'язані зі східнослов'янським весільним обрядом, виконуючи функцію ладкання. Наші записи вказують, що тепер пісні цього типу не тільки виконують функцію ладкання, але й витіснили на другий план усі інші типи ладкання, посівши у лемківському весільному обряді центральне місце. Отже, цілком логічно припустити, що процес виконання піснями цього типу функції ладкання був безперервним. Це має для нас велике значення, бо свідчить про безперервність творчої традиції народу - носія і частково творця цієї пісні. Питання, таким чином, у тому, чи був це спочатку речитативний тип ладкання, який поступово еволюціонував, чи може, як неречитативний, він здавна існував поруч з іншими, речитативними?

Припущення В.Гошовського про те, що неречитативний наспів, який ним було названо типом ліричних пісень, - це результат асиміляції не тільки пісні типу ладкання, але й частини етнографічної групи населення (носія даного типу) в етнічно спорідненому середовищі внаслідок змішаних шлюбів видається нам переконливим тільки щодо ліричних пісень, поширених у згаданих вище народів. Що стосується лемків, то таке припущення не пояснює, чому обрядові пісні цього неречитативного типу ладкання посіли основне місце в їхньому весіллі.

Тому більш вірогідним, на наш погляд, є інше припущення В.Гошовського про існування неречитативного типу поряд із речитативним і вживання його для певних сцен весільної драми, причому не тільки і не стільки свашками, як дружками молодої. У такому разі можна буде пояснити той факт, що тепер у весільному обряді горлицьких лемків на наспів ладкання типу Б-1 співають не тільки свашки - носії та хранителі освяченого віруваннями і традиціями весільного обряду, але й дружки і дружби, "домашні" і гості, придані і навіть парубки, що влаштовують "шлябант"¹⁶. Це вказує на еволюцію функції ладкання цього типу в бік певної "демократизації жанру", в той час як інші типи і зараз виконуються майже винятково свашками та "домашніми", як представниками "другої сторони".

У свою чергу еволюція функції ладкання повела за собою еволюцію наспіву. Вона йшла, напевно, тими ж напрямками, про які говорить В.Гошовський щодо пропонованого ним архетипу весільної пісні. Про це свідчить розширення амбітуса до сексти¹⁷, усталення єдиного ритмічного малюнка $\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$, розбудова інтонаційного кістяка мелодії із IV-III-II-I до V-III-II-I, що вказує вже на квінтовість, а не квартовість мислення. І стрій, і ладовість, і устої витримані цілковито в характері квінти, яка звучить весь час у всій яскравості свого індивідуального колориту не тільки як заповнений інтервал-стрибок $g^1-a^1-h^1-c^2-d^2$, але й в розчленуванні на дві послідовні терції g^1-h^1 , h^1-d^2 , чим і створюється специфічний відтінок "квінтовості" в характері ладу.

Варто звернути увагу і на еволюцію ритмічного малюнка пісні. Уже в запису Ф.Колесси в селі Циголка серед лемків Східної Словаччини один із варіантів її має перемінний 2- і 3-дольний метр з ритмічною формою: $\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$.

Наш запис, зроблений через 50 років від лемків Горличчини, що жили 25-30 км від місця запису Ф.Колесси, свідчить про подальшу еволюцію ритміки пісні, очевидно, під впливом танцювальності польських пісень. У нашому випадку тридольність повністю підкорила собі дводольність:

$\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$

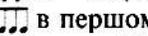
Таким чином, нова функція і форма виконання, зв'язок з ритмом і темпом танцю сприяли суттєвим змінам як ритміки, так і мелодики ладкання типу Б-1. Пристосованість його наспіву до

¹⁶"Шлябант" (від нім. Schlagbaum - повалене дерево) - застава на дорозі для зупинки весільного поїзда з метою одержання "викупу" від молодого за молоду.

¹⁷До речі, В.Гошовський зауважує, що "...на відміну від закарпатських варіантів лемківської ніколи не досягають амбітуса сексти, в чому можна бачити одну з діалектних рис наспівів" [32, С. 58]. Наші записи спростовують це твердження.

створення нових весільних обрядових і необрядових пісень ліричного та жартівливого характеру сприяла щораз більшій його популяризації і, можливо, мала зворотню дію на обрядові пісні, висуваючи їх на передній план. Цим, очевидно, й можна пояснити, чому саме цей тип ладкання зайняв таке важливе місце у весільному обряді лемків.

Ладкання типу Б-2. Пісні цього типу можуть легко змінювати наспів на "центральный", тобто на тип Б-1, що часто й роблять свашки, вилучивши з тексту вигук "ой". Загалом цей тип ладкання Б-2 свашки вживають у тих місцях, коли ситуація вимагає більш оптимістичного звучання (див. №№ 24, 25, 73-86, 93, 195, 282).

12-складова структура вірша розширена на один склад "ой". Цезура посередині /6+7/. Мелодична форма - А/:В:/, ритмічна форма фраз - aab/аас з чергуванням ритмічних одиниць 3+3+7/"чистого" вірша: 3+3+6/: $\frac{2}{4}$ в першому реченні і $\frac{2}{4}$ у другому.

У кінці другого речення - дещо понижений ритм. Початок і закінчення мелодії на першому шаблі звукоряду. Лад - натуральний мажор з тонікою посередині звукоряду. Характерною рисою наспіву є його поступове становлення двома ланками у межах великої і малої терції у висхідному напрямку, потім спад на малу септиму із заповненням у першому реченні і стрибок без заповнення на інтервал тієї ж септими вгору в середині другого речення. При цьому утворюються характерні біритмічні малюнки - анапест + дактиль:

Великий обсяг звукоряду, розвинута система гармонічного мислення вказують на більш пізні походження цього типу ладкання.

аб) пісні, що виконують функцію ладкання

Ладкання типу В. Пісні цього типу тільки частково виконують функцію ладкання і є єдиним зразком ладкання мінорного нахилу (див. №№ 26, 27, 28, 29, 30, 37, 70, 94, 155, 166, 179, 185, 199, 201, 284, 285, 288).

Це пісні ізометричної ритмічної структури 8-складового вірша. Мелодична форма - АВ/:СВ:/, ритмічна форма фраз - aa/bb'/bc/bb'. Амбітус - октава, лад - натуральний мінор з тонікою в кінці звукоряду. У будові наспіву виразно помітні квартові ланки, що служать основою його розвитку. У першому реченні вони зчеплюються між собою в секундовому відношенні у межах октави: a¹-d², b¹-f¹, g¹-d¹. У другому реченні звук g¹ стає своєрідною віссю, навколо якої проходить розвиток мелодії у висхідному та низхідному напрямках у межах малої септими:

Отже, квартовість мислення добре "просвічується" крізь ладову тканину натурального мінору, що підкреслює давнє походження наспіву цього типу, який має дещо обмежену функцію і не звучить упродовж усього весілля. Але поява його у вузлових моментах весілля разом з ладканнями А і Б-1 свідчить про те, що в минулому тип В займав більш важливе місце. Розширення звукоряду до октави при явних слідах квартового мислення, поява весільних необрядових пісень ліричного та жартівливого характеру на наспів цього типу ладкання свідчить про певну його еволюцію. Однак більш консервативна його мелодика і ритміка порівняно з більш гнучкою мелодикою і ритмікою типу Б-1 не дозволили типу В відігравати таку ж важливу роль у весіллі лемків Горличчини.

Такі ж типи ладкань можна виділити і в записах весіль В.Хиляка, Д.Качора, І.Бугери, І.Мадзіка (див. "Покажчик розподілу весільних пісень у записах лемківських весіль"). Як видно з наведених даних, неречитативний тип ладкання (Б-1) у всіх записах весіль займає провідне місце, що робить його своєрідним "лейтмотивом" лемківського весілля.

ав) інші обрядові пісні

Окрім ладкання, під час весілля виконуються й інші обрядові пісні, пов'язані з певними подіями весільної драми (див. №№ 3, 9, 16, 31, 35, 46, 47, 48, 60, 61, 62, 63, 64, 87, 107, 108, 109, 111, 112, 137, 138, 139, 152, 153, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 181, 182, 183, 184, 286, 287, 289, 290).

Пісня № 3 "Я сой хвопец еден" виконується друзями на початку весілля під час обряду відігравання на добраніч по дорозі до запрошуваних.

Пісня № 9 "Ой до той, Ванюсь, до той" виконується друзями під вікном дому молодої під час обряду відігравання на добраніч.

Пісня № 16 "Горі ледом" виконується свашками на початку весілля у молодого, коли вони "розспівуються", починаючи виконувати свої функції.

Пісня № 31 "Ой куривася дражка" виконується свашками під час походу весільної дружини молодого до дому молодої.

Пісня № 35 "Як зме тадий ходжували" виконується свашками під час перемовин маршалка з доматарем перед дверима дому молодої

П'ять пісень - №№ 46, 47, 48, 64, 87 - виконуються свашками на один наспів. Пісня № 46 "Заку-кава зозуленька за гором" співається свашками молодої і дівчатами від молодої ("домашніми") в домі молодої після здобуття його весільним поїздом молодого, якщо молода виходить заміж за вдівця. Пісні № 47 "А выйд же ты, пане млодий" і № 48 "А выйд же ты, дружбо старший" співаються як наказ молодому з молодою і дружбам з друзками тричі обернутись за рухом сонця і сісти за стіл. Пісні № 64 і № 87 з однаковим початком "Ой кукава зозуленька на дубу" співаються - перша як нагадування про похід до шлюбу, друга - вітання після повернення зі шлюбу. Ще одну обрядову пісню на цей наспів № 153 "Вышва хмарка з-за Фырдея" співають дружби, супроводжуючи молодих у комору для здійснення обряду покладин.

Пісні №№ 107, 108, 109, 111, 112. Прощання молодої з родом - один із найбільш зворушливих моментів весілля. Окрім ладкань у цей час звучать і інші, перелічені тут, обрядові пісні, що вирізняються у цілому сумовитим, тужливим характером.

Пісня № 137 "Не руште, коники, ні" виконується перед самим відїздом молодої до дому молодого.

Пісні № 139, 183. Першу з них, № 139 "Як голубиця летіва", співають свашки і дружки по дорозі до дому молодого. Другу, № 183 "До саду хвопці, до саду" виконує весільна дружина після обряду почепин (очепин).

Пісня № 181 "А за нашом хыжом копа сена". Весільна дружина виконує її як тільки свашки приведуть молоду з комори до весільної кімнати після найголовнішого весільного обряду - почепин.

а) приспівки до весільних обрядових танців

Це пісні, що служать приспівками до весільних обрядових танців (див. №№ 1, 12, 102, 103, 104, 105, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241).

Приспівки №№ 1, 12, 102 виконуються на мелодію ладкання типу Б-2, приспівка № 103 - на мелодію ладкання типу Б-1. Інші приспівки виконуються на власні мелодії.

Необрядові весільні пісні

Це велика група пісень, що безпосередньо не пов'язані з весільною драмою і виконуються переважно за столом:

- а) балади - 225, 226;
- б) баладні пісні - 162, 163, 164, 165, 212, 213, 223, 224, 227, 228, 229, 230;
- в) "передирочні" (виконувані жартома) - 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270;
- г) приспівки до весільних страв - 97, 98, 99, 100, 101, 148, 149, 150;
- г) інші - 157, 158, 159, 160, 161, 190, 191, 192, 209, 210, 211, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 231, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278.

Кількість необрядових застільних пісень може бути різною і залежить від смаків і уподобань учасників весілля та його тривалості.

б) хрестинні пісні

Як і весілля, народження дитини на Лемківщині, зокрема й у Горлицькому повіті, відзначалось урочисто. Поведінка майбутньої матері, як і самі *хрестини*, регулювалася багатьма правилами, серед яких було чимало забобонів і марновірств¹⁸. У кожному селі була досвідчена баба-повитуха, яка приймала пологи, доглядала матір у перші дні після пологів, перший раз купала дитину.

¹⁸ Щоб дитина народилась здоровою і не хворіла, вагітна жінка не повинна переходити через трясовину, пити воду при заході сонця, уникати споглядання вогнища тощо. Натомість, щоб народжена дитина була здоровою, щасливою і багатою, баба-повитуха, несучи її до церкви для здійснення обряду хрещення, вкладала у подушку цукерки й тістечка, гроші та ін. Після хрещення при купанні хлопчика вмочували у воду сокиру, молоток, пилку, леміш від плуга, батіг і т. ін., щоб умів добре газдувати, а дівчини - веретено, кужіль, голку з ниткою, ножиці, шматок полотна й інші речі, щоб уміла добре шити-вишивати, бути доброю газдинею. До того ж при обох клали книжку, зошит, олівець і перо, щоб добре вчилися, були мудрими й розважливими. По дорозі до церкви й з церкви пильнували, щоб хтось не перейшов дорогою з порожніми відрами, щоб ніхто не дивився на дитину тощо.

Кумів запрошували найчастіше з числа молодих подружжів. Багатші батьки запрошували багато пар кумів (інколи до двадцяти), бідніші - одну-дві пари. Але головною була перша пара, що звалася *нанашко* і *нанашка*. Із подружжя кумувати міг лише один - чоловік або дружина, хоча на хрестини йшли обоє¹⁹.

Хрестили дитину найчастіше у найближчу неділю (інколи й за тиждень-два, часом і місяць після народження). У день хрещення баба-повитуха купала дитину, зав'язувала у спеціально пошиту подушку і разом з першою кумою несла немовля до церкви, а з церкви - додому. Під час хрещення *нанашко* і *нанашка* тримали дитину в церкві, вони ж і зобов'язані були піклуватися про похресника чи похресницю до повноліття у разі передчасної смерті батьків. Відразу після церковного обряду хрещення кожний кум і кума дарували дитині крижмо - два-три метри білого чи кольорового полотна або дитячу сорочку чи чепчик. Коли дитину принесли з церкви додому, хресна мати виголошувала традиційну формулу: "Взяли зме од вас поганьча, а принесли зме вам християнча. Дай Боже, жебы оно росво велике и здорове Богу на хвалу, а вам на радіст!"

Через тиждень після хрестин, у неділю після обіду, відбувалися *родовини*²⁰ - гостина на честь новонародженого. Першими до дому породіллі приходили хресна мама з дружиною хресного батька, приносили подарунки - збіжжя, масло, сир, яйця, горілку. Потім сходилися всі куми, несучи подарунки немовляті. Їх вітали гудаки (музиканти), виконуючи марші перед вхідними дверима під хатою. Після обіду, привітавши породіллю і віддавши подарунки, гості, щоб не турбувати матір з немовлям, йшли до сільської корчми. Там гостина, що часто тривала аж до ранку наступного дня, супроводжувалася співом, грою гудаків, танцями.

Наступного дня, у понеділок, дитину купали і клали у колиску, співаючи колискових пісень.

Лемківські *хрестинні* (або *родовинні*) пісні можна поділити на дві групи: обрядові і необрядові. Обрядові пісні виконуються в домі породіллі хрещеною мамою і бабою-повитухою коли вже зберуться всі запрошені. Таких пісень збереглося мало. Нам вдалося записати лише дві такі пісні (№№ 291, 292).

Більшість лемківських хрестинних (родовинних) пісень - необрядові застільні пісні (№№ 293, 294, 295, 296). На родовинах співались також інші застільні пісні - жартівливі, ліричні, корчмарські.

2. КАЛЕНДАРНІ СВЯТА, ОБРЯДИ, ПІСНІ

У круговерті життя давньої Лемківщини можна умовно виділити три основні періоди: *зимовий*, *весняний* і *літньо-осінній*.

Після напруженої й виснажливої праці в літньо-осінню пору зимовий період був часом відносного спокою в житті селян. Пізньої осені і взимку чоловіки виготовляли й ремонтували різноманітний сільськогосподарський інвентар, готували зерно до майбутньої сівби, жінки пряли, шили, вишивали.

Головним осереддям громадського життя у цей час були *вечірки* (вечорниці) або *прядки*, де крім праці влаштовувались різні забави, розваги, звучало багато пісень різних жанрів, особливо ж пісень морально-виховного змісту. Вечорниці були свого роду клубом, де молодь могла заприятелювати, навчитися у старших, почути новини.

Найважливішим святом *зимового циклу* було *Різдво*, з яким пов'язано багато народних звичаїв та вірувань. Йому передував суворий 4-тижневий різдвяний піст.

Ще перед постом, у кінці жовтня - на початку листопада, після закінчення польових робіт, обмолоту збіжжя, коли, зазвичай, випадав перший сніг, починались *прядки* або *вечірки* (вечорниці), які тривали до останнього дня посту. На них щоденно, за винятком субот і неділь, у велику простору хату з дозволу господарів сходились 20-30 прядильниць, які у складчину купували нафту для освітлення і виконували кожна свою роботу до пізнього вечора, часом аж до опівночі. Дівчата й молодіці пряли льон, коноплі, вовну, скубали пір'я, хлопці й молоді чоловіки, які приходили пізніше, лагодили кінську зброю, плели кошики, шили взуття, одягу тощо.

Відвідували вечорниці також старші чоловіки й жінки, які повчали молодих, розповідали різну бувальщину про напади татар, боротьбу збійників, про всіляку нечисту силу та як від неї уберегтись.

Такі вечірки відбувалися одночасно в декількох хатах, найчастіше там, де були дівчата на виданні. Їх радо відвідували парубки, переходячи від однієї вечірки до іншої, шукаючи, де цікавіше, затримуючись там, де прядла мила.

¹⁹ Схожу картину спостерігаємо і на весіллі: серед багатьох запрошених на роль свашок, дружок і дружбів тільки перші пари мали звання "перша (старша) свашка", "перша (старша) дружка", "перший (старший) дружба". Усі інші звалися просто свашками, дружками, дружбами.

²⁰ Якщо хрещення відбувалось через тиждень-два після народження дитини, тоді родовини влаштовувались того самого дня. Саме така практика, коли хрещення відкладали на два тижні і об'єднували його з родовинами, склалась на Горличчині у міжвоєнний період.

Головним заняттям на вечорницях була праця, однак не бракувало на них різних ігор і забав. Найбільш популярними серед них були "Каплун" ("Печення когута"), "Циган", "Медвідь", "Козібрати", "Хусточка вишивана", "Млин", "Гусак і гуска", "Війт і злодій" та інші, а також ігри, пов'язані з рядженням. Парубки й дівчата з однієї "вечірки" (хати, де відбувались вечорниці), переодягнувшись і замаскувавшись у ведмедя, козу, коня, вовка, цигана, жила, жовніра, хлопці за жінок, дівчата за чоловіків відвідували іншу таку хату. Причому робили це несподівано, галасливо, щоб налякати й приголомшити присутніх. Після цього розігрували різні імпровізовані сценки за участю вищезазначених персонажів, з танцями і співами.

Коли починався піст, ігри й забави припинялись, замість них на вечорницях співались духовні пісні, балади та релігійні коляди ("Бог предвічний", "Небо і земля", "Дивная новина" та ін.). Метою їх виконання було морально-етичне виховання молоді. Коляди і духовні пісні співались колективно, балади - індивідуально. Часто для цього на вечорниці запрошували відому в селі співачку, яка знала багато балад та баладних пісень, уміла зворушливо й дохідливо донести до слухачів зміст пісні, викликати відповідні емоційні реакції слухачів. Незважаючи на те, що майже всім учасникам вечорниць були добре відомі сюжети виконуваних духовних і баладних пісень, усі вони слухали дуже уважно, реагуючи на всі нюанси тексту, припиняючи на цей час роботу, обмінюючись думками про почуте після закінчення співи.

Вечорниці закінчувались останнього дня різдвяного посту обрядом, що мав назву *ламаник*. Хлопці ламали дівчатам куделі на знак того, що настають свята і вже більше прядти не можна. Щоправда, кожен хлопець потім виготовляв дівчині поламані знаряддя. Ламаник закінчувався спільною забавою з музикою і танцями. Оскільки він припадав на передостанній чи останній день посту, коли веселитись було заборонено, забаву переносили на другий, частіше, третій день Різдва, коли піст вже був закінчений. Молодь влаштовувала складчину (парубки купували горілку, дівчата - приносили харчі), запрошувала музикантів і весела гостина тривала до ранку наступного дня.

Переддень Різдва, *Святий вечір*, звався на Лемківщині *Велия* і вважався найбільш таємничим, сповненим різних див вечором. З Великою пов'язано безліч забобонів і магічних дій. Серед них замовляння (звертання господаря до членів родини, померлих, худоби, вовка, вепря, ведмедя, мороза, бурі тощо), випікання обрядових хлібів (великого *корочуна* для родини і трьох малих хлібів *полазників* - одного для хлопця-віншувальника, який теж звався *полазником*, другого для ягняти чи теляти, третій запасний), похід босоніж усієї родини на річку для умивання (давніше - голими), розстеляння на долівці соломи, ставлення снопа невимолоченого збіжжя на почесне місце під ікону, обв'язування себе солом'яним перевеслом, вечеря з 12 страв, годування домашніх тварин, ворожіння та багато інших дій. Свої особливі замовляння мали пастухи.

Різдво святкували три дні. Останнього дня виносили соломку з хати і спаливали або закопували в саду чи в городі, вимітали хату, виконували й інші дії, пов'язані із закінченням Різдва.

Невід'ємною частиною Різдва є колядування, що тривало від Святого вечора до Водохреща. Найчастіше колядували дві групи колядників. До першої належали маленькі гурти (2-3 до 5 чол.) хлопців-підлітків 10-14 років, які звалися *звіздарі*, *полазники*. Вони власноруч виготовляли велику "звізду" (вифлеємську зірку) і, ходячи уздовж села, колядували під вікнами або, з дозволу господарів, - у хаті.

Друга група - дорослі чоловіки й парубки, які, окрім традиційного колядування, організовували *вертеп*.

На Лемківщині це була улюблена і надзвичайно популярна різдвяна вифлеємська гра. До неї готувалися заздалегідь (за 2-3 місяці до Різдва) під керівництвом досвідченого, старшого віком організатора вертепу (часто місцевого дяка). Розробляли сценарій вистави, розподіляли ролі, вчили римовані тексти, виготовляли реквізит. Вертепну скриньку (іноді її називали з польської мови "шопкою") виготовляли у вигляді дерев'яної лемківської церкви, усередині якої відтворювали історію народження Христа. Фігурки персонажів (немовляти Ісуса, Марії, Йосипа, овечок, вола, осла та ін.) виготовляли з глини, частіше вирізували з дерева. У міжвоєнний період фігурки часто замінювали маленькою кольоровою іконою, на якій була зображена обстановка та персонажі вифлеємських ясел. Фігурки та, пізніше, ікона освітлювалась прикріпленою усередині скриньки восковою свічкою.

Дійовими особами вертепної гри були цар Ірод з короною на голові, три Царі у довгих жупанах з коронами на головах, два Анголи (їх ролі виконували хлопці-підлітки) у блих сорочках і жіночих спідницях з крилами за плечима, три Пастухи у народному одязі з топірцями (усі інші персонажі - з палицями), Жид з пейсами, Смерть з косяю, Біда з торбою, Кінь, Дід з величезною бородою, Чорт. У всіх дійових осіб яскраво розмальовані обличчя.

Гру виконували упродовж трьох днів Різдва. У кожного господаря питали дозволу на виконання гри. Отримавши його, першими до хати заходили пастухи на чолі зі старшим пастухом, які після кількох реплік лягають спати на вкриту соломкою долівку. Їх будить спів Анголів, які, увійшовши до хати зі скринькою, сповіщають пастухам про народження Ісуса. Слідом за ними входять три Царі з подарунками для Новонародженого, а за ними Ірод, Жид та Чорт. Усі шукають Ісуса, кожен зі своєю метою. Пастухи підходять до скриньки і виголошують, що саме вони дарують Ісусові (барана, сир, вовну тощо). У кінці гри старий Дід виголошував пародійне "казання", що було обов'язковим елементом вифлеємської гри. Гра супроводжувалась колядками духовного і світського змісту, духовними віршами, танцями і закінчувалась віншуванням господареві й усім домашнім.

Окрему групу колядників з 5-7 чоловік утворювали поважні газди, які ходили по селу з музикою (скрипка, дзвіночок) і збирали гроші на церкву або на інші потреби (громадську читальню, допомогу вдовам тощо).

горище стелити молодим постіль (покладини), сам лягає і не встає, доки молоді не викуплять її. Мати молодого несе на горище яєчню з одного яйця, яку вони відразу ж з'їдають. Молода сходить з горища, замітає хату, повертається на горище.

г) "Почепини". Молода сідає молодому на коліна, свашки знімають їй з голови вінок, одягають чепець і хустку, при цьому дружба тричі зриває чепець з голови молодої. Нарешті прив'язують молодій вінок поверх хустки і ведуть її до річки митись. Усі вмиваються річковою водою. Після миття молода утирається сорочкою молодого, молодий - її сорочкою. Молода набирає до коновки воду і, повернувшись до дому молодого, кропить усіх присутніх, хатні речі, худобу в стайні. Молодий з дружною йде до дому молодої просити її рід у "придани".

д) "Балець". Молода виймає у коморі з ладі балець, хустку і стрічки, кладе їх собі на голову і входить разом зі старостою до хати. Потім стає на стіл, тричі обертається за рухом сонця, усі сідають за стіл. Староста розрізає балець на шматки, молода дарує родичам молодого подарунки, кладучи кожному зверху шматок бальця.

е) "Придани". Родичі молодої беруть із собою хліб, сир, м'ясо, горілку та ін. Переговори, пригощання, танці.

є) "Сващини". Свашки і свашаки (чоловіки свашок) справляють гостину для усіх присутніх на весіллі. Музиканти грають, усі танцюють. Увечері розходяться.

ж) "Гостина". Наступної неділі приходять молоді зі сватами на гостину до дому молодої, гостяться, веселяться і цим закінчується увесь весільний обряд.

Весілля супроводжується 82 весільними обрядовими піснями (без нот).

У 1871 році була опублікована праця Володимира Хиляка "Свадебні звичаї у лемків" [187, С. 4-29], в якій вперше зроблена спроба описати весь хід лемківського весілля. Автор виділяє 8 окремих розділів: освідчини, обзорини або оглядини, спросини або руковини, весілля, чепини, придани, свашини, одвідини. Перші три розділи відносяться до передвесільної частини, наступні три - до власне весілля і два останні - до післявесільної частини. Передвесільна частина не супроводжується піснями, тут подані лише короткі відомості про весільну дружину молодого, стисло описані обряди освідчин (сватання) та руковин (заручин).

Більш детально описане власне весілля, що складається з трьох основних розділів, названих автором "Весілля", "Чепини", "Придани". У першому розділі "Весілля" показано похід молодого в супроводі весільної дружини (старшини) і своїх родичів по "вінець" до молодої, звертання весільного старости до батька молодої з проханням, щоб вона "королівна" віддала "королевику" вінець, оздоблення молодих, дружбів, дружок і гостей весільними відзнаками, шиккування весільного поїзда перед відходом до церкви на вінчання, зобобони й вірування, пов'язані з вінчанням, повернення з церкви новоженців кожного зі своєю весільною старшиною у свій дім; "гудьба", танці і "вечеря" в домі молодого, після чого благословення молодого і похід увечері до дому молодої; "переговори" маршалка з господарем дому, зустріч весільної старшини матір'ю молодої, обмін подарунками, впровадження молодого за стіл, прийняття матір'ю молодого "дарів", "пошуки" молодої, сідання молодих на почесне місце, весільне пригощання, танці до світанку. Наступного дня - весільний обід, танець "шляхоцький", благословення молодих, прощання молодої з родом і від'їзд до дому молодого, зустріч молодих матір'ю молодого, "покладини" в коморі, розхід гостей на світанку на короткий відпочинок.

Після обряду "покладини" (комора) у розділі "Чепини" подано опис одного із найголовніших весільних обрядів - обряду чепин молодої. Після нього молоді в супроводі весільної старшини йдуть на ріку митися. Повернувшись, сідають за столи, де почесне місце тепер займають свашки і старости. Наступна коротка гостина змінюється сценою розрізування весільним старостою навпіл весільного короваю - бальця і обдаровування молодою членів роду молодого подарунками і шматком бальця (другу половину бальця молода залишає для приданів - своїх родичів, які прийдуть пізніше).

Останній розділ основної частини весілля - "Придани", в якому змальовано прихід приданів (або приданців, приданків) - батьків і членів роду молодої. Це один із важливих і завершальних обрядів весілля, що символізує примирення і об'єднання двох родів - молодого і молодої. Усі три розділи основної частини весілля супроводжуються весільними обрядовими піснями (38 текстів пісень, причому автор зазначає, що це тільки деякі з тих, які звучать упродовж весілля).

Перший розділ післявесільної частини - "Сващини" - це гостина з музикою в домі молодого, яку влаштовують свашки за свій рахунок пополудні або наступного дня. Дружби запрошують гостей, на почесному місці сидять батьки молодого, новоженці, старости і свашки. Гостяться і співають до пізньої ночі. У найближчий недільний день приходять молода у супроводі свашок до церкви на "вивід" (її "виводять" для благословення). Після богослужіння новоженці йдуть до дому молодої,

де збираються свашки, старости, куми і сусіди. Гостяться, співають (свашки і молода). Це другий розділ післявесільної частини, що зветься "одвідини". До цього розділу належить і відвідування родичами молодого родичів молодої, що припадає на другу від вінчання неділю.

На жаль, В.Хиляк не вказує місця запису весілля, однак можна з великою імовірністю припустити, що воно записане у Горлицькому повіті (зокрема, й у селі Бортне, де автор понад 20 років (1870-1892) служив священником, та навколишніх сел). Про це свідчить як характер весільного обряду, так і тексти весільних пісень (мелодій не подано), більшість із яких майже точно збігаються з тими, що записані нами через 100 років у цьому ж районі. Щоправда, автор вступу "Лемківське весілля через століття" до книги "Лемківське весілля" І.Мадзика та В.Максимовича, Богдан Горбаль зауважує, що В.Хиляк матеріали до своєї праці збирав головню у Новосанчівському повіті, коли був парохом у селах Долини (1868-1870) та Ізби (1870-1872) [141, С.12].

Заслуговує на увагу "Лемківський співанник" у двох випусках Дмитра Качора [86], шкільного вчителя родом із села Бодаки Горлицького повіту, що вийшов у Львові 1921 року. Другий випуск цього співаника (весілля) є стислим описом лемківського весілля, як воно відбувалось у селах Бодаки, Боднарка, Бортне, Вапенне, Прегонина, Пстружне, Розділля та інших селах Горлицького повіту, де автор збирав народні пісні. Хоча Д.Качор у своєму збірнику і не зазначає місця запису, ми можемо з абсолютною точністю його встановити. За шасливим збігом обставин інформанти, від яких ми записували лемківські народні пісні, добре пам'ятали молодого вчителя Д.Качора, що мандрував зі скрипкою згаданими селами, записуючи народні пісні, звичаї та обряди. Тому то й не дивно, що багато пісень, записаних Д.Качором і нами нічим не відрізняються у текстах. Автор "Лемківського співанника" подав самі тільки тексти пісень без їх мелодій. А шкода, бо порівняння з нашими записами напевно виявило б багато цікавих спостережень над життям пісні за піввіку.

У своєму "Співаннику" Д.Качор наводить 123 весільні обрядові пісні, зазначаючи, що вони "представляють родинне життя лемків в його найдавніших звичаях... і яко пісні обрядові мають драматичну акцію, в котрій беруть участь молодий, молода, отец, мати, староста, маршалок, свашки і підстарости" [86, С. 3]. Пісні коментують цю "акцію", тобто хід весілля. Саме весілля описано дуже скупо - кожного разу одним-двома реченнями. Основне місце займають пісні, що цілком відповідає назві збірника. Далі він виділяє такі чотири розділи: "У молодої", "По шлюбі", "У молодого", "Придани".

У першому розділі автор збірника акцентує увагу читача на такі моменти: початок весілля у молодої ("Відігривання на добраніч" і "Вінкоплетення"), в якому беруть участь молода з друзками і молодий з друзками, маршалком і музикантами, похід молодого з весільною дружиною до дому молодої наступного дня, перемовини з доматарем (домашнім старостою), "пошуки" молодої, впровадження молодих, дружок і дружбів за стіл, оздоблення учасників весілля весільними відзнаками, плата "за вінок", благословення до шлюбу, шиккування весільного поїзда, похід до шлюбу та ін.

Наступний розділ "По шлюбі" містить такі основні моменти: повернення весільної дружини до дому молодої, причому автор зауважує, що "в деяких сторонах Лемківщини по шлюбі молодий і молода розлучаються і йдуть до свого дому. Тільки ввечері молодий з весільною дружиною вибирається до дому молодої, де мусить пізнавати молоду" [86, С. 11], далі йдуть перемовини з доматарем, викуп стола, вручення свашками "дарів" матері молодого, весільний обід, танці, вечерея, обмін подарунками між друзками і друзками, прощання молодої з родом, від'їзд до дому молодого.

Розділ "У молодого" починається сценою зустрічі молодих матір'ю молодого, комора, чепини молодої, обмін подарунками між молодим і молодою, похід на річку "мити молоду" в супроводі музики, повернення весільної дружини з молодою (молода набирає річкової води до коновки і окроплює подвір'я, хату і все, що в хаті, решту води виливає під стіл), викуп домашніми печі, яку хочуть пошкодити топірцями дружби, щоб молода ліпила, розподіл бальця і обдаровування молодою членів роду молодого, очікування приходу приданців.

Останній розділ "Придани" завершує обрядову частину весілля. Після від'їзду весільної дружини з молодим і молодою до дому молодого батько й мати молодої запрошують гостей і на чолі з дружбою "молодшим" або маршалком, які залишаються у родичів молодої, відправляються до дому молодого. Двері замкнені, їх не пускають, перемовини, нарешті приданці входять до сіней, де їх вітають молоді. Приданці обдаровують молодих подарунками, доматар запрошує їх до хати. Приданці сідають за задалегідь приготовлені для них столи, кладуть на них свою горілку, пиво і їжу (хліб, м'ясо, масло, сир та ін.), п'ють і їдять тільки принесене із собою. Після цього виходять до сіней або на боїско (тік) на танці. Після танців приданці сідають за спільні столи, гостяться разом з усіма (настає "примирення" двох родів), після чого відправляються додому, а весільна дружина з молодим і молодою йдуть до дому молодої на забаву, що зветься "Притулини". Весілля закінчується зазвичай там, де молоді мають намір провадити господарство (найчастіше у молодого, рідше - у молодої).

Останньою опублікованою працею перед депортацією лемків із північної Лемківщини було "Весілля на Лемківщині" Івана Бугери [22], адміністратора парохії в Ліщинах і Милику, священника села Милик Новосанчівського повіту. Запис, датований листопадом 1934 року, проведено, очевидно, не тільки в с. Милик, а й в інших, сусідніх селах, назви яких зустрічаються у текстах пісень (143 весільні обрядові пісні, мелодій не подано).

"Весілля на Лемківщині" І. Бугери складається зі вступу, 15 розділів, закінчення і додатку.

У першому розділі "Зальоти" подано опис обряду зальотів (сватання). Наступний має назву "Дружбівський танець. Спрошування гостей і плетення рішки". Як і в Горлицькому повіті, весілля починається дружбівським танцем (прощання молодого зі своїми товаришами), запрошенням на весілля, виготовленням весільного деревця - "рішки" у молодої, після чого вона з дружками йде на цей дружбівський танець. У розділі "Весілля перед шлюбом у молодого" розповідається про початок весілля у неділю після Служби Божої. Один дружба їде фірою по гудаків (музикантів), а два інші йдуть ще раз просити сватбу на весілля. Свашки оздоблюють прибулих "весільників" відзнаками, вони сідають за столи, свашки співають, усі гостяться, потім молодого благословляють батьки, усі виходять на двір, готуються до походу до молодої.

Розділ "Молодий в дорозі до молодої" - похід до молодої в супроводі співу свашок і гри гудаків.

"Молода збирається до шлюбу і приготування в домі молодої на прийняття молодого" - наступний розділ весілля. Дружки одягаються у весільне вбрання, одягають молоду, мати молодої дає доньці до вузлів трохи різного насіння (жита, ячменю, вівса, льону), шматок просфори, хліба, який вона мусить з'їсти в церкві по шлюбі разом з молодим і дружками. У світлиці кухарки готують усе необхідне для гостини.

"Молодий прибуває до молодої". Молодий з весільною дружиною знаходить двері замкненими. Свашки співають, перемовини з видавцем (домашнім старостою) інколи дуже довгі.

"Гостина у молодої - молодята вибираються до шлюбу". Зайшовши до хати молодої, дружби розсаджують усіх прибулих за столи, свашки співають, викликаючи молоду. Замість неї виводять стару бабу, дружок і нарешті молоду, яка оздоблює дружбів, видавця і старосту хустками. Дружки пришивають дружбам до капелюхів пера, дружба саджає молодих за стіл, видавця приносить рішку, яку встромлюють до хліба перед молодятами. Гостяться, співають. Промова старости, благословення батьками молодих, вихід у двір, шикунання весільного поїзда, обхід його матір'ю молодої у кожусі вовною назовні.

"Молодята йдуть до шлюбу" - похід весільного поїзда зі співом до церкви, застава (перейма) парубків і викуп молодим молодої, священник відкриває церкву, молода переступає поріг.

"Забобони та вірування, що їх прив'язують до шлюбу" - опис зазначеного.

"Молодята вертають від шлюбу" - повернення весільного поїзда зі співом дружбів по дорозі.

"Гостина в молодої по шлюбі". Свашки і свати сідають за столи, а молоді, дружки і дружби танцюють під спів свашок. Весільний обід з приспівуванням свашок до різних страв, танці, гостина з приспівуванням до різних страв, особливо до капусти, знову танці, промова старости, дружки вручають подарунки молодій, потім дружбам. Настає пора прощання молодої з родом і від'їзд до дому молодого. Промова старости, молодята цілують батьків і виходять з хати. Дружки виносять замкнену скриню з приданим молодої, весільний поїзд вирушає до дому молодого.

"Молода йде до молодого". Попереду йде "коп'яш", який весь час скаче й вигукує. Молоді йдуть, тримаючись за хустку. Дружки розходяться додому, а всі інші йдуть до молодого під спів свашок.

"Весілля в молодого по шлюбі". Підходять до хати молодого, двері замкнені. Свашки співом просять матір молодого відчинити двері. Промова старости, відчиняють двері. Увійшовши до світлиці, молодята обходять столи, цілуючи хліб на столах, потім батьків. Після короткої гостини вранці розходяться на відпочинок.

"Зачіпчини молодої". Під вечір знову сходиться сватба до молодого. Свашки непомітно беруть молоду і ховаються від дружбів у коморі або в сусіда, замикаються і чеплять молоду, після чого кличуть молодого, який дає молодій 10-20 зл. за вінок під спів свашок. Під час "зачіпчин" молодої молодий знімає непомітно шлюбну сорочку і ховає її від свашок (щоб не зв'язали рукави) й одягає сорочку від молодої. Після почепин свашки ведуть молоду до хати. Молода відв'язує рішку, розтинає на шматки стрічку і дає дружкам, музикантам і гостям. Молодий танцює з молодою, після нього - дружби і староста. Після цього дружби йдуть просити на придани.

"Придани" - гостина другого вечора по шлюбі у молодого, яку справляє молода для своїх батьків і родичів. Батьки молодої беруть із собою горілку, хліб та ін., і, співаючи всю дорогу, йдуть до молодої. Двері замкнені, перемовини між сторонами, приданці входять до хати, вітаються з молодими, обдаровують молоду грішми. Потім батьки молодої сідають за переднім столом разом з молодою і дружками. Переспіви між приданцями і свашками, танці, гостина, промова старости, спів "Многая літа". Приданці складають дарунки молодій, потім дарує молода. Танець "до чепін", танці до ранку. На світанку розходяться по домівках.

"Закінчення весілля" - свашчини і поправини. Пополудні або наступного дня свашки влаштувують гостину для батьків молодих. За тиждень по весіллю роблять поправини. Мати молодої справляє гостину для батьків молодого, запрошуючи молодих, друзів, родину, сусідів.

"Додаток". Коли добереться відповідне товариство під час весілля, то між іншими жартами представляють різні монологи, виголошують поезії, чтення і т. ін. (наприклад "От Івана Любецького Чтеніє", "Злі і добрі", "Вибір жени" та ін.).

"Лемківське весілля" ("порядку бортнянського", як зазначено авторами, без нот) І.Мадзіка та В.Максимовича [141] видала "Наша Загорода" у Криниці (Польща, 2002). Книга складається з двох частин: 1. Весілля і 2. Історія першої лемківської płyты "Лемковське весілля".

У вступі "Лемківське весілля через століття", написаному Богданом Горбалем, науковим співробітником Нью-Йоркської Публічної Бібліотеки, подано коротку історію записів лемківського весілля, здійснених упродовж XIX - XX століть та бібліографію.

Автором першої частини праці "Весілля (порядку бортнянського)" є Іван Мадзік, який матеріали до неї збирав упродовж майже 20 років, з кінця 40 років аж до часу свого виїзду до Австралії (1966). Робив це він не тільки у Бортному, але і в інших селах Горлицького повіту, таких як Зиндранова, Воловець, Устя Руське, Розстайне, Реґетів, Смерековець та ін. Його інформантами були відомі на той час весільні старости Іван Іштван із Реґетова, Михайло Тацин із Смереківця, Андрій Докля з Бортного та інші. Проте, як зазначає Б.Горбаль, основу пропонованого весілля складає бортнянська традиція з додаванням пісень з інших сіл. Використовував І.Мадзік і пісні з друкованих раніше джерел (див. прим. 45 згаданої праці).

Цікавим тут є зауваження про те, що після Першої світової війни згадані вище весільні старости скорочували іноді тривалість весілля до двох-трьох днів, хоча до цього воно тривало часом тиждень і два. Це ж стосується і ролі маршалка, який давніше був помічником весільного старости, а після скорочення тривалості весілля його могло і не бути у складі весільної дружини молодого.

"Весілля (порядку бортнянського)" складається з 16 розділів. Перші три розділи належать до передвесільної частини весілля.

У першому з них "Зальоти, іношы, спросини" (це різні назви того самого обряду) подано опис обряду зальотів (сватання). Як і всюди на Лемківщині, парубок, що має намір одружитись, бере з собою двох сватів і приходить до дому молодої на зальоти (сватання). Після розмов на інші теми свати повідомляють про мету свого приходу. Коли дівчина згодна вийти заміж за парубка, домовляються про віно з боку молодої і з боку молодого.

Наступний розділ "Заручини". На заручини парубок і дівчина йдуть до священника в супроводі батьків і двох свідків. Священик записує їх до книги і призначає день, коли молодята мають прийти "на науку". "Наука" полягала у фізичній праці молодих на плебанії і могла тривати від кількох днів до двох тижнів.

Третій розділ передвесільної частини "Заповіді". Після літургії священник протягом трьох тижнів оголошує в церкві про намір молодих одружитись, запитуючи присутніх, чи немає перешкод.

Власне весілля розпочинається "Приготовлінням до весілля". Купують або виготовляють молодим нову одягу (молодому - гуню, капелюх, чугу, друшляк (кожушок без рукавів), черевики, молодій - хустку для очепин, полотно на спідницю і опліча (жіноча біла сорочка), черевики, подарунки, найдки, напої та ін. Молоді підбирають собі весільну дружину, гудаків, запрошують гостей на весілля. Коли мають родину в інших селах, то посилають просатаря, який виголошує від імені батьків і молодих традиційну запрошувальну формулу. За день до шлюбу молодята ідуть до сповіді і причастя.

Останній вечір перед шлюбом у молодої зветься "На вінцях". Молода запрошує дружок і дівчат-товаришок, які після пригощання починають вити вінки з барвінку під супровід весільних пісень. Після виготовлення вінків оздоблюють приміщення.

"У молодого перед шлюбом". У день шлюбу молодий посилає по друзів. Коли вони прийдуть - молодий посилає одного дружбу по музикантів, другого - по свашок і старосту. Музиканти просять курку, торкаються смичками до неї і починають грати. Після закінчення весілля вони забирають курку із собою, щоб із нею пішло все нещастя. Сходяться весільна дружина молодого, родина і всі запрошені. Музиканти починають грати, усі співають весільних пісень.

"Молодий виберат ся до молодої". Свашки починають ладкати, дружби і староста ставлять стільці посередині хати, на них сідає рід молодого. Дружби зарубують свої топірці навхрест до одвірків дверей, запалюють свічки. Промова старости, в якій він просить батьків молодого поблагословити його на нову дорогу життя. Син стає на коліна, тричі просить батьків, які благословляють його, після чого староста виводить його за руку за поріг. За ним виходять усі інші. По дорозі співають і грають.

"У молодой перед сьлюбом". Батько молодой запалює свічку, а мати вносить вінок, одягаючи який молодий, співають дружки. Чекають приходу молодого.

"Пред дверми у молодой". Весільна дружина з молодим підходить до замкнених дверей дому молодой. Свашки співають, просячи відчинити двері, їм відповідають свашки молодой (ладкальніці), перемовини старости і доматаря, пред'явлення "документів", пошуки молодой, молодий веде молоду за стіл. Дружби і дружки сідають за столи, оздоблення весільними відзнаками, викуп вінка молодой, мати молодой отримує "дари" (хліб) від свашок молодого, опоясує молодого хусткою.

"Молодята вибирают ся до сьлюбу". Молода вибирається до шлюбу так само як і молодий (ладкання свашок, промова старости, благословення тощо). По дорозі до церкви співають. Церковний шлюб. Вийшовши з церкви, молада дає всім присутнім по шматочку бальця. Музиканти під час шлюбу йдуть до корчми або на плебанію і там грають. Після шлюбної церемонії весільний поїзд повертається до дому молодой.

"У молодой по сьлюбі". Підходять до дому молодой. Двері замкнені. Знову перемовини, показування "пашпортів", молада з дружками ховаються до комори, викуп столів, за якими сидять дівчата, пошуки молодой, замість якої приводять спочатку парубка, перевдягнутого у стару бабу, потім дружок і, нарешті, молоду. Староста виводить молодого з-за столу, підводить до молодой, після чого вони беруться за руки, тричі обертаються за рухом сонця і сідають за стіл. Так само чинять і дружки з дружками. Усе це коментують свашки своїм співом обрядових пісень. Промова старости, пригосання, танці, відпочинок.

"Молода виберат ся до дому молодого". Знову збираються у молодой, гостина, співи, танці. Після пригосання промова старости, благословення молодой, прощання її з родом, ладкання свашок, дружок. Мати молодой кропить молодих свяченою водою, обсипує зерном (вівсом), викуп лади (скрині) молодой дружбами. Вихід через поріг під схрещеними топірцями дружбів. Сідають на вози, відправляються до дому молодого. По дорозі свашки співають.

"У молодого по сьлюбі". У домі молодого двері замкнені. Знову перемовини, зустріч матір'ю молодого у кожусі вовною (кострубами) догори. Молода дає матері молодого дари (хліб). Мати частує молоду і всіх весільних, свашки весь час співають, музиканти грають. Молоді і свашки сідають за столи, дружки і свати танцюють. Ладкальніці (свашки молодой) переспівуються зі свашками (ладкальніцями) молодого. Усі сідають за столи. Дружки вносять з воза скриню та інші речі молодой. Гостина. Дружки заносять "скриню і перину" до комори, де стелять молодим.

"Очепини (пов'язуваня)". Молоді зі свашками, староста і дружки йдуть до комори. Молода сідає молодому на коліна, свашки знімають вінок, розплітають коси і чеплять її (завивають волосся на хімлю), одягають на чоло чорну стрічку, на голову чепець. Молода декілька разів скидає з голови чепець і стрічку, врешті поверх чіпця одягають хустку, на шию пацюрки (намисто). Інше вбрання заміжньої жінки молада одягає сама. Після цього молада цілує молодого і всіх присутніх у коморі. Староста знімає вінок і стрічку з капелюха молодого, молада ховає вінок і стрічки до лади, а дружбам і усім присутнім дає по малому шматочку стрічки, який вони чіпляють собі і виходять з комори під спів свашок. Після частування усі йдуть на річку умивати молоду. Дружки топірцями зачерпують воду, усі умиваються. Молода набирає воду до коновки і несе до хати, щоб окропити хату та всі речі в ній, стайню, подвір'я. У хаті молада стає на вкритий скатертю стіл і кропить водою все навколо. Після цього сідає за стіл. Запрошують усіх до столу, моляться, п'ють, їдять. Усе це супроводжується співом свашок і весільної дружини.

"Придани". Від молодого посилають дружбу по приданих - родичів і гостей молодой. У домі молодого двері замкнені. Переспіви приданів і свашок. Входять до хати. Молоді ховаються до комори, потім виходять, молада цілує свою матір та всіх приданів, які обдаровують її грішми. Мати молодой приносить великий хліб - балець. Гостина, танці. Староста і молодята йдуть до комори, молодий виймає з лади подарунки, староста бере балець, входять до хати. Молода виходить з-за стола, староста подає їй балець, вона кладе собі його на голову, обертається тричі, віддає балець старості. Сідає біля молодого. Староста розрізає балець, молада дарує подарунки і шматок бальця членам роду молодого, починаючи від батька і матері молодого. Остання промова старости, спів "Многая літа" молодим та всім присутнім. Дружки стелять молодим постіль, староста оголошує закінчення весілля.

"Поправины". Це гостина, на яку запрошують гудаків і бавляться як на весіллі, співаючи і танцюючи.

Окремо подані **"Весільны сьпіванкы"**, які записані, вочевидь, в інших, сусідніх з Бортним, селах.

Автором другої частини книги є Владек Максимович (нар. 1949 р., у м. Любін, на заході Польщі), інженер Космічного Центру Годдара (США). У ній подано передруки деяких праць про лемківське весілля, історію першої платівки "Лемковське весілля", фотографії.

Автори не подають нотного запису та паспортизації пісень.

Найновішою публікацією є магістерська праця польського етномузиколога і співачки лемківського походження Богуміли Тарасевич "Лемківське весілля - обряд і музика. Традиція і сучасність" [179], що вийшла друком 2009 року польською мовою стараннями "Лемківського ансамблю пісні і танцю "Кичера" у Лігніці (Польща).

Як зазначено у вступі, джерельною основою публікації є винятково матеріали, зібрані під час власних польових досліджень, здійснених у 1988-1990 роках на території трьох прилеглих до себе сіл: Гродзановіце, Модла і Патока у гміні Громадка Болеславського повіту Дольносьльонського воєводства.

Респондентами, за словами автора, були найстарші лемки, з числа депортованих 1947 року в ході акції "Вісла" із західної частини Лемківщини (із сіл Берест, Чертижне, Крива, Лосє, Нова Вєсь, Шавник колишнього Новосанчівського повіту) до згаданих вище трьох сіл Дольносьльонського воєводства. Народжені ще у міжвоєнний період, носії давньої традиції, вони були найбільш компетентними особами, відомими у власному середовищі як добрі знавці весільного обряду і пісенного репертуару. Серед них були і члени лемківських інструментальних ансамблів, що на той час репрезентували живу автентичну лемківську культуру. Підтвердженням отриманої інформації були і власні безпосередні спостереження автора під час багатьох лемківських весіль.

Робота складається з таких розділів:

Вступ.

Дослідження лемківського весілля.

I. Лемки і Лемківщина.

1. Етнічні та історичні проблеми.
2. Традиційна і сучасна лемківська обрядовість.

II. Лемківське весілля - традиція.

1. Перед весіллям. Заручини. Приготування до весілля. Добраніч.
2. Весілля. У молодого перед шлюбом. Дорога по молодицю. У молодиці перед шлюбом. Дорога до шлюбу. У церкві. Дорога зо шлюбу. У молодиці після шлюбу. Дорога до молодого. У молодого після шлюбу.
3. Після весілля.

III. Лемківське весілля - сучасність.

1. Перед весіллям. Заручини. Приготування до весілля. Добраніч.
2. Весілля. У молодого перед шлюбом. Дорога по молодицю. У молодиці перед шлюбом. Дорога до шлюбу. У церкві. Дорога зо шлюбу. Після шлюбу.
3. Після весілля.

IV. Музика у весіллі.

1. Функції музики. Функція музики у традиційному весіллі. Функція музики у сучасному весіллі.
2. Весільні мелодії. Мелодичні типи. Характеристика елементів. Версифікація. Тональність. Мелодика. Метроритміка. Архітектоніка.
3. Позавесільні мелодії - характеристика. Версифікація. Тональність. Мелодика. Метроритміка. Архітектоніка.
4. Реляція між весільним і позавесільним репертуаром.
5. Виконавська практика.

Закінчення.

Джерела.

I. Засади опрацювання матеріалу.

1. Засади опрацювання словесних текстів. 1.1. Загальні засади. 1.2. Засади класифікації. 1.3. Зауваги до порядкування.
2. Засади опрацювання музичних текстів. 2.1. Засади транскрипції. 2.2. Засади класифікації. 2.3. Зауваги до порядкування.

II. Тексти.

1. Словесні позавесільні тексти.
2. Музичні тексти. Весільні мелодії. Позавесільні мелодії.

Анекси (скорочення і визначення, фото, мапки, дані про респондентів, словничок та ін.).

Весілля, що є центральною подією у сучасній лемківській обрядовості разом із музикою, яка відіграла у традиційному обряді виняткову роль, є предметом дослідження. Його реалізація розглядається з трьох перспектив: етнографічної, соціологічно-історичної і музикологічної. Звідси прийнято декілька цілей: 1. здійснення етнографічного опису обряду, 2. спостереження змін обрядовості в етністоричному аспекті, 3. запис і транскрипція музичного репертуару традиційного і сучасного

весілля (весільні і позавесільні співи), 4. визначення функції й місця музики в обряді та їх реляції і 5. характеристика репертуару (у зв'язку з тим буде проведено аналіз весільних мелодій з морфологічної точки зору, а також порівняння виокремлених на підставі функції весільних мелодій з не весільними, що становитиме підставу для дослідження дистинктивних рис лемківських весільних пісень.

Джерельна база публікації становить 565 вокальних позицій (від коротких, однострофічних приспівкових форм до багатострофічних балад) і 13 промов. Увесь матеріал поділено на дві частини: 1. словесні тексти (весільні тексти розміщені в етнографічному опису весілля, тексти позавесільні - у Джерелах) і 2. музичні тексти (розміщені у Джерелах). Незалежно від такого поділу словесні і музичні тексти поєднані у зіставленнях.

Аналітична частина ґрунтується на словесному матеріалі, що вміщує 406 текстів і 74 їх варіанти та музичному матеріалі, який обіймає 420 позицій (із 565 вокальних творів частина повторювалась). Словесний матеріал містить 312 текстів весільних та 66 їх варіантів і 94 тексти позавесільні з 8 варіантами. Музичний матеріал містить 277 весільних мелодій та 22 багатоголосні опрацювання, що становить 66% зібраного матеріалу, який класифіковано у 25 типах та 94 мотиви (і 49 їх варіантів) позавесільних мелодій.

Робота виконана на високому фаховому рівні.

2. ЗАПИСИ ТА ВИВЧЕННЯ ІНШИХ ЖАНРІВ ЛЕМКІВСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Одним із перших збирачів і дослідників фольклору лемків був священик Іван Бірецький (1815-1883) - прогресивний громадський і культурний діяч. Перебуваючи довгі роки на Лемківщині, він записував лемківські народні пісні різних жанрів. Зібрані матеріали переслав Вагилевичу і Головацькому. Його "Приповідки і загадки" вийшли окремою збіркою у Відні 1841 року. Натомість пісні увійшли до збірника Я.Головацького "Народные песни Галицкой и Угорской Руси". Колядки залишалися у рукописному фонді Наукової бібліотеки АН України у Львові. Їх опублікував І.Красовський у тижневику "Наше слово", 1066, 49-52, 12967, 1-4.

Першим збірником лемківських народних пісень був збірник, укладений 1883 року священиком Никифором Лещишаком у його рідному селі Білична Грибівського (пізніше Горлицького) повіту. І.Франко та І.Коперницький підготували збірник до друку, однак надруковано його не було. Збірник містив пісні, казки, загадки, прислів'я, приказки, народні та римовані жарти, кілька народних повістей. Збереглося з нього лише 226 пісень, які вийшли друком лише 1992 року в канадському Едмонтоні під назвою "Стоїть липка в полі. Збірник лемківських народних пісень Никифора Лещишака з рукописної спадщини Івана Франка. Упорядкування, вступна стаття, словник та додатки Миколи Мушинки. Видавництво Канадського інституту українських студій, Альбертський університет. Серія довідників. Довідник № 53, 186 с.". У 1996 році стараннями Миколи Мушинки його було перевидано у Пряшеві [128].

Як зазначає упорядник, це була перша і до нашого часу єдина збірка фольклору одного населеного пункту з польсько-словацького прикордоння. Її значення для сучасності зростає тим більше, що село Білична вже не існує. Воно знищене після Другої світової війни внаслідок насильного виселення з нього українських жителів до Радянського Союзу 1945 року та північно-західної Польщі в рамках горезвісної акції "Вісла" 1947 року [128, С. 8]. Наукова вартість збірника зростає ще й тому, що в часі свого виникнення він був найбільшим збірником лемківських пісень, що значно перевищував кількість лемківських пісень у виданнях Я.Головацького, Г.Де-Воллана, та ін. Пізніше він був перевершений збірниками лемківських пісень інших збирачів, зокрема І.Верхратського, Ф.Колесси, Ю.Костюка, Ю.Цимбори, М.Соболевського, О.Гижі та ін. У всіх цих збірниках знаходимо варіанти пісень Лещишака, у переважній більшості з мелодіями, які дозволяють оцінювати їх музичну вартість [128, С. 34-35].

Усі пісні збірника транслітеровано з польської абетки на українську азбуку. Упорядник застосував у збірнику жанрово-тематичну класифікацію, розподіливши пісні за жанрами, а в рамках окремих жанрів за групами і тематичними підгрупами. Недоліком збірника Лещишака є відсутність мелодій та паспортизації пісень. У місцевості поблизу Білични пізніше записували мелодії народних пісень Ф.Колесси, Й.Роздольський, О.Гижя, М.Соболевський та інші. З їх збірників М.Мушинка залучив до едмонтонського видання 112 зразків мелодій, а до прямицького - лише 12 (через брак коштів на друк). М.Мушинка висловлює побажання посилити пошуки архіву Лещишака польськими та словацькими народознавцями, віднайдення якого збагатило б загальнослов'янське народознавство.

На початку 1900-х років на Лемківщині побував один із основоположників української наукової фольклористики, етнограф, педагог, перекладач Осип (Йосиф) Роздольський (1872-1945).

подарунками присутніх родичів парубка, а він - її родичів. Батьки дівчини запрошують усіх до столу. У центрі сидять заручені, зліва свати, справа батьки дівчини. Старший сват виголошує промову, вітаючи заручених, батьків. Гостяться як і на зальотах. Настає відповідальний момент обговорення віна заручених. Старший сват повідомляє батьків і рідню дівчини про віно молодого і запитує, яке віно вони дають дочці. Батько дівчини говорить про її віно. Коли дійдуть згоди, свати оголошують руковини завершеними, закликаючи присутніх бути свідками цього акту. Деякий час ще гостяться, призначають день весілля, обговорюють його деталі.

З того часу парубок і дівчина вважаються зарученими. Наступного дня вони йдуть до священника "дати на оповіді". Після внесення парубком відповідної платні (15 злотих) священник протягом трьох тижнів кожної неділі під кінець літургії оголошував односельчанам про намір молодих одружитись, запитуючи присутніх чи немає перешкод. Якщо їх не було, то священник призначав за взаємною згодою день шлюбу.

Увесь подальший після заручин час у обох родин активно готувались до весілля - виготовляли весільний одяг, прикраси, заготовляли найдки, напої, а за два-три дні до весілля - весільні страви. Тиждень перед шлюбом у неділю пополудні молоді ходять просити на весілля. Молодий з друзями і молода з друзями у святковому вбранні одночасно, але окремо запрошують на весілля спочатку найближчу рідню, потім усіх родичів ("од смого покоління"), а вітак - сусідів, знайомих. Зайшовши до хати, низько кланяються:

- Дорогы уйку и уйчыно и вшытка родину! Просят вас отец, просят вас матір и я вас прошу, жебы сте нами не погордили и до нас на весіля загостили!

- Красні дякуєме, на весіля придеме, - відповідають запрошені.

Таку ж традиційну формулу виголошує і молодий.

ДІЯ I. ПЕРЕД ПЕРЕЇЗДОМ МОЛОДОЇ ДО ДОМУ МОЛОДОГО

П'ЯТНИЦЯ

Картина I. Дружбівський вечір або відігравання на добраніч.

Сцена I.1. Парубоцький танець молодого

У п'ятницю після заходу сонця в домі молодого збираються маршалок, дружби і музиканти. Приходять друзі молодого, щоб взяти участь у його останньому парубоцькому вечорі. Батьки молодого запрошують усіх до столу. Гостяться, співають парубоцькі пісні. Центральною частиною цього вечора є парубоцький танець молодого і дружбів, що зветься дружбівський танець. Парубки стають у коло, всередині якого молодий з друзями. Музиканти грають, а дружби співають:

1. Заграй мі, гудачку

♩ = 104-108

За-грай мі, гу-дач-ку, ой на та-нец, на та-нец, бо мо-му па-ріб-ству,
 ой гнсс-ка гвє-чер ко-нец, бо мо-му па-ріб-ству, ой гнсс-ка гвє-чер ко-нец.

Вар. Вар.

1. Заграй мі, гудачку, ой на танец, на танец,
 Бо мому парібству, ой гнеска гвечер конец.(2)
2. Недалеко піду, ой лем без загороду
 По того дівчатко, ой што шварного роду.(2)

Приспівка до танцю на наспів ладкання типу Б-2 (див. також №№ 12, 102). Про цей тип ладкання див. коментар до пісні № 24.

Варіант тексту: Бутера, [22], С. 58.

Молодий танцює з друзями свій останній парубоцький танець. Потім у колі парубків танцюють дружби, парубки (сольні танці). Після цього парубки розходяться, а молодий з маршалком, друзями і музикантами відправляються до кожного запрошеного на весілля "одыграти на добраніч" (або "на добруніч"). Це була обов'язкова форма повторного запрошення на весілля.

Сцена 1.2. Відігравання на добраніч

Відігравання на добраніч починали із найближчої рідні молодих. Підійшовши під вікно хати, маршалок урочисто виголошує:

- Вінчуєме дорогому стрыкови, стрыні и вшыткій родині шесця, здоровля! Най вас вшытко зле омине, а мы вас не минеме. Віват! - Потім жартома додає.

- Вінчуєме цівому домови, курці, когутови и на пецу котови!

Гудаки грають, дружби співають:

2-1. Высоко мі отец

1. Высоко мі отец, ой пвоты погородив,
Жебы я звечера, ой до мивой не ходив. (2)
2. Хоц бы погородив, ой од землі до неба,
А я до ней піду, ой як мі буде треба. (2)
3. Ани-м ся не мыслів, ой в тім рочку женити,
Мусіва-с мі, Марись, ой штоси поробити. (2)
4. Штоси поробити, ой штоси подіяти,
Бо я тя не думав, ой того рочку брати. (2)
5. Што-с мі поробива, ой што-с мі подіява,
Маво мя за тобом, ой зва біда не взява. (2)
6. Што я ся находив, ой и намісив блата,
Вшытко то про тебе, ой Марись пелехата. (2)

Обрядова пісня, що виконується друзями на наспів ладкання Б-2. На цей наспів дружби співають також пісні №№ 4, 10, 17, 18.

Варіанти тексту: Костюк, [113], 150 вар., Дулеба, [73], 247 (перші дві строфи); 175; Колесса, [95], 129 в; Соболевський, [171], С. 159; Гижа, [35], С. 117; Де-Воллан, [64], С.75; Мадзік-Максимович, [141], С. 42, 122, 123.

Варіанти наспіву: Колесса, [95], 2; Соболевський, [171], С. 50.

Господарі виходять з хати, вітаються, дякують за віншування (частують горілкою).

По дорозі до запрошуваних дружби співають:

3. Я сой хвопец єден

♩ = 216

(♩) Я сой хво-пец є - ден, мам фра - і - рок се - дем, єд - ну на не - ді - лю.

а шіст на каж - ди ден, єд - ну на не - ді - лю, а шіст на каж - ди ден.

1. Я сой хвопец єден, мам фраїрок седем,
Єдну на неділю, а шіст на каждый ден. (2)
2. Моя фраїречко, ввий мі перечко
Зелене, червене, бо ся розыйдеме. (2)
3. Пришва неділечка, я не мам перечка
Бо мі го не дава моя фраїречка. (2)
4. Не дава, не дава, але обіцява
Як червена ружа буде проквітава.

5. Квитне ружа, квитне, а квіту не має,
Хто не закоханий, тот жалю не має. (2)
6. Хто не закоханий, не буде мав жалю,
Хоц помашерує до чужого краю. (2)

Широковідома на Горличчині парубоцька пісня, що виконується тут дружбами функційно як обрядова. На цей наспів виконуються ще дві необрядові весільні пісні (№№ 273, 274) та чотири функційно обрядові весільні пісні (№№ 286, 287, 289, 290).

Окрім весільних, на наспів пісні № 3 співаються й інші пісні різних жанрів - хрестинні застільні (№№ 293, 294, 295), трудові пастуші (№№ 336, 337, 338), баладна (№ 375), жовнірська (№ 399), парубоцькі (від № 402 по № 435), ліричні парубоцькі й чоловічі (від № 458 по № 462), ліричні дівочькі й жіночі (від № 482 по № 512), жартівливі (від № 564 по № 569), корчмарські (від № 616 по № 624) та авторські пісні Анни Драган (від № 656 по № 660). Усього на цей наспів нами зафіксовано 105 текстів пісень.

Дворядкова строфа ізометрична. Структура віршів 12-складова. Мелодична форма А/:В:/, ритмічна форма фраз аа/аа. Лад - мажорний гексахорд із субсекундою і субквартою.

4-1. Яка велька свота

1. Яка велька свота, ой яке вельке блато,
А мої коничкы, ой не пытали на то. (2)
2. Повіч мі, мой мива, ой повіч мі наразі,
Най мої коничкы, ой не стоять на дразі. (2)
3. Бо мої коничкы, ой дуже мя коштуют,
Ани єдну ночку, ой дома не ночуют. (2)
4. Бо мої коничкы, ой не жадны сироты,
Жебы ся турали, ой попід людскы пвоты. (2)

Варіанти тексту: Качор, [86], I, С. 22, Соболевський, [171], С. 120; Мадзік-Максимович, [141], С. 113, 135.

Так обходять усіх запрошених на весілля, не заходячи до хати.

Сцена 1.3. Виготовлення вінків. Дівочий танець молодої

Одночасно у п'ятницю після заходу сонця у домі молодої збираються свашки молодої, дружки і "нанашка" (хресна мати молодої) для виготовлення вінків. Мати молодої запрошує їх до столу. Гостяться, співають дівочькі пісні (ліричні жіночі пісні).

Потім встають з-за столу і починають виготовляти вінки. Перед початком свашки і дружки ладкають:

5. Зыйди, Боже, з неба

$\text{♩} = 144$

Зы-йди, Бо-же, з не- ба, бо Ты нам ту тре - ба и Ты, Бо-жа Ма - ти, вінкы за-чы - на - ти.

Вар.

Вар.

1. Зыйди, Боже, з неба, бо Ты нам ту треба
И Ты, Божа Мати, вінкы зачинати. (2)
2. Засвітте, мамусю, свічечку воскову,
Жебы зме вывили вінец барвінковий. (2)
3. Такий буде красний, як місячок ясний,
Таки на нім листкы, як на небі звіздкы. (2)

4. Вшытко ся нам мине и наше співаня,
Як ся приде старац о своє сніданя. (2)
5. Тівко знам співанок як в гововці маку,
Вшыткы-м выспівава, доєдну, до знаку. (2)

Епілог

1. Свашини

Наступного дня, у четвер, або за два-три дні, найчастіше в суботу, свашки влаштовують гостину в домі молодого або у старшої свашки, що зветься "Свашыны" (інші назви - "гостина", "притулины", "поправины"). Цим вони зхочуть віддячити батькам молодого за добре весілля. Запрошують весільну дружину з музикою, своїх родичів і кумів. На почесне місце сідають батьки молодого і молоді, біля них маршалок, весільний староста, старости, дружби, дружки. Свашки приносять із собою горілку і їжу (холодні закуски). Гостяться, співають і танцюють, часом аж до ранку наступного дня.

Схожу гостину - дружбовини - влаштовують дружки в домі старшого дружки. Запрошують молодих, дружок, музикантів, сільську молодь. Складаються на горілку і холодні закуски. Співають і танцюють.

2. Поправини (одвідини)

Найближчої неділі молода в супроводі свашок приходить до церкви на "вывідкы" або "вывід" (вывод). Під час богослужіння молода стоїть під дзвонами, а після цього священник виводив її для благословення. Після виводу молоді зі свашками йдуть до дому батьків молоді на "поправини" або "одвідини". Сюди сходиться весільна дружина з музикою, куми і сусіди. Гостяться, співають і танцюють.

Наступної (третьої від вінчання) неділі батьки молодого відвідують батьків молоді.

ХРЕСТИННІ ПІСНІ

291-150. Ани бы не была

1. Ани бы не была, ой в кумонькы гостина,
Як бы то не была, ой кумова причина. (2)
2. Ани тото хресня, ой весеве не буде,
Як му хресна мама, ой співати не буде. (2)
3. Ани хресна мама, ой ани хресний тато,
Буде споминати, ой ціве жытя за то. (2)
4. А як му заспіват, ой його хресна мама,
Буде він кумі спав, ой звечера до рана. (2)
5. Буде він кумі спав, ой звечера до рана,
Як піде до войска, ой то лем на улана. (2)

Варіанти тексту: Костюк, [113], 72; Колесса, [95], 94; Колесса, [97], 19; Гижа, [35], С. 83, 85-86; СЛП, [168], III, 682.

292-150. Дайте же нам, дайте, ой наша кумцю вина

1. Дайте же нам, дайте, ой наша кумцю вина,
То будете мати, ой на другий рік сына. (2)
2. А як нам не дате, ой кумцю лем згорівку,
То будете мати, ой на другий рік дівку. (2)

Дві обрядові хрестинні пісні на наспів весільної обрядової № 150. Виконуються хрещеною мамою і бабою-повитухою у домі породіллі.

Варіанти тексту: Костюк, [113], 70, 81; Гижа, [35], С. 82.

293-3. Кумы мам

1. Кумы мам, кумы мам, што їм дам, што їм дам?
Дам їм згорівонькы, пийте сой кумонькы. (2)
2. Кумы мам, кумы мам, што їм дам, што їм дам?
Заріжу барана, ічте сой до рана. (2)
3. Кумы мам, кумы мам на вшыткы стороны,
Найлїпша кумонька од сходу соненька. (2)

Варіанти тексту: Колесса, [95], 42; Гижа, [35], С. 87,

294-3. Кумо моя

1. Кумо моя, кумо, мы обі родина,
Ани вы, ани я не маме фраїря. (2)
2. Кумо моя, кумо, повічте кумови,
Най ся не залицят мому фартушкови. (2)
3. Най ся не залицят, най ся не вовочыт,
Попри мої двері траву не товочыт. (2)
4. Кумо моя, кумо, покумали зме ся,
Ищы рочок не є, погнівали зме ся. (2)

295-3. З високой горочки

1. З високой горочки злетіли гусочки,
Зберай, кумусь, перка, - будут подушечкы. (2)
2. Не буду зберава, бо мі мамця дава
Штырі подушечкы, п'яту обіцява. (2)

Три застільні необрядові хрестинні пісні на наспів № 3 (див. коментар до № 3). Виконуються на родовинах - гостині на честь новонародженого.

Варіант тексту: Соболевський, [171], С. 49.

296. Не быва я в своей кумы

$\text{♩} = 126$

Не бы - ва я в сво - йой ку - мы юж пі - то - ра роч - ку. А гнес - ка
за - то я там не хо - ди - ва, бо во - ро - ги з бо - ч - ку.

єм при - шва, бо зго - рів - кы чу - ю, бу - ду ї - ва, бу - ду пи - ва
тай пе - ре - но - чу - ю. А гнес - ка єм при - шва, бо зго - рів - кы
чу - ю, бу - ду ї - ва, бу - ду пи - ва тай пе - ре - но - чу - ю.

А кум мі по - ві - дат: ид, ку - мо, до - до - му. по - кор - мий сой
дріб - ны ді - ти тай при - деш по - то - му, а я со - бі сі - ва
тай гі - рень - ко пва - чу, же я пі - ду до - до - монь - ку тай зго - рів - ку стра - чу.

1. Не быва я в своей кумы юж пітора рочку,
Зато я ту не ходива, бо ворогы збочку,
А гнеска ем пришва, бо згорівкы чую, }₂
Буду іва, буду пива та й переночую.
2. А кум мі повідат: ид, кумо, додому,
Покормий сой дрібны діти та й придеш потому,
А я собі сива та й гіренько пвачу, }₂
Же я піду додомоньку та й згорівку страчу.

Застільна хрестинна необрядова жартівлива пісня у коломийковій формі. Чотирирядкова строфа гетерометрична. Структура віршів 14-, 12-, 14-складова. Мелодична форма /:A:/:BC:/, ритмічна форма фраз aab/csb/aab. Лад - перемінний мажоро-мінор.

КОЛИСКОВІ ПІСНІ

297. Люлю же мі, люлю, вшыю ти кошулю

$\text{♩} = 70$

Лю-лю же мі, лю-лю, вшы-ю ти ко-шу-лю з тонь-ко - го ру-боч-ку,
Вар. мій ми-вий сы - ноч - ку.

1. Люлю же мі, люлю, вшыю ти кошулю
З тонького рубочку, мій мивий сыночку. (2)
2. Люлю же мі, люлю, вшыю ти кошулю,
Як мі будеш спати, вшыю ти кабатик. (2)

Варіанти тексту: Костюк, [113], 83,86, 100; Колесса, [95], 98 б, в; Соболевський, [171], С. 52-53.

298-297. Люляй же мі, люляй

1. Люляй же мі, люляй моє маве дитя,
Бо я тобі піду до яру по квітя. (2)
2. До яру по квітя, до ліса по грибы,
Спий сой, мій сыночку, покля не знаш біды. (2)
3. Покля не знаш біды, покля не знаш горя,
Усний же мі, усний, дітиночко моя. (2)
4. Люляй же мі, люляй кой я тя ковышу,
А як ты мі уснеш, то юж я тя лишу. (2)

299-297. Люлю же мі, люлю під зелену дулю

1. Люлю же мі, люлю під зелену дулю,
Дуля ся розвие, сыночка прикрье. (2)
2. Сыночка прикрье бівыма квітами,
Жебы ты був добрий для тата и мамы. (2)
3. Для тата и мамы, сухав бабы й діда,
Жебы-с нигда не знав, што говод и біда. (2)
4. Жебы-с не знав біды, жебы-с не знав горя,
Жебы-с не знав, сыну, што то є недоля. (2)

Варіанти тексту: Колесса, [95], 90 б, 115, 230 б; Цимбора, [191], 3.

300-297. Усний же мі, усний

1. Усний же мі, усний, великий выросний,
Великий як и я, бівий як лелия. (2)

2. Бівий як лелія, червений як ружа,
Жебы-с нигда не знав ниякої нужды. (2)

Варіанти тексту: Костюк, [113], 87 вар., 96, 97, 99, 100; Дулеба, [73], 272; Колесса, [95], 98 б, в; Соболевський, [171], С. 53.

301-297. Усний же мі, усний

1. Усний же мі, усний, Сын тя Божий приспит,
Святий тя обудит, стан, сыну, до люди. (2)
2. Стан, сыну, до люди, до жытя тяжкого,
Але може зазнаш и свобіднішого. (2)
3. Жытя весільшого для сыночка мого,
Усний же мі, усний, великий выросний. (2)

302-297. Усний же мі, усний, дітинко повита

1. Усний же мі, усний, дітинко повита,
Бо моя говова про тебе завита. (2)
2. Усний же мі, усний, дітиночко мава,
Бо я юж три ночкы про тебе не спава. (2)

П'ять колискових співанок, що виконуються на один наспів. Дворядкова строфа ізометрична. Структура віршів 12-складова. Мелодична форма А/:В:/, ритмічна форма фраз ab/ac. Лад - мінорний гептахорд.

303. Ковысава бы-м тя

Музична нотация для пісні "Ковысава бы-м тя". Темп: $\text{♩} = 70$. Ритм: 3/4. Лад: мінорний гептахорд.

Ковысава бы-м тя и водне и вночы, же бы-м ся дїж-да-ва
од те-бе по-мо-чы, же бы-м ся дїж-да-ва од те-бе по-мо-чы.

1. Ковысава бы-м тя и водне и вночы,
Жебы-м ся дїждава од тебе помочы. (2)
2. Од тебе помочы, сыну мій моводий,
Як ся зостарію, подаш мі хоц воды. (2)
3. А сыну, мій сыну, я про тебе гыну,
Ни водне, ни вночы, нигда не спочыну. (2)
4. Водне не спочыну, бо я тебе бавлю,
Вночы тя не лишу, бо тебе ковышу. (2)

Варіанти тексту: Верхратський, [27], С. 221; Костюк, [113], 83, 85, 89; Дулеба, [73], 276; Колесса, [95], 102, 174 а; Тимко, [183], 272; Цимбора, [191], 9; Роздольський-Людкевич, [163], 1417; Де-Воллан, [190], С. 143; Гижа, [190], С. 287.

304-303. Ковыш ся мі, ковыш

1. Ковыш ся мі, ковыш, ковысанко сама,
А я собі піду до роботы зрана. (2)
2. До роботы зрана, звечера до спаня,
Ковыш ся мі, ковыш, ковысанко сама. (2)

Дві колискові співанки на один наспів. Дворядкова строфа ізометрична. Структура віршів 12-складова. Мелодична форма АВС, ритмічна форма фраз ab/ac/ac. Лад - мінорний гептахорд.

Варіанти тексту: Колесса, [95], 222; Тимко, [183], 272; Роздольський-Людкевич, [163], 1416.

305. Люляй, люляй, ковышу тя

$\text{♩} = 80$

Лю-ляй, лю-ляй, ко-вы-шу тя, як мі ус-неш, то ли-шу тя,
 при-во-жу тя ка-ме-нич-ком, са-ма пі-ду за Я-ніч-ком.

1. Люляй, люляй, ковышу тя,
 Як мі уснеш, то лишу тя,
 Привожу тя каменичком,
 Сама піду за Янічком. }²
2. Люляй, люляй, мій сыночку,
 Зроблю я ти пишавочку,
 Вшыю я ти и кошульку,
 Лем ты люляй, мій говубку. }²

Колискова співанка. Чотирирядкова строфа ізометрична. Структура віршів 8-складова. Мелодична форма AA³A³B, ритмічна форма фраз ab/ab/ab/ab. Лад - мінорний гексахорд.

Варіант тексту: Костюк, [113], 92.

Варіант наспіву: Костюк, [113], 81 (хрестильна).

306-305. Люляй, люляй, маве есе

1. Люляй, люляй, маве есе,
 Покля мамця друге знесе,
 Люляй, люляй, попырдаве,
 Чотырдесят вітци-с маво,
 Жаден не був справедливий,
 Лем тот еден, мамі мивий.

Доволі рідкісний зразок жартівливої колискової пісні на наспів попередньої. Відсутність варіантів тексту в друкованих збірниках і та обставина, що її текст невідомий іншим народним співачкам Горличчини, наводить на думку про те, що, можливо, її уклала сама співачка, хоча вона це заперечувала.

КАЛЕНДАРНІ ПІСНІ

307. Щebetонька щebetава

$\text{♩} = 124$

1-4. Ще-бе-тонь-ка ше-бе-та-ва, гос-по-да-ря о-бу-джа-ва.
 5. Вы-нес-те нам даш-то, вы-нес-те, бо не ма-ме ко-ли-сто-я-ти,
 6. бо пі-де-ме го-рі се-вом гор-ші дрі-ту-ва-ти!

1. Щebetонька щebetава,
 Господаря обуджава.
2. Господарю, ставай горе,
 Штоси нове г твоім дворі.
3. Всі коровы потелились,
 Всі телички породили.

4. Всі телички червеніцькы,
Мають ріжки зовотіцькы.
5. Вынесите нам дашто, вынесите.
Бо не маме коли стояти,
6. Бо підеме горі севом горці дрітувати!

Щедрівка, виконувана дітьми або підлітками. Дворядкова строфа власне щедрівки ізометрична зі структурою віршів (4+4). П'ята (6+3) і шоста (4+4+6) строфи - звернення до господарів з проханням про винагороду. Наспів речитативно-декламаційний.

У давнину, до кінця 1930-х років, на Лемківщині існувала практика, коли в село приходив мандрівний "дротар", який упродовж декількох днів за помірну плату або харчі надавав селянам різні послуги з ремонту всякої всячини, зокрема склеював і скріплював дротом розбиті глиняні горщики. Вислів "...бо підеме горі севом горці дрітувати!" - жартівливий натяк на потребу винагороди за щедрування.

Мелодична форма власне щедрівки (перші чотири строфи) АА, ритмічна форма фраз аа/аа. Лад - біхорд. Звернення до господарів з проханням про винагороду звучить великою секундою вище.

308. Щедрий вечер, добрий вечер

$\text{♩} = 112$

Щед-рий ве - чер, доб-рий ве - чер! Хрис-та, Хрис-та Ма-ри-я
на пре-сто-лі сто-я-ва, два кри-жы-кы три-ма-ва. А вы, лю-де, знай-те,
на-ше пра-во дай-те! На-ше пра-во не-ве-лич-ке, о-круг-ліць-ке,
вер-че-ний по-яс, кру-че-ний по-яс. Не да-те нам ко-ва-ча, вы-ве-де-ме ро-га-ча,
зо-б'є-ме му пра-вий ріг на тот Но-вий рік! Ко-ро-вонь-кы, во-вонь-кы, а нам ко-вач!

1. Щедрий вечер, добрий вечер!
2. Христа, Христа Марія на престолі стоява,
Два крижыкы тримава.
3. А вы, люде, знайте, наше право дайте!
4. Наше право невеличке, округліцьке,
Верчений пояс, кручений пояс.
5. Не дате нам ковача, введеме рогача,
Зоб'єме му правий ріг на тот Новий рік!
6. Коровонькы, вовонькы, а нам ковач!
7. На шесця, на здоровля, на тот Новий рік!
8. Жебы ся вам родили быцкы, теличкы,
Як в лісі бучкы, яличкы!

Новорічна щедрівка, виконувана дітьми або підлітками. Оригінальність її будови полягає тому, що замість приспіву тут наявний заспів "Щедрий вечер, добрий вечер!", який більше не повторюється. Після короткої згадки про Христа і Марію (друга строфа) наступні строфи щедрівки та віншування світського, господарського характеру.

Строфи гетерометричні, наспів речитативно-декламаційний. Віншування (строфи 6, 7, 8) - мовні інтонації у межах квати. Ладова основа - трихордно-тетрахордові поспівки.

Варіанти тексту: Колесса, [95], 555; Головацький, [42], II, С. 145, 149; Кольберг, [109], I, 206.

309. Щедрий вечір всім нам

$\text{♩} = 108$

Щед-рий ве-чер всім нам, щас-ли-ва го-ди-на, Ла-до, Ла-до, Ла-до,
 По-ро-ди-ва Ді-ва Пред-віч-но-го Сы-на

всім на сві-ті ра-до, шед-рий ве-чер на зем-ли.

1. Щедрий вечір всім нам, щаслива година,
 Породива Діва Предвічного Сына.
 Ладо, Ладо, Ладо, всім на світі радо, }₂
 Щедрий вечір на землі!
2. Не в пышних палатах Бога породива,
 А в біднім вертепі Господа повива...
3. Не медже царями наш Господь явився,
 А між вівчарями в яслах повожывся...
4. На світлім Востоці зоря засвітива,
 Трьох царів премудрых она звеселива...
5. Злато, ладан, миро Богу жертвували,
 Христови в яскыні поклін свій оддали...
6. І мы Христу Богу наш поклін оддаїме,
 Разом з пастырями весево співайме...
7. Поклін свій оддаїме і станьме просити,
 Жебы Лемківщыну зволив звеселити...

Щедрівка книжного походження. Її варіанти можна зустріти у багатьох друкованих церковних співаниках (без нот) 1920-1930-х років. У другому рядку сьомої строфи наявний у друкованих виданнях текст "Щоби Україну зволив звеселити", співачка замінила на "Жебы Лемківщыну зволив звеселити...". Ім'я язичницької богині весни, краси, любові й домашнього вогнища Лади у християнській шедрівці виглядає недоречним. Його автор пісні увів, напевно, для зручності внутрішнього римування "Ладо - радо", або для надання шедрівці схожості з давніми народними.

Дворядкова строфа ізометрична з приспівом (6+6+7). Структура віршів 12-складова. Мелодична форма /:A:/:B:/, ритмічна форма фраз аа/вас. Лад - мінорний гексахорд із субсекундою і субквартою.

310. Ци пустите

$\text{♩} = 124$

Ци пус-ти-те, не пус-ти-те без ті че-ре-мос-ты?

Не пус-ти-ме, не пус-ти-ме, по-ва-ма-ли бы сте. Мы не по-вам-ле-ме,

злег-ка пе-ре-йде-ме, ос-тат-не дів-чат-ко со-бі за-бе-ре-ме.

1. - Ци пустите, не пустите без ті черемосты?
 - Не пустиме, не пустиме, повамали бы сте.
2. - Мы не повамеле, злегка перейдеме,
 Остатне дівчатко собі забереме.

310 А. Пустте же нас, пустте (варіант).

$\text{♩} = 124$

Пуст-те же нас, пус-те без ті че-ре-мос-ты! Не пус-ти-ме, не пус-ти-ме,

1. - Пустте же нас, пустте без ті черемосты!
- Не пустиме, не пустиме, повамали бы сте.
2. - Мы не повамleme, злегка перейдеме,
Остатне дівчатко собі забереме.

Пісня до весняної обрядової гри "Мосты" (або "Черемосты", "Черемосте"). Гра виконувалась у перший день Великодня після обіду. Молодь збиралася на зарінок або за селом (чи на окраїні села на великій рівній поляні або на галявині у поблиському лісі), де дівчата влаштовували хороводні ігри, серед яких найвідомішими були "Мосты", "Гуси, гуси, вовк иде", "А де-с ходив, чорний баране", "Лишка", "Качкы" та ін. Парубки у цій грі активної участі не брали і були лише спостерігачами.

Дівчата стають парами одна проти одної, тримаючись за руки (часом за краї хустиночок). Остання пара починає співати перший рядок пісні ("Пустте же нас..."). Їй відповідає перша пара, співаючи другий рядок ("Не пустиме..."). Після цього дівчата першої пари підіймають руки вгору, утворюючи "міст", під яким, співаючи два останні рядки ("Мы не повамleme..."), проходять дівчата останньої пари, ставши, таким чином, першою парою. Гра тривала доти, доки не проходили усю поляну чи зарінок.

У видозміненому вигляді, за участі парубків, ця гра виконувалась також і на вечорницях. З-поміж себе молодь вибирала ватажка, який ставав посеред хати, а учасники гри, взявшись парами за руки, утворювали широкий круг. Йдучи повільним кроком за рухом сонця, співали пісню № 310, змінюючи текст останнього рядка (замість "...остатне дівчатко собі забереме!" співали "остатне дівчатко вам подаруеме"). У цей момент котрийсь хлопець виштовхував дівчину з круга. Пара вибувала з гри. Виштовхнута дівчина давала ватажкові фант (перстень, якусь прикрасу, хустинку, гребінець тощо). Парубок вважався переможцем, тому фанта не давав. Але дівчата теж намагалися виштовхнути хлопців. Тоді фанти давали хлопці. Часом з круга виштовхнутими виявлялись обоє, тому кожен повинен був дати фанта.

Коли усі пари вибули з гри, починали судити фанти. Ватажок ставив запитання: "Што присудити тому фанту?" Надходили різні пропозиції від учасників гри, з яких ватажок вибирав одну. Найчастіше - співати, танцювати, декламувати. Знаючи симпатії й антипатії учасників гри, ватажок, враховуючи особливості їх характеру, присуджував тихим і скромним легші завдання, натомість задирам і хвалькам - складніші (парубкам - поцілувати стару бабу, визнати себе бовдурем, старим цапом чи ослом, кукурикати чи гавкати під столом тощо; дівчатам - поцілувати "дзядя" (жебрака) або несимпатичного їй хлопця і т. ін.). Присуд був обов'язковим до виконання, інакше непокірному загрожував товариський бойкот.

Була й інша форма виконання цієї гри на вечорницях. Двоє хлопців сідали посеред кімнати на стільці спинами один до одного з витягнутими ногами. Дівчата брались за руки й за рухом сонця ходили навколо них, переступаючи через їхні ноги, співаючи при цьому перший рядок № 310 "Ци пустите, не пустите без ті черемосты?" Хлопці відповідали їм другим рядком - "Не пустиме, не пустиме, повамали бы сте", на що дівчата відповідали: "Мы не повамleme, злегка перейдеме, найкраще дівчатко вам подаруеме". У певний момент котрийсь із хлопців піднімав ноги, затримуючи одну дівчину, яка давала фант і вибувала з гри. Гра тривала доти, доки усі дівчата не вибули з гри. Після цього судили фанти.

Дворядкова строфа гетерометрична. Структура віршів 14-, 12-складова. Мелодична форма ABCD, ритмічна форма фраз aab/aab/ccb/ddb (№ 310) і aa/bba/aa/ac (№ 310 A). Лад - мажорний гексахорд (№ 310), натуральний мажор (№ 310 A).

Варіанти тексту: Верхратський, [27], С. 222 (на голя-дюдю); Костюк, [113], 20, 20 а, 20 б (веснянка); Дулеба, [73], 104 (гаївка); Колесса, [95], 519 (гаївка); Гошовський, [48], 139 (веснянка); СЛП, [168], III, 674.

Ладкання типу Б-1. Дворядкова строфа ізометрична. Структура віршів 12-складова. Мелодична форма А/:В:/, ритмічна форма фраз аа/аа. Лад - мажорний гексахорд із субсекундою (у варіантах).

Варіанти тексту: Торонський, [185], С. 370 (№ 2); Мадзік-Максимович, [141], С. 28.

Варіанти наспіву: Колесса, [95], 57 а-г, 58; Колесса, [94], 91; Роздольський-Людкевич, [140], 1422; Тимко, [183], 101; Гижа, [35], С. 42, 49, 59; Соболевський, [171], С. 122; Костюк, [113], 40, 40 б-н; Цимбора, [191], 265, 282; Кольберг, [109], 1, 95; Задор, [74], 20 б.

6. Прошу мамцю вінці вити

$\text{♩} = 126$

1. Про-шу мам-цю він-ці ви-ти, про-шу мам-цю він-ці ви-ти,
 про-шу по-бла-го-сло-ви-ти. 2. А мам-ця їй так мо-вит,
 а мам-ця їй так мо-вит: най-тя Пан-біг' бла-го-сло-вит.

1. Прошу мамцю вінці вити, (2)
Прошу поблагословити.
2. А мамця їй так мовит, (2)
Най-тя Панбіг благословит.
3. Прошу вітця вінці вити, (2)
Прошу поблагословити.
4. А отец їй так мовит, (2)
Най-тя Панбіг благословит.
5. Прошу брата вінці вити, (2)
Прошу поблагословити.
6. А братик їй так мовит, (2)
Най-тя Панбіг благословит.
7. Прошу сестру вінці вити, (2)
Прошу поблагословити.
8. А сестра їй так мовит, (2)
Най-тя Панбіг благословит.

Ладкання типу А. Трирядкова строфа гетерометрична. Структура віршів 7-, 8-, 9-, 10-складова. Лад - мажорний пентахорд.

Варіанти тексту: Мадзік-Максимович, [141], С. 115, 120.

Варіанти наспіву: Костюк, [113], 38 б, в; 39; Цимбора, [191], 269;

Молода виготовляє вінок для молодого, дружки - для молодої, потім для дружбів і дружок. Під час плетення вінків дружки співають:

7-5. Задудніли коні

1. Задудніли коні на вітцівськiм дворi,
Пвакаво дiвчатко в тiй новiй коморi. (2)
2. Не пвач, Марись, не пвач в тiй новiй коморi,
Лем ты собi ввий винец барвiнковий. (2)
3. Хоц бы-м го ввива, кому бы-м го дава,
Лем тому Ваньови, што-м му ручку дава. (2)

Варіанти тексту: Хиляк, [188], С. 9; Мадзік-Максимович, [141], С.42, 45.

*Лемківське весілля. Ліворуч гудачи.
Початок 1930-х років*

Лемківське весілля у Кальниці. 1930-ті роки

Лемківське весілля. Богуша, 1930-ті роки

Лемківське весілля у селі Лося. 1930-ті роки

Лемківське весілля у Гладисеві. 1935 рік

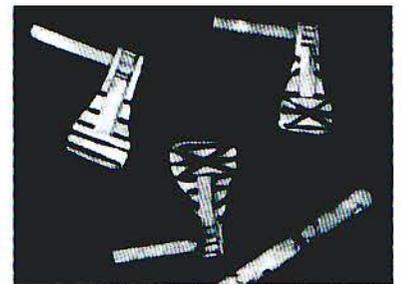
Лемківське весілля. Міжвоєнний період

*Весільні дружби у селі
Явірки. 1933 рік*

*Дружки і дружби на весіллі
у селі Лося. 1940-ві роки*

*Лемківські тріскачки і сопілка.
Кункова, 1960 рік*

Лемківське весілля. Тилява, 1937 рік

*Лемківське весілля у Висовій.
Кінець 1930-х років*

*Лемківське весілля на західних землях.
1940-ві роки*

Бортнянські музики. 1950 рік

Лемківське весілля у селі Бортне. 1960 рік

*Ансамбль "Лемковина".
Білянка, 1981 рік*

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЗНИК ПІСЕНЬ

- А Боже мій, Боже, з тьма - 403
 А Боже мій, Боже, стратив єм - 462
 А Боже мій, Боже, што я наробива - 623
 А Боже мій, Боже, яка я нещасна - 496
 А верше мій, верше - 656
 А верше мій, верше - 147
 А вечер мі, вечер - 484
 А выйд же ты, дружбо старший - 48
 А выйд же ты, пане млodings - 47
 А де же ты была - 349
 А де тот, тот ночує - 652
 А добрі мі, добрі - 485
 А жебы я біду знава - 271
 А за вашом хьжом суха верба - 206
 А за нашом хьжом копа сена - 181
 А за нашом хьжом похьлена - 422
 А за нашом хьжом чорна хмара - 530
 А за нич мі, за нич - 412
 А идте вы домів - 566
 Але ты, Яньчїк, возмий мя - 247
 А маю мій, маю - 75
 А маю я косу - 321
 А маю я черешенку - 101
 А мій тато стрілець був - 148
 А моя дружечка має сивы очка - 58
 А моя миленька велика циганка - 34
 А на горі вітер дує - 536
 А наша мамуся добра до хованя - 91
 А наша Марися в руках хустку - 69
 А наші дружбове, ой великы - 277
 А наші дружбове, ой великы - 263
 А наші дружбове, ой кривы - 261
 А наші дружбове, ой надуты - 265
 А наші дружбове, ой паробкы - 268
 А наші дружечкы, ой високо - 266
 А наші дружечкы, ой наїлися - 264
 А наші дружечкы, ой обї - 267
 А наші дружечкы, ой сїдят - 262
 А наші свашенькы - 96
 А наші шварненькы - 278
 А наш любий короварю - 37
 Андрию, Андрию - 319
 А неє то, неє, ой як в Мысцовой - 424
 А неє то, неє, ой як нашїй кухарці - 150
 А неє то, неє, ой як ходити бабом - 269
 А неє то, неє, ой як ходити дївком - 270
 А не знам я, не знам - 502
 Ани бы не была - 291
 Ани-м ся не выпав - 416
 А така мі, така - 132
 А там в Гамерице - 382
 А там дово на выгонї - 165
 А там дово при Самборї - 354
 А там дово рокыта - 348
 А там ково річкы - 368
 А ты старий телебаю - 572
 А тоты свашенькы - 95
 А юж тота качмаречка - 627
 А я біды не мам - 568
 А я старий дырда - 241
 Без двери, Ванюсю - 20
 Беру лен, беру лен - 325
 Бива мя мамуся паличком - 420
 Бива мя мамуся та й наказувава - 188
 Бив мене муж - 240
 Быва бы я, была - 93
 Быва любост, была - 493
 Быво літо, тепер зима - 589
 Біда мі бідному - 618
 Біда польку покусива - 272
 Бодай была тота любост - 539
 Бодай ся когут знудив - 557
 Бодай тота корчма - 625
 Боже, Боже, Боже любий - 29
 Боже, Боже, де я иду - 26
 Боже, Боже, нич не зроблю - 219
 Боже, Боже, нич не маме - 275
 Боженьку, Боженьку, дай мі - 289
 Боже, Боже, скарав єс мя - 215
 Боже, Боже, што єс мі дав, ани... - 185
 Боже, Боже, што єс мі дав, до... - 218
 Боже, Боже, який то жаль, мене... - 216
 Боже, Боже, який то жаль, як... - 217
 Боже, Боже, як то шумні - 155
 Боже мій миленький - 329
 Болит мя говова - 488
 Болят мене плечы - 338
 Брезина, брезина, зелена - 205
 Брезина, брезина, медже - 494
 Буде війна, буде - 433
 Буде яр, буде яр - 400
 Буде ярмак, буде - 570
 Будте мі здоровы, вы мої пороги - 125
 Будте мі здоровы горы и долины - 126
 Ванюсю, Ванюсю - 86
 В вышнім кінци мешкам - 274
 Вербуют, вербуют гусаре - 429
 Вернийся, Марись, верни - 123
 Весева я была - 492
 Весїля, весїля - 242
 Весїля ся кїньчат - 280
 В зеленім гаю - 376
 Взав бы-м тя, дївчатко - 245
 Вийтеся віночкы - 8
 Выберайся, Марись, виберай - 113
 Выберайся, Марись, наше - 112
 Выберайся, сыну - 19
 Выбивай, мамуся - 116
 Высоко мі отец - 2
 Высоко пташкови - 10
 Выховава-с, мамуся - 92
 Выход, Марись, выход - 42
 Выход, Марись, выход - 178
 Вышва мива, вышва - 43
 Вышва хмарка з-за Фырдея - 153
 Візрийся, Ванюсю - 128
 Візрийся, Марисю за собом - 127
 В кїньци греблі - 542
 В лісі ружа проквитава - 70
 В нашім селї - 366
 В недїленьку поранї - 345
 В недїлю рад паленку пию - 631
 Воєнко, воєнко - 386
 Возмий мя на танец - 103
 В поле не полетїва - 173
 Вчєра гвечер, извечєра - 390
 Вчєра зме вам дали - 204
 Вчєра-м ся оженив - 231

**СКЛАД ВЕСІЛЬНОЇ ДРУЖИНИ МОЛОДОГО
І ВЕСІЛЬНОЇ ДРУЖИНИ МОЛОДОЇ**

№№ з/п	ВЕСІЛЬНА ДРУЖИНА			
	Молодого	Кількість учасників	Молодої	Кількість учасників
1.	Маршалок	1	-	-
2.	Весільний (передній) староста	1	-	-
3.	Свашки	2-7	Свашки ("домашні")	2-7
4.	Старости (підстарости)	2	Дівчата (в епізодах)	Кількість не регламентована
5.	Дружби (боари)	2-7	Дружки	2-7
6.	Доматар	1	Доматар	1
7.	Короварник	1	-	-
8.	Гудаки ("Музыка")	3-6	-	-
9.	Сватки	2-4	Сватки	2-4

**ПОКАЗНИК ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ЧЛЕНІВ ВЕСІЛЬНОЇ
ДРУЖИНИ МОЛОДОГО І ВЕСІЛЬНОЇ ДРУЖИНИ МОЛОДОЇ**

№ з/п	Назва члена весільної дружини	Необхідні ділові якості члена весільної дружини	Обов'язки члена весільної дружини	Примітки
1. а)	Весільна дружина молодого: Маршалок	Одружений, старший віком, статечний, поважний, авторитетний, енергійний, дотепний з почуттям гумору і власної гідності.	Провідник весільної дружини. Керує усім весіллям. Організовує походи до молодого, до молодої, до шлюбу й зі шлюбу, танці, розваги тощо.	Спеціально на цю роль запрошується. За наявності необхідних якостей маршалком може бути родич молодого.
б)	Доматар	Одружений, середнього віку, енергійний, кмітливий, дотепний.	Домашній староста, розпорядник у домі молодого на час весілля. Бере участь у перемо- винах з маршалком, іншими учасниками весілля. Розпоряджається харчами та напоями.	Брат батька або матері молодого, інший найближчий родич молодого.
в)	Весільний (передній) староста	Одружений, середнього або старшого віку, енергійний, поважний, авторитетний.	Основний обов'язок - розподіл весільного обрядового хліба (бальця) у домі молодого після обряду почепин (очепин).	Обов'язково найближчий родич молодого.

**ПЕРЕЛІК ОБ'ЄКТІВ, ПРЕДМЕТІВ І ЗАСОБІВ УТИЛІТАРНОЇ
І СИМВОЛІЧНОЇ ЧИННОСТІ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ
У "ЛЕМКІВСЬКОМУ ВЕСІЛЛІ НА ГОРЛИЧЧИНІ"**

I. Житло та інші приміщення:

1. Дім молодої:

- а) кімната (світлиця);
- б) комора;
- в) сіни;
- г) боїско (тік);
- д) подвір'я.

2. Дім молодого:

- а) кімната (світлиця);
- б) комора;
- в) сіни;
- г) під (горище);
- д) боїско (тік);
- е) подвір'я.

3. Церква.

4. Корчма.

II. Транспортні засоби:

- 1. Вози, запряжені парами коней (улітку)
- 2. Сани, запряжені парами коней (узимку).

III. Весільний одяг (святковий народний одяг з весільними відзнаками).

IV. Весільні відзнаки (оздоби):

1. Молодих:

- а) молодої;
- б) молодого.

2. Весільної дружини молодого:

- а) маршалка;
- б) весільного (переднього) старости;
- в) старостів (підстаростів);
- г) свашок;
- д) доматаря;
- е) дружбів;
- є) гудаків (музикантів);
- ж) сватків.

3. Весільної дружини молодої:

- а) доматаря;
- б) дружок;
- в) свашок ("домашніх");
- г) дівчат (не дружок).

4. Батьків молодого і молодої, гостей.

5. Транспортних засобів, коней.

6. Жител (домів) молодої і молодого.

V. Весільні подарунки:

1. Молодої - молодому.

2. Молодої - членам роду молодого:

- а) матері молодого;
- б) батькові молодого;

- в) братам і сестрам молодого;
- г) решті членам роду молодого.

3. Молодого - молодій.

4. Молодого - членам роду молодої:

- а) матері молодої;
- б) батькові молодої;
- в) братам і сестрам молодої
- г) решті членам роду молодої.

5. Дружби - дружкам.

6. Дружки - дружбам.

VI. Предмети викупу:

- 1. За молоду.
- 2. За вінок молодої
- 3. За ладу (скриню) молодої.
- 4. За чепець.
- 5. За піч.

VII. Традиційні продукти харчування домашнього приготування:

1. Холодні закуски: сало, зельц, ковбаса, шинка, сир, бринза, масло, гриби, соління, салати, яйця варені та ін.

2. Перші страви: борщ український, борщ польський, суп, капуста, росіл (бульйон) з різанкою.

3. Другі страви: картопля, каші, різанка з м'ясом (свинина, волонина, баранина, курятина, качатина, гусятина), вареники з домашнім сиром, картоплею, грибами, капустою, сливами, черешнями, вишнями, голубці з рисом, м'ясом і грибами.

4. Хліб (пшеничний, житній), булки, калачі, коржі та ін.

VIII. Напої:

- 1. Горілка державного виробництва.
- 2. Вино державного виробництва.
- 3. Пиво державного виробництва.
- 4. Юха (узвар) із сухофруктів домашнього приготування.

IX. Інші предмети:

1. Обрядові хліби:

- а) виготовлені матір'ю молодої;
- б) виготовлені матір'ю молодого;
- в) виготовлені свашками.

2. Предмети, вживані під час здійснення обрядів:

- а) на зальотах (сватанні);
- б) на руковинах (зарученні);
- в) на весіллі.

		Стіл	1	Мати молодого веде молодих за стіл (поверх стола)	
	в) гостина, танці	Див п. 9.6			Д.П., К.1,С.3.
12.	Покладини. Обряд. Понеділок, пізно увечері	Свічки	2+1	Дружби і маршалок для супроводу молодих у комору	Д.П., К.2.
		Комора (або горище - влітку)	1	Весільна дружина і молоді для здійснення обряду покладин	
		Хомут, ярмо, поліна, борона, шворінь тощо	Усе назване	Дружби жартома підкладають під постіль з житньої соломи на долівці молодим, щоб їм "м'якше" спалось	
		Зерно, часник	Жменя жита, головка часнику	Маршалок кладе під подушку молодим часник, обсипує їх зерном	
13.	Почепини (очепини). Обряд. Вівторок, уранці	Глина, дрова, піч, мука, вода, діжка	За потребою	Молода, щоб поліпити поруйновану дружбами піч, розпалити у печі вогонь, замісити тісто у діжці	Д.П., К.3.
		Комора	1	Весільна дружина, молоді для здійснення обряду почепин	
		Діжа з річковою водою, накрита кожухом навиворіт	1	Молодий сідає на діжу, молода йому на коліна	
		Топірці	2	Перші два дружби роблять хрест над головами молодих	
		Вінок молодої	1	Старший дружба топірцем знімає вінок з голови молодої	
		Гребінь	1	Свашки для розчісування волосся молодої	
		Граблі	1	Дружби жартома дають свашкам замість гребеня	
		Хімля (хомевка)	1	Свашки для навивання волосся молодої	
		Обруч, хомут	1+1	Дружби жартома дають свашкам замість хімлі	
		Чепець (очіпок)	1	Свашки одягають на голову молодій	
		Свічки	2+1	Дружби, маршалок запалюють три свічки під час одягання чіпця	
		Хустка квітчаста	1	Свашки пов'язують поверх чіпця	
		Хустка квітчаста	1	Молодий дарує молодій ще одну хустку	
		Сорочка	1	Молода дарує молодому ще одну сорочку	

**ПОКАЗНИК ОСНОВНИХ ВЕСІЛЬНИХ ПРОМОВ, ВІНШУВАНЬ ТА ВІВАТІВ,
НАЯВНИХ У "ЛЕМКІВСЬКОМУ ВЕСІЛЛІ НА ГОРЛИЧЧИНІ"**

№№ з/п	Хто і коли промовляє	Короткий зміст промови	Місце у сценарії весілля (дія, картина, сцена)
1.	Старший сват на зальотах (сватанні)	- Наш князь, квіт моводий, пішов сой на ловы, лем не зловив нич, тівко думку пунту. А пунта думка повідат, чом він пары не мат, чом самотний в світі, як былъ в поли. Аж ту наш князь моводий гвідів красну дівицу, як зірницу, якраз пригідну собі на помічницю. Скочыв наш князь моводий жебы ей зловити и до свого серця притулити. Лем красна дівиця, ляклива як лисиця, з очы му щезва, а в серци велику тугу лишыва. Тепер наш князь моводий сумує, за красном дівицьом, пышном зірницьом, банує. А мы його други, вірны його слугы, ходили, слідили, красну дівицу глядали. И за помочом Бога пришли зме до вашого порога. Низко ся вам кваняме раз, другий и третій и просиме, - дайте красну дівицу, вашу дівку Марисю тому князю моводому за помічницю, за вірну подругу и жену люблю.	Пролог, зальоти (сватання)
2.	Молода за тиждень до весілля, у неділю після полудня	- Дорогы уйку и уйчыно и вшытка родино! Просят вас отец, просят вас матір и я вас прошу, жебы сте нами не погордили и до нас на весіля загостили! - Красні дякуєме, на весіля придеме, - відповідають запрошені.	Пролог
3.	Молодий за тиждень до весілля, у неділю після полудня	- Дорогы стрыку и стрыно и вшытка родино! Просят вас отец, просят вас матір и я вас прошу, жебы сте нами не погордили и до нас на весіля загостили! - Красні дякуєме, на весіля придеме, - відповідають запрошені.	Пролог
4.	Маршалок під час відігрівання на добраніч, п'ятниця, вечір	- Вінчуєме дорогому стрыкови, стрыні и вшыткій родині щесця, здоровля! Най вас вшытко зле омине, а мы вас не минеме. Віват! - Потім жартома додає. - Вінчуєме цівому домови, курці, когутови и на пецу котови!	Д.І.,К.І.,С.1.2.
5.	Доматар у домі молодого, субота, ранок	- Дай Боже здоровля маршалкови, дружбам и гудакам, котры ся вчера для нас вшыткых потрудили и так красні нам на добраніч одыграли.	Д.І.,К.3.
6.	Маршалок у домі молодого, субота, ранок	- Дай Боже здоровля и вам вшыткым, - відповідає маршалок. Мы зобралися ту в хыжы моводого, жебы його в нову дорогу до жытя супружеского выпровадити. Дай Боже тото весіля щасливо зачати и щасливо скінчыти! - Дай Боже, дай Боже! - відповідають присутні.	Д.І.,К.3.
7.	Маршалок у домі молодого, субота, ранок	- Отец, матір! Благословте свого сына на добре діло!	Д.І.,К.3.
8.	Батьки молодого, субота, ранок	- Мы тя благословляме, наш дорогой синочку, и най тя Панбіг благословит!	Д.І.,К.3.
9.	Маршалок, у домі молодої, субота, полудень	- Дорогы нашы моводята! Дорогы родиче моводой! Дорогы весільна дружыно и вшыткы весільны госці! Зобрали зме ся гнеска ту в домі моводой жебы разом з нашыма дорогыма моводятами розділити їх велику радіст. Они заран зроблят дуже важний крок в своїм жытю - возмут шлюб и зачнут супружеске жытя. Бо як найменьша пташына и як найбільша звірина глядат сой пары, так и чоловік не може жыти все сам. Паробок мусит найти си подругу жытя, з котром він міг бы ділитися вшыткыма радостями и котра быва бы готова розділити з ним його смуток, коли такий настане. Жебы не было му так тяжко самому тот смуток переносити, жебы в довгім супружескім жытю тота подруга быва опором и помічницом для нього, а він жебы був опором и помічником для ней. Бо сильна мужеска рука так ест потрібна для каждой	Д.І.,К.4.С.4.3.

СЛОВНИК ДІАЛЕКТНИХ І МАЛОЗРОЗУМЛІХ СЛІВ ТА ВИСЛОВІВ

- анцель - в'язниця
арак - коньяк
атрамент - чорнило
ахтцимбра - місце арешту
балец - весільний обрядовий хліб
бамбір - загата на річці
банувати - тужити, жалкувати
банда - музичний ансамбль
бандурки - картопля
баранки - бублики
барз - дуже, сильно
барило, барівка, барильце - дерев'яна закрита посуди-
лина для рідини
басанунки - довгі, різнокольорові стрічки до волосся
бача - старший пастух, також знахар
баша - паша
бвазен - блазень
без - через
беленда - бовдур, недотепа
бесідувати - говорити, розмовляти
бздык - бздун
бити - бити
битка - бійка
быва - була
быво - було
быль - билина
быти, быц - бути
быцкы - бички
біви, бівий - білий
біліцький - біленький
бірг - борг
блато - болото, грязюка
боденка - маленька бочечка, бочівка
борозда - борозна
боский - божий
бріх, брішок - живіт, животик
буда - хата
бузя - уста, губи
буковина - буковий ліс
бут - черевик
вавка - лавка
вада (лада) - скриня з приданим молоді
вадні - гарно, добре
вазив - лазив
вайдулі - волоцюги, шльондри
вандрувати - мандрувати
вансы - вуса
вар - розсіл із капусти
вартати - мати вартість
вартувати - стояти на варті
варуватися - берегтися
ватати - латати
ватриско - ватра, ватрище
веб - лоб
велький - великий
вера (італ. vera) - правда, справді
вертеп - скринька, реквізит вифлеємської гри та
сама гра
весво - весло
весь - село
виджувати - бачити, споглядати
видатися - вийти заміж
витай - вітаю, привіт
выжка - ложка
выкачати - випрасувати (сорочку)
выношай - виноси
выпер - випери
выховати - виростити, доглянути
выход - виходи
выцимбрувати - впорядкувати
вышній - верхній, горішній
віват - привітання, вигук "хай живе"
відіти - бачити
вінец - вінець
віно - посаг
віт - вийт
вітцівський - батьківський
війо - оклик на коня (прямо)
власы - волосся
вовочытиса - волочитиса
вовы - воли
водитса - діється
водне - удень
воз, возм, возми, возмий - візьми
воз го, воз ей - візьми його, візьми її
воз сой - візьми собі
возина - лозина
возок - візок
волати - кричати, гукати
воле - воло, зоб
волкы, вовкы, вовонькы - воли, волоньки
враз - разом
врана, враний - ворона, вороний
врата - ворота
всяди - усюди
вшелеякий - усілякий
вшытко, вшыткы - усе, усі
г - в, у (г віторок = у вівторок)
гавз (англ. house) - дім, хата
гавран - ворон
гайда, гайда - сопілка (пищавка), польова
колиска на дерев'яних дрючках
гардий, гарді - гарний, гарно
гаренда - оренда корчми, корчма
гвадити - прасувати, гладити
гвадкати (вадкати) - ладкати
гвадко, гваденько - гладко, гладенько
гварити - казати, говорити
гвасні - власне
гвечер - увечері
гвідіти - побачити
гвойти - увійти
гвомити - зламати, зломити
гвони - минулого року
гев - тут
гей, гой, гоя, гої - вигуки
гет - геть
гівкати - голосно гукати

ДОДАТКИ

Додаток 1

АННА ДРАҒАН (біографічний нарис)

*Лемківщино моя мива, як ты нам пропада,
Як тая ясна зіронька, што з неба упава...*

Анна Драґан

Лемківщина, як і будь-який куточок України завжди славилася чудовими народними співаками. Такою була й співачка із села Розділля колишнього Горлицького повіту Краківського воєводства Польщі Анна Драґан (03.03.1903-08.12.1986). Нелегким було її життя. Бурхливі події нашої доби не минули її, та через усе своє нелегке життя пронесла вона пісню - свою мрію, радість і тугу.

Народилася Анна Драґан у місті Пітсбурзі (США), куди в пошуках кращої долі ще в кінці XIX ст. помандрували її батьки - Костянтин Бодак з Вапенного та Марія Грабана з Розділля. У 1911 році родина повертається на Лемківщину. На зароблені гроші батьки Анни купили велике господарство в Розділлі, поставили корчму, що давала добрий прибуток. Тут дівчинка починає ходити до школи, допомагає при обслузі в корчмі. За кілька років почалася Перша світова війна. Батька Анни Костянтина разом з іншими селянами забрали до концтабору Талергоф, запідозривши у прихильності до Росії. Рятуючись від переслідувань австро-угорських властей, родини інтернованих змушені були тікати разом з російською армією, яка навесні 1915 року почала відступати із Карпат.

Так дружина Костянтина Бодака Марія з дітьми опиняється спочатку в Києві, а пізніше у Ростові, де діяв комітет у справах біженців з Галичини. Тут Марія Бодак залишається з молодшими дітьми і стає до праці, а Анну разом з іншими дівчатами з родин біженців віддають до жіночого пансіонату в місто Таганрог. Потім були революція, громадянська війна... Пансіонати, якими опікувалася дочка останнього російського імператора Тетяна, як "буржуазні і контрреволюційні" навчальні заклади, були закриті.

На початку 1918 року Анна повертається до Ростова, де працювала її мати. Сюди ж приїздить і батько Анни, що був покликаний до австрійської армії та при першій же нагоді перейшов лінію фронту, здався в полон і прилучився до родини. Деякий час родина Бодаків залишається у Ростові. Батьки працюють, а Анна вчиться на курсах бухгалтерів та машиністок. Згодом сімнадцятирічна дівчина починає працювати у профспілці харчовиків.

Та думки про повернення у рідні краї ніколи не покидали біженців-лемків. Тільки-но вщухла завірюха громадянської війни, родина Бодаків разом з іншими лемками улітку 1921 року вирушає на Лемківщину, куди по кількамісячній, не без пригод, подорожі, щасливо прибуває. Після шестирічної перерви треба було впорядковувати занедбане господарство, багато й тяжко працювати.

Восени 1922 року Анна виходить заміж за Івана Федоровича Драґана (1882-1955), який нещодавно повернувся з Америки. Там він працював на вугільних шахтах, заробив чимало грошей і, повернувшись у Розділля, завів велике господарство, тримав корчму, був співвласником невеликого лісопилного заводу. Крім того він мав землю в інших селах - Маластові, Рихвальді, Грибові. Як поважного і заможного господаря селяни обрали Івана війтом, а його молоду дружину писарем. Ці обов'язки вони сповнювали аж до початку Другої світової війни.

У міжвоєнний період на Лемківщині активізується культурно-освітня праця. У Розділлі була читальня, діяв хор, драматичний гурток. Незважаючи на зайнятість, Анна Драґан охоче бере участь у виставах, особливо у тих ролях, де треба було співати. Першою вона була у співі на родинних святах, на вечорницях, і особливо, на весіллях, куди її постійно запрошували за свашку.

Багато тривожних днів і ночей довелось пережити Драґанам в роки війни. Як і інші селяни, вони допомагали партизанам, загони яких, сформовані з радянських військовополонених, що втекли з концтаборів, а також колишніх "власовців", особливо активно діяли у лемківських Бескидах упродовж 1944 року.

Після закінчення Другої світової війни почався другий етап "добровільного" виселення лемків в Україну, в основному до центральних та східних областей. Родина Драґанів опиняється спочатку в селі Рівне Новоукраїнського району Кіровоградської області, а потім переїздить до села Вигода Біляївського району Одеської області. Та повоєнна розруха, страшна посуха влітку 1946 року у східних областях України, розкиданість на значній території, невлаштованість життя, туга за рідними Карпатами спричинились до того, що вже у 1946-1947 роках майже всі лемки, яких спочатку поселили на сході та півдні України, перебрались на захід республіки у Тернопільську, Львівську та Івано-Франківську області.

Родина Драґанів у 1946 року приїздить до міста Борислава, звідки виїхало багато поляків і де потрібні були робочі руки для відновлення нафтового господарства. Тут Іван Драґан працює на нафтопромислі, а його дружина Анна займається домашнім господарством. Старші діти працюють, молодші вчаться. У 1955 році вмирає Іван Драґан. Увесь тягар по утриманню дітей ліг на плечі Анни Костянтинівни. І хоча старші діти вже працювали, їй доводилось докладати чимало зусиль і винахідливості щоб звести кінці з кінцями, виховати молодших дітей та дати їм освіту.

Останні роки свого життя Анна Драґан важко хворіла. І весь цей час її доглядав син Михайло. До кінця своїх днів носила вона у серці тугу за рідним краєм, мріяла ще хоч раз побувати на Лемківщині, побачити рідні місця. Та не судилося їй знову пройти стежками дитинства і юності, вдихнути терпкого гірського

повітря, зануритись у неповторну карпатську симфонію барв, запахів, звуків... Померла на 84-му році життя і похована в місті Бориславі.

Співати Анна Драган почала з раннього дитинства. Перших пісень навчилась від матері у далекій Америці. Як згадувала, майже щонеділі після виснажливої щоденної праці збирались лемки-емігранти разом. Були це переважно чоловіки, надовго відірвані від своїх родин. Вони згадували рідний край і свою тугу за ним виливали у піснях. Разом з ними виводила своїм тоненьким голосочком і Анця:

Ой верше мій, верше, мій зелений верше,
Ож мі так не буде (2), як мі было перше...

Часто просили її:
- Анцю, ноле заспівай нам ишы дашто!

Дівчинку ставили на підвищення:

Співаночки мої, де я вас подію?
Піду до лесика, там я вас посию!
Будут там дівчата по грибы ходити,
Співаночки мої будут находити...

...починала вона і враз усе затихало. Згадувалась далека домівка, рідні обличчя. У багатьох на очах виступали сльози... Було їй тоді чотири - п'ять років.

- Но, як тя жаба не зіст, то з тя дашто виросне! - жартували присутні.

За океаном дівчинка багато чула від батьків про свою батьківщину та життя її мешканців, думками лінула туди. Коли ж повернулася на Лемківщину, була вражена побаченим. Після величезних міст Америки з їх гуркотом і метушею, що вже тоді були справжніми кам'яними джунглями, Зелені Карпати, гірські потічки, напоєне запахом трав повітря, спів пташок - усе це здавалось якоюсь дивною чарівною казкою. Це було таким різким контрастом до всього дотеперішнього, що запало до поетичної душі дівчинки на все життя.

У Розділлю Анця вперше побачила справжнє народне весілля, почула багато нових співанок. А що мала чудову пам'ять, то легко їх запам'ятовувала. Роки, прожиті у Розділлі до війни 1914 року, дали їй дуже багато. Вона опановувала пісенний репертуар не тільки Розділля, але й Вапенного і Мацини Великої, куди часто приходила з батьками до численної рідні. І під час вимушеної розлуки з Лемківщиною Анна не забувала того, чого навчилася змалку. У Ростові в колі біженців-лемків часто звучав її чистий дзвінкий голос. Тут вона почула й запам'ятала багато українських та російських пісень.

З Росії Анна повернулася вже дорослою. Після бурхливих подій революції та громадянської війни колишні біженці тішились мирним життям. Молодь збиралася на вечорниці, де під час ігор і забав Анна була душею товариства. Вона виділялася з-поміж оточення кмітливістю й дотепністю, почуттям гумору, мала багато друзів.

З осені у Розділлі, Вапеннім, Мацині, як і раніше, справляли багато весіль. Анну постійно запрошували за дружку. Вміла вона переспівати усіх, особливо під час так званих "передирок", коли дружки змагались з друзями у жартах і дотехах, намагаючись якнайбільше дошкулити одні одним.

Та не довго дівувала. Вже за рік після повернення вийшла заміж. Народжувалися діти, додавалися нові клопоту. Але потреба співати не дозволяла їй замкнутися у колі родинних турбот. Як і раніше була вона в гуші подій сільського життя. Чоловік Анни був вдівцем, людиною значно старшою, статечною і поважною. Знаючи як дружина любить співати, він не перечив їй у цьому, навпаки, - у довгі зимові вечори охоче дозволяв молоді збиратись на вечорниці у своєму просторому приміщенні, радо бував з нею на хрестинах, весіллях.

Тепер Анну шораз частіше запрошували на роль свашки. Не проста це була роль на весіллі. Свашки повинні були добре знати весільні традиції, звичаї та обряди, пильно стежити за дотриманням і неухильним виконанням весільної драми, знати безліч весільних пісень, мати добрі голоси, бути кмітливими і дотепними. Усе це чудово поєднувалось в особі Анни Драган. Уміла вона, окрім того, знайти вихід із будь-якого становища, скласти імпровізовану, дуже влучну "характеристику" на кожного. Правда, робила це доброзичливо, так що майже ніхто не ображався. Отак вона стала неперевершеною свашкою не тільки у Розділлі, але й у Вапеннім та Мацині Великій.

Ці села колишнього Горлицького повіту Краківського воєводства були ніби одним селом із трьох частин. Розташовані на відстані кількох сот метрів одне від одного, вони належали до однієї парафії, їх мешканці ходили до церкви до Розділля або Мацини - залежно від того, де в цей час перебував священик (у Вапенному церкві не було). Селяни добре знали між собою, більшість із них була у близьких родинних стосунках. Під час господарських робіт вони часто об'єднувались у невеликі ґурти (15-20 чол.), допомагаючи один одному. Збирались разом і на родинні та релігійні свята. Отже і пісні тут були спільно створені. Значною мірою цьому сприяло й те, що серед мешканців цих і навколишніх сіл виділялись найбільш обдаровані співаки, музиканти, промовці. Вони ставали свого роду професіоналами, без яких не обходилась жодна важлива подія в селі. Однією із таких особливо обдарованих народних співачок і була Анна Драган.

У міжвоєнний період на Лемківщині були ще добре збережені народні традиції та звичаї XIX ст. Стосувалось це передусім вечорниць, різдвяних та новорічних свят, дожинок, хрестин та весіль. Особливо міцно тримались весільні звичаї та обряди.

Становище різко змінилось після примусового виселення лемків із прадавніх земель. Втративши етнічну єдність, поселившись окремими невеличкими групами, часто з різних сіл Лемківщини, колишні селяни у переважній більшості ставали робітниками і службовцями. Ця зміна соціального стану призвела до зміни їх життя і побуту, позбавила їх того ґрунту, на якому віками зростала народна творчість.

У перші повоєнні роки ті лемки, що жили у маленьких містечках Західної України, хоч і працювали у різних галузях народного господарства, провадили напівселянський спосіб життя. Вони обробляли невеличкі клаптки землі, тримали худобу, птицю. Займалися цим, переважно, жінки і діти. Це давало значну матеріальну підтримку, особливо у голодні повоєнні роки, було своєрідною компенсацією за втрачений усталений спосіб життя.

У людей старшого і середнього віку відчувалась гостра потреба у спілкуванні, обміні думками, спогадами про те, як то було "дома". Вони за традицією збиралися разом і на селянські та родинні свята, як і раніше багато співали. Та росло молоде покоління, що за нових умов вже не мало такої потреби. Молоді лемки вже не переймали від старших ані традиційних звичаїв та обрядів, ані пов'язаних із ними пісень. Так поступово забувалися лемківські народні пісні, залишаючись лише у пам'яті старших віком людей.

У Бориславі Анна Драган ще була кілька разів за свашку на лемківських весіллях, багато співала у родинному колі, серед знайомих та друзів, при ручній праці вдома. Та минав час, щораз менше було весілля із традиційними обрядами, відпала потреба у співі багатьох обрядових пісень. На весіллях, що поступово перетворювалися на звичайні застілля, співались переважно необрядові звичайні пісні. Згасав інтерес і до пісень інших жанрів. У кінці 1960-х років серед молодих лемків, що народилися й виростили в Україні, лише зрідка можна було почути їхні давні співанки.

Анна Драган з жалем зауважувала, що молоді не розуміють того, що вони втрачають. Як могла, вона намагалася зберегти лемківські співанки, вчила співати своїх онуків. І як же віджила, наче перемінилася, коли від неї розпочато запис лемківських співанок на магнітну стрічку! Радості їй не було меж. Відкладала будь-яку, навіть найпильнішу роботу. Розуміла, що стала причетною до дуже важливої, потрібної справи, що тепер записані від неї співанки будуть збережені для нащадків. І це додавало їй, уже не молодій, сили й енергії.

Було це у 1969 році, коли М.Дзіндзь запропонував мені записати від Анни Драган мелодії весільних пісень. Великий ентузіаст-аматор лемківського фольклору Михайло Дзіндзь вже давно займався його збиранням, записував народні звичаї, обряди, вірування, тексти народних пісень. Свої записи він робив від мешканців різних сіл Лемківщини, шоправда, на жаль, не завжди вказуючи де, коли і від кого зроблено той чи інший запис. Серед його інформантів була і Анна Драган. Від неї та інших переселенців з Розділля М.Дзіндзь записав деякі весільні звичаї і обряди села Розділля і частину текстів весільних пісень та у белетризованому вигляді під назвою "У Розділлі на весілля" друкував у газеті "Наше Слово" (Варшава).

Під час нашого запису мелодій весільних пісень виявилось, що, як у сценарії весілля, так і в текстах пісень, є чимало неточностей та перекручень. Особливо це стосувалось порушень ритміки вірша, що неминуче при запису не зі співу, а з диктування тексту. Довелось багато попрацювати, щоб ґрунтовно переробити сценарій весілля, доповнити його записами від інших інформантів, зробити виправлення текстів пісень. По суті було зроблено новий запис весілля. Його сценарій і майже всі обрядові пісні було записано від Анни Драган. Деякі пісні були записані від інших мешканців Розділля, Вапенного та Машини Великої.

Ця робота так захопила мене, тоді студента четвертого курсу історико-теоретичного факультету Львівської державної консерваторії, що я з дозволу свого наукового керівника Зиновія Штундера полишив працю над своєю дипломною роботою "Еволюція скерцо", а замість неї обрав тему "Лемківське весілля на Горличчині". Видатний український етномузиколог Володимир Гошовський, який був моїм викладачем музичного фольклору, але на той час, на жаль, уже не працював у консерваторії і офіційно не міг бути моїм науковим керівником, настійно радив мені працювати над цією темою. Весілля, тим більше лемківське, на його думку, є маловивченою, але дуже цікавою і перспективною темою. Знаючи, що я народився і до одинадцятилітнього віку (до депортації) жив на Лемківщині, добре володію лемківським діалектом, з дитинства пам'ятаю лемківські народні пісні, звичаї та обряди, мешкаю у Бориславі, де живуть тисячі переселенців-лемків, він вважав, що кому, як не мені, за його висловом, "родовитому лемкові", взятися за цю справу. Завдяки безкорисливій допомозі і реальному керівництву Гошовського мені вдалося написати й захистити дипломну роботу на цю тему.

З дозволу М.Дзіндзя у роботі були використані записані ним від Ореста Даниловича Пижа (1905-1991) з Вапенного промови старшого свата на зальютах і маршалка на весіллі, та всі діалоги учасників весілля і опис їх одягу, записані ним від Анни Драган.

На прохання З.Штундера, яку в консерваторії партійні ідеологи постійно переслідували і принижували, називаючи "жовтоблакитницею", я погодився перекласти російською мовою і надіслати скорочений варіант дипломної роботи у Москву на конкурс, не маючи жодної надії на перемогу. Та проти всяких сподівань, на Всесоюзному конкурсі студентських наукових робіт, присвяченому 50-річчю утворення СРСР, "Лемківське весілля на Горличчині" було удостоєне Першої премії та золотої медалі.

Після захисту дипломної роботи Голова Державної екзаменаційної комісії композитор Мирослав Скорик рекомендував "Весілля" до друку. Відповідно підготувавши його до цього, ми з Михайлом Дзіндзьом у 1972 році надіслали "Весілля" до видавництва "Музична Україна". У вступі зазначалося, що після війни лемки були розпоршені не тільки в різних країнах (Польща, Чехословаччина, Україна), але й у різних областях цих країн. Це призвело до того, що тепер лемки не тільки не створюють нових зразків фольклору, а навпаки, у нових умовах поступово, але безповоротно втрачають надбане віками. Намагання зберегти хоча б частину того, що ще не втрачене назавжди і є метою записаного й поданого до редакції "Весілля".

Однак через рік рукопис було повернуто. В офіційній відмові, витриманій у типовому для періоду "розвинутого застою" бюрократично-канцелярському стилі, стверджувалось, що поданий матеріал не є фольклорним записом якогось конкретного весілля, що в ньому багато релігійних моментів, а низка положень викликає заперечення. Малось на увазі твердження про долю лемківського фольклору. У відповідь на це наводилася цитата зі вступу до збірника О.Гижі "Українські народні пісні з Лемківщини": "Радянські вчені дотримуються іншої думки і доводять, що "творчість українців-лемків, яка на повний

голос вперше зазвучала в нових соціалістичних умовах, не втрачає самобутніх рис, вироблених століттями. Вона органічно вливається в загальноукраїнський творчий процес".

Немає потреби доводити абсурдність тверджень про нефольклорність запропонованих матеріалів, їх релігійність тощо. Це свідчило про повну некомпетентність автора відписки та про негласне офіційне негативне ставлення до всього, що пов'язане з лемками. Хочеться тільки згадати як реагувала на це Анна Драган:

- На повний голос уперше зазвучала?! Не зазвучала, а замовчала! - вигукнула вона з обуренням.

Ця проста жінка чудово розуміла те, чого з кон'юнктурних міркувань не хотіли визнавати деякі "вчені" і на догоду офіційній точці зору твердили про "розквіт", "звучання на повний голос", тоді, коли всім було зрозуміло без "вченості", що в Україні лемківський фольклор як живий творчий процес уже не існує.

Як вдалося пізніше з'ясувати у приватній розмові з одним із редакторів видавництва, в оточенні В.Щербицького, найвищого тодішнього партійного керівника України, щодо лемків панувала дуже зручна езуйтська позиція: "Если лемки украинцы, зачем их как-то выделять? Если же они не украинцы - зачем о них вообще говорить!" Ось де була справжня причина відмови.

Під час праці над "Весіллям" виявилось, що Анна Драган знає величезну кількість пісень різних жанрів. Щоб їх записати, потрібно було кілька наступних років. Це була по-справжньому творча робота. Співачка згадувала щораз нові, давно не співані пісні, що звучали ще в пору її юності і раптом виринали в оточенні спогадів про далеке, вже забуте минуле. Виконувала їх натхненно, ніби знову ставала учасницею подій тих далеких років. Так було записано близько 700 пісень, в основному місцевих, лемківських, та інших, українських, що широко побутували на Лемківщині у міжвоєнний період. Серед них були і весільні, які виконувались у двадцятих роках під час обрядів, що потім зазнали змін унаслідок скорочення весілля і не ввійшли до першого варіанту "Весілля".

На жаль, нам не вдалося записати польських та російських пісень, багато яких теж знала Анна Драган. Сталося це тому, що за її бажанням вирішено було спершу зафіксувати українські, а потім інші - польські та російські. Та важка хвороба співачки в останні роки не дозволила повністю здійснити цей задум.

На основі зроблених записів нами укладено збірник "Лемківщина моя мила...", куди увійшло 660 пісень, серед яких шість останніх - авторські. На жаль, за понад три десятки років цей унікальний збірник не зміг знайти свого видавця. Раніше не дозволяла панівна ідеологія, тепер - фінансові труднощі.

Розуміючи важливість збереження народної пісні для нащадків, Анна не тільки сама радо співала, але й заохочувала до цього інших. За її рекомендацією нами були зроблені цінні записи народних пісень від Софії Рак з Мацини Великої, Варвари Желем з Вапенного, Марії Качур з Боднарки та від багатьох інших.

Маленька на зріст, рухлива, жвава, з почуттям гумору і власної гідності, вона відзначалася великою життєвою енергією, оптимізмом. Говорила і співала виразно, переважно досить голосно, допомагаючи собі жестами, мімікою. Під час співу легко похитувалась, мала незвичайний вираз обличчя і очей, особливо при виконанні деяких ліричних жіночих, баладних та інших "довгих" пісень. Натомість, коли співала задирливих дівочьких, парубочьких та жартівливих пісень, ставала по-дитячому веселою, збудженою. Важко було повірити, що за плечима цієї жінки майже вісім десятиків років нелегкого життя. У щоденному житті була привітна, доброзичлива.

Від Анни Драган зроблено надзвичайно цінні записи лемківського музичного фольклору. Особливо це стосується весілля. Вперше в українській фольклористиці нам вдалося здійснити повний його запис з нотами. Це має велике значення за умов відсутності у лемків власної етнічної території проживання, майже повної їх асиміляції і можливості подальшого функціонування традиційного фольклору. І за це їй належить шана від усіх, кому дорога народна пісня.

Про вимову словесних текстів пісень Анною Драган

Пісні місцевого музичного діалекту Анна Драган виконувала говіркою, характерною для лемків Горличчини. Словесні тексти інших пісень вона пристосовувала до місцевої говірки, щоправда, робила це не завжди послідовно. Тому в багатьох таких піснях можна зустріти те саме слово, коли воно звучить як літературною мовою, так і його діалектний різновид.

Прикладом може бути перша строфа пісні № 544, де в першому рядку літературне "ходила", а в третьому вже діалектні "ходива", "говорива", "любива":

1. Ой ходила по садочку,
По зеленим барвіночку,
Ой ходива, говорива,
Неє того, што-м любива.

Схожий приклад у пісні № 363, де у п'ятій строфі літературне "плакати", а в шостій - діалектне "пвакати":

5. Голубка не їст, голубка не п'є,
Лем під дубиною плакати иде. (2)
6. Чом же ты не їж, чом же ты не п'єш,
Лем під дубиною пвакати идеш? (2)

У багатьох інших піснях (не лемківських) можна зустріти як літературні слова, так і їх діалектні відповідники: "дівчина" (№ 476, 1 строфа) - "дівчына" (№ 476, 3, 4 строфи), "дівчиною" (№ 474, 6 строфа) - "дівчыну" (№ 548, 2 строфа), "дівчинонько" (№ 480, 1 строфа), "милий" (№ 548, 5 строфа) - "мивий" (№ 549, 1, 2 строфи), "молоденький" (№ 355, строфа 9) - "моводенький" (№ 354, строфа 3), "кувала" - "кувава" (№ 549, строфа 1), "черешен" (№ 101), "черешень" (№ 653) тощо. Таких прикладів багато і це не помилки записувача, а точна фіксація вимови словесного тексту виконуваних співачкою пісень.

ПРО ЗАПИС СЛОВЕСНИХ ТЕКСТІВ ЛЕМКІВСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ³

Народна пісня - своєрідний літопис життя народу. І щоб цей літопис був правдивим, кожен записувач і дослідник фольклору мусить проїнятися високим почуттям обов'язку перед минулими і майбутніми поколіннями творців народної пісні, усвідомити усю міру відповідальності за достовірність текстів (словесних і музичних).

Словесні тексти народних пісень, якщо у них збережені лексичні, морфологічні та основні фонетичні особливості, можуть дати, окрім усього іншого, цікавий матеріал для лінгвістів і соціологів. Особливо це стосується такого своєрідного діалекту української мови як лемківський. На жаль, опубліковані впродовж останнього століття записи лемківських народних пісень, за незначними винятками, не відповідають науковим вимогам.

Лемківський говір (говірка), західнокарпатський говір - один із архаїчних говорів карпатської групи південно-західного наріччя. Поширений на крайньому заході українського етномовного ареалу у західних районах Закарпатської області, Східнославацькому краї (Словацьчина) і Ряшівському воєводстві (Польща). На сході межує з бойківським говором і закарпатським говором, на півдні і заході - зі словацькими, на півночі - з польськими говорами. Лемківським діалектним анклавом є східнолемківська острівна говірка жителів сіл між Стрижевом і Коросно (їх називають замішанцями). Територіально лемківський говір накладався на етнографічну зону Лемківщини, співвідносно з етнографічною групою українців-лемків та їх підгрупою - замішанцями.

Риси лемківського говору широко представлені в пам'ятках писемності різних жанрів, починаючи з XVI ст., - ділових документах, оригінальних і перекладних конфесіональних текстах, художній літературі, записах фольклору.

До 1947 року лемки проживали по обох боках карпатського хребта і водночас державних кордонів (до 1772 року - польсько-угорського, з 1939 - польсько-чехословацького). Територія проживання лемків становила півострів між польською і словацькою етнографічною територією довжиною 140 км і шириною 25-50 км. Після виселення лемків поляками з північної Лемківщини, їх територія охоплює нині лише південну частину західного Закарпаття - Пряшівщину.

Проживання лемків на крайньому заході української етнічної території клином поміж польськими та словацькими говорами вплинуло на витворення особливостей, відсутніх в інших українських говорах. У своїх основних рисах лемківський говір становить єдність, хоч помітно диференціюється на різних структурних рівнях. Деякі особливості не поширилися на всю властиву лемківську територію, розділившись її на західні (над р. Попрадом), середні (на захід від Дуклі - Нижнього Свидника - Гиральтовців) та східні говірки.

Істотними ознаками лемківського говору є сталий (слабо динамічний) наголос - на другому від кінця слова складі, за винятком східних говірок з рухомим (динамічним) наголосом; збереження давньої фонемі *ы*; твердість кінцевих пом'якшених зубних приголосних (*оген "вогось", гіст "гість", ход "ходи", штос "щось", отець "батько"*) та *ц, с* у закінченнях *-ица, -ский, -цкий* (*йалица, людский*); відсутність подвоєних приголосних у типі: *зілья "зілля", весілья "весілля"*; звук *л* у позиції перед нелабіалізованим голосним заступається звуком *в* (*вава "лава", ц'івий "цілий"*); звук *в* у позиції прийменника і префікса часто заступається іншими звуками - *г* перед дзвінками приголосними (*гдова "вдова"*), і *х, ф* перед глухими (*х коморі "в коморі", фчера "вчора"*), дорсальна (шепелява) вимова пом'якшених зубних *сь, зь, ць, дзь*, які в середніх та західних говірках переходять у пом'якшені шиплячі *шь, жь, чь, джь*, (*шыно "сіно"*), зміна *в + голосний* або *дзвінкий приголосний* на *г* (*г зими "взимі", гмерти "вмерти"*); *в + глухий приголосний* на *х* (*хпасти "впасти"*), відсутність приставних приголосних (*она "вона"*).

До важливих морфологічних особливостей належать: наявність давнього закінчення *-и* в називному відмінку множини іменників чоловічого роду (*парібци, войаци*); закінчення *-ы* у прикметниках і займенниках прикметникового типу у називній відміні множини (*здоровы*); закінчення *-ам* в орудному відмінку однини іменників та узгоджених з ними прикметників, займенників (*тобом, добром женом*); в орудному відмінку однини прикметників та займенників часто фіксується закінчення форм двоїни - *-ма* (*тьма, бівьма, котрьма*); складені форми майбутнього часу дієслів творяться переважно від дієслова *бути* і дієприкметника (*буду робив*), зрідка - від цього ж допоміжного дієслова й інфінітива (*будеме віязати*); наявна слотовторна частка *да* замість *де* (*дахто, дакому*); поширені прийменники *к* та його варіанти *ік, г, ку, гу* (*к лісу, гу нам*), *пред, през* (*през хотар "через межу"*) та ін.

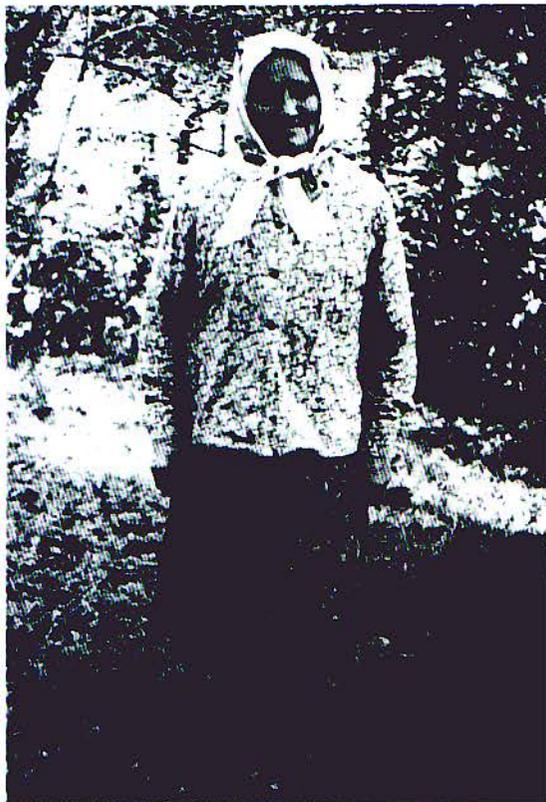
Лексичні і семантичні особливості лемківського говору значною мірою зумовлені тісними зв'язками із сусідніми словацькими і польськими говірками, а також зв'язками з українськими надсянським і закарпатським говором.

Однією з характерних рис лемківської говірки, за якою вона об'єднується з деякими іншими говірками Карпат і протиставляється решті українських говірок, є наявність у ній фонемі *ы*, тобто такої мовної

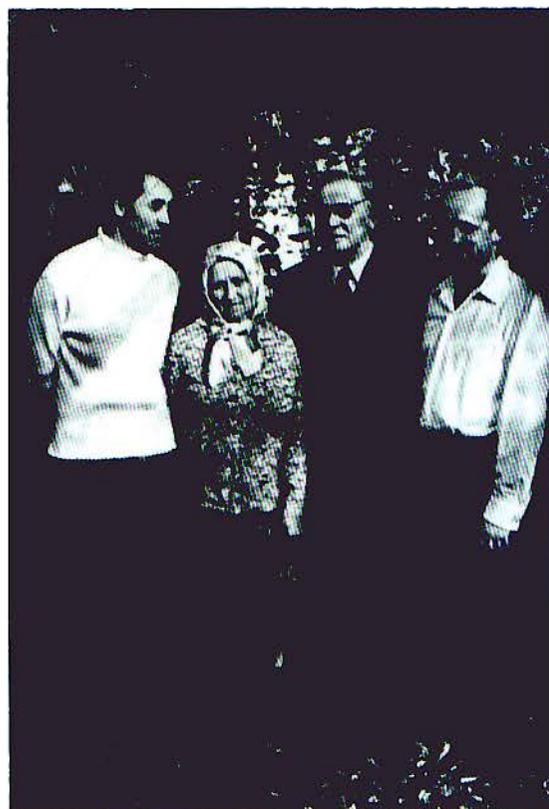
³ Стаття вперше опублікована у збірнику "Матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті видатного українського етномузиколога Володимира Гошовського"/Ред.-упорядник В.Пасічник. - Львів: Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаніка НАН України, 2002. - С. 177-184. Однак актуальність теми та практична недоступність матеріалів збірника для широкого загалу спонукали автора опублікувати її вдруге.

Анна Драган

Анна Драган

*Ярослав Бодак, Анна Драган, Дмитро Бедзик,
Михайло Драган*

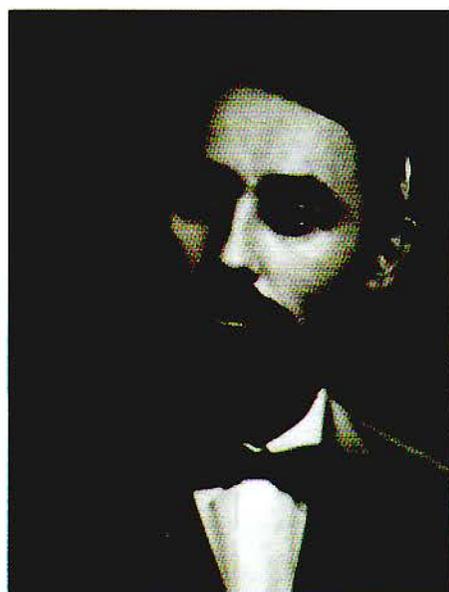
*Михайло Дзіндзьо, Анна Драган, Дмитро
Бедзик, Ярослав Бодак. Борислав, 1976 рік*

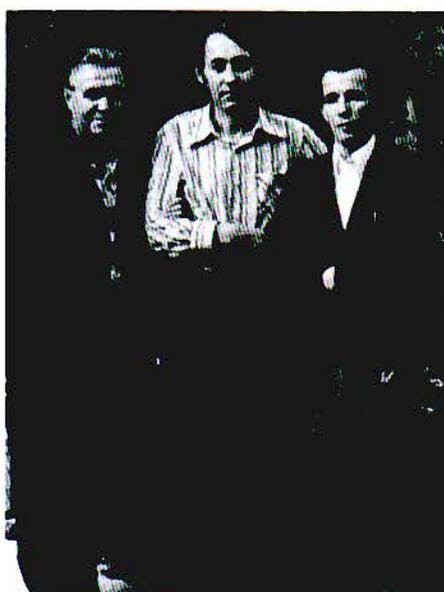
*Ярослав Бодак, Марія Дзіндзьо, Дмитро Бедзик,
Михайло Дзіндзьо*

*Ярослав Бодак, Анна Драган, Дмитро Бедзик,
Михайло Драган*

Ярослав Бодак

*Михайло Дзіндзьо, Ярослав Бодак,
Василь Колодійчик*

*Прослуховування записів лемківських пісень
Ярослав Бодак, Василь Колодійчик*

Святкування Йордану в Турянському. 1967 рік

одиниці, що має здатність через протиставлення іншим фонемам (передовсім фонемі *и*) розрізнявати слова, наприклад: *мыло*: *мило* (прислівник), *сыто* (прислівник): *сито* "решето", *мы* (займенник): *ми* (*мі*) (давальний відмінок займенника-енклітика, тобто скороченого до одного складу займенника, що не має власного наголосу, наприклад, *дай ми* (*мі*) ("мені"), *ты* (займенник): *ти* (давальний відмінок займенника-енклітика), наприклад, *дам ти* (тобі), *быти* "бути": *бити* "бити", *выти* "вити, завивати": *вити* "вити" тощо. Ця фонема як одиниця мови виступає у мовленні в звуковій *ы* заднього ряду, високого підняття, нелабіалізованому (цей звук уважається основним виявом фонемі *ы*, тобто таким, у якому ця фонема найчастіше втілюється) та звуковій *ы* середнього ряду високого підняття, нелабіалізованому, подібному до російського *ы*, але більш заднього утворення. У такому звуковій фонемі *ы* найчастіше виявляється в ненаголошеній позиції.

Фонема *ы* в лемківській говірці виступає передовсім відповідно до давнього *ы*, наприклад, у словах *быкы*, *волы*, *рыбы*, *ногы*, *рогы*, *рукы*, *кышкы*, *хыжа* тощо. Вона також уживається замість давнього *і* після *ж, ш, ч*, наприклад: *жыты*, *жывий*, *жылы*, *шыло*, *шыя*, *шыты*, *чытати*, *волочыты*, виступає на місці давнього *о* або *у*, наприклад: *сырока*, *сылы*, *быб*, *выл*, *выз*, *гыгнавий* (гугнявий). Ця ж фонема виступає як рефлекс *ь* (надкороткий *у*) у давніх групах *чъты*, *тхъты* (тобто в групах *чъ*, *тхъ* між приголосними) і в сполуках *ы + і*, наприклад: *гырмыты*, *дырва*, *гыртан*, *шырготати*, *хырбет*, *кыршыты*, *пырц* тощо.

Тобто навіть зі сказаного стає зрозуміло, що фонема *ы* заступлена в лемківській говірці своєрідними звуками, відсутніми в мовах, з якими вона контактує, а тим більше в тих, з якими не контактує (напр., з російською). Ця фонема в протиставленні до фонемі *и* як найближчої до неї акустично й артикуляційно (вони втілюються передовсім у звуках високого підняття, нелабіалізованих) розрізняє досить велику кількість слів, а крім того виступає як складова багатьох *афіксованих морфем*, наявних у лемківському говорі.

Тому дивним є намагання багатьох записувачів лемківського фольклору відобразити особливості лемківської говірки засобами лише українського правопису. Адже той набір літер, який використовують для фіксації української літературної мови згідно з нормами чинного правопису, дуже наближено може передати звукові особливості лемківської говірки. Коли йдеться про фонему *ы*, так характерну для лемківської говірки, то і вона, і звуки, в яких вона втілювалася в мовленні на території Лемківщини, відсутня в фонемному складі літературної мови, немає й літери для її позначення.

А це означає, що вживання літери *и* для позначення двох лемківських фонем *ы* та *и* призводить до появи великої кількості омонімів, не кажучи вже, що такий крок зумовлює занепад самої фонемі *и* звуків, у яких вона втілюється в мовленні (що відбувається саме так, досить поглянути на наслідки вилучення з української абетки літери *л*) та, як наслідок, до руйнування фонетичних особливостей лемківської говірки.

А тепер погляньмо як найхарактерніші особливості лемківського говору втілені у записах лемківських народних пісень.

Однією з перших праць про галицьких лемків є стаття О.Торонського "Русини-лемки", опублікована у "Зорі Галицькій" за 1860 рік [21, С. 389-28]. Серед повідомлень автора про географічне положення, історію Лемківщини, характер життя і побуту її мешканців, особливості їх говірки, одягу, знаходимо його спостереження над музичним фольклором лемків та деякими обрядами і звичаями, пов'язаними з весіллям, хрестинами, похоронами. Автор подає 13 текстів весільних обрядових пісень. І хоча праця написана "язичієм" (штучна книжна мова, що вживалася в ХІХ ст. у виданнях москвофілів - безладне поєднання елементів української, російської, церковнослов'янської мов), у текстах пісень збережені найголовніші риси лемківської говірки, зокрема обидві фонемі *ы* та *и*, причому автор наголошує на відмінності їх вимови і потреби їх фіксації на письмі.

1871 року була опублікована праця В.Хиляка "Свадебні звичаї у лемків" [22, С. 4-29], а 1921 року - "Лемковський співанник" Д. Качора [7]. Обидві праці написані "язичієм", проте автори, за незначними винятками, дуже сумлінно фіксують найголовніші риси лемківської говірки, зокрема фонемі *ы* та *и*.

Уродженці Лемківщини О.Торонський, В.Хиляк, Д.Качор добре знали лемківський діалект української мови, тому їхні записи текстів лемківських народних пісень (мелодій вони не записували) хоча і мають певні недоліки, проте не викликають сумнівів у їхній достовірності.

Це ж стосується і збірника з нотами "Народні пісні подкарпатських русинів" Д.Задора, Ю.Костю, П.Милославського [6], який теж написаний "язичієм" і в якому автори зберегли основні лексичні, морфологічні та фонетичні особливості місцевих говірок.

Й.Роздольський записував тексти народних пісень так званою "кулішівкою" (українська абетка і правопис, що його уживав П.Куліш і яка була прийнята народолюбними видавцями в Галичині у 1860-х роках). У збірнику "Галицько-руські мелодії" є розділ "Пісні з Лемківщини", де вміщено 91 лемківську народну пісню [19, С. 339-366]. Автор запису словесних текстів пісень намагається зберегти на письмі найголовніші риси лемківської говірки, шоправда робить це не завжди послідовно, іноді наближаючи її до літературної мови.

У трьох збірниках Ф.Колесси "Народні пісні з південного Підкарпаття", "Народні пісні з галицької Лемківщини", "Народні пісні з Підкарпатської Русі" [8, 9, 10] народні пісні записані сучасною українською абеткою. На відміну від "язичників" (або "язичеїстів") О.Торонського, В.Хиляка, Д. Качора, Д.Задора, Ю.Костя, П.Милославського і "кулішівця" Й.Роздольського Ф.Колесса започаткував "традицію" наближення лемківської говірки до української літературної мови. Не применшуючи значення Ф.Колесси як видатного вченого і його ролі у збереженні й вивченні лемківського музичного фольклору, треба однак зазначити, що ця "традиція" пустила таке міцне коріння, особливо в епоху "розвинутого застійного соціалізму", що на будь-яке зауваження про потребу точної фіксації найхарактерніших особливостей лемківського говору знаходився невідпорний "аргумент": "А от Колесса...". І лише В.Гошовський у збірнику "Украинские песни

Закарпаття" [4] мав сміливість повернути вилучену з ужитку як мовну одиницю фонему *ы*, запровадити літеру *г*, шоправда латинську (*g*), щоб не бути звинуваченим, за його словами, в "українському буржуазному націоналізмі" та інші істотні особливості лемківського і закарпатського говорів.

До чого привело ігнорування особливостей лемківської говірки можна побачити на прикладі наукового видання збірника "Весільні пісні" [2].

На пропозицію видавництва "Наукова думка" мною було надіслано 70 лемківських весільних обрядових пісень. Знаючи практику олітературнення лемківської говірки у київських видавництвах, я просив опублікувати їх без редакторського втручання, що мені й було обіцяно. Коли ж пісні були опубліковані, їх важко було впізнати. Ось декілька прикладів. У пісні № 318 (співається коли молодий зі своєю весільною дружиною йде по молоду) мало бути (подаю перші дві строфи):

1. Ідеме, идеме, ой з гори до долини,
Ідеме глядати, ой той нової родини. (2)
2. Світай, Боже, світай, ой жеби скоро ден бив,
Жеби я увідів, ой в котрій я хыжы бив. (2)

Надруковано:

1. Ідеме, идеме, ой з гори до долини,
Ідеме глядати, ой той нової родини. (2)
2. Світай, боже, світай, ой жеби скоро ден бив,
Жеби я увідів, ой в котрій я хижи бив. (2)

Здавалося б, ну що тут змінено? Літеру *и* на *і* (*идеме* - *ідеме*, *світай* - *світай*), літеру *ы* на *и* (з *гори* - з *гори*) і под. А до чого це привело? До зміни змісту! Адже у лемківській говірці слово "идеме" означає "йдемо", а слово "ідеме" - ідемо (до речі, в говірці лемків Горличчини відсутній звук *і* - замість *істи* лемки вимовляють *істи*, *іхати* - *іхати* і под.). Тобто у видрукованому варіанті молодий *іде* по молоду, а не *йде*, як було мною зафіксовано. Це груба помилка, бо молодий *н і к о л и не і х а в* по молоду, а завжди *й ш о в!* Ось до чого привела невинна, на перший погляд, зміна однієї літери. Подібне бачимо і в пісні №720, де видруковано "Юж идеме з комороньки...", нібито з комори можна іхати, а не йти, або "Боже, боже, де я іду, ци по жену, ци по біду...", де, як вже згадувалося, має бути "иду", тобто по молоду завжди йшли пішки, а не іхали (№ 324). Або інший приклад - пісня № 590, де мало бути:

1. А наші свашенькы обі молоденькы,
Співають, танцюють, ани ніг не чуют. (2)

Надруковано:

1. А наші свашенькы обі молоденькы,
Співають, танцюють, ани ніц не чуют. (2)

Тут замість "ани ніг не чуют" видруковано "ани ніц не чуют", що теж привело до зміни змісту (до речі, лемки Горличчини, від яких зроблено запис, не вживають слово "ніц" (нічого), але "нич"). В інших випадках замість "ани" бачимо "ані" (№ 821).

Ще один приклад, що свідчить про цілковите нерозуміння особливостей лемківської говірки (пісня № 350, де видруковано):

1. Сіла-м собі за кряк, співа-м собі сьак-так,
Тепер мі, миленький, за віночок заплат. (2)

Має бути:

1. Сіва-м собі за кряк, співам собі сьак-так,
Тепер мі, миленький, за віночок запват. (2)

Тут "співам" означає "співаю", а видруковане "співа-м" - вигадане упорядниками невідомо що. І таких прикладів, де перекручено зміст пісень, багато. Годі вже й казати про окремі слова, перероблені за нормами літературної мови, як наприклад: замість *одпущыня* - *одпущення* (№ 445), *вінец* - *вінець* (№ 325), *газдыню* - *газдиню*, *выберайся* - *выбрайся*, (№ 314), *ищы* - *ище* (№ 332), *нигда* - *нигда* (№ 589), *повтерати* - *повтирати*, *полюпали* - *поляпали* (№ 329), *и в другий віторок* - *і в другий віторок* (№ 715), *щесыця* - *щастя* (№ 267), *зробили зме* - *зробилизме* (№ 720) - список можна продовжувати. Немає жодної пісні, підкреслюю - ж о д н о і, де б не було внесено редакторських змін, які спотворили первісний текст. І це наукове видання! Чого ж тоді можна очікувати від популярних видань, численних обробок лемківських народних пісень, де кожен сам собі редактор, який поправляє лемківську говірку на свій смак і розсуд? Ось хоча б такий приклад зі збірника Соболевського [20, с 24], де видруковано:

1. Як я отсаль піду, кому си жаль буде,
Хто си буде плакав, а мене не буде.

Тут "комуси" і "хтоси" означають "комусь" і "хтось" і повинні писатися разом, інакше змінюється зміст тексту. І таких прикладів у виданнях радянських часів безліч.

Особливо багато клопоту завдає словечко "била", яке має два різні значення. Ось типовий приклад, який показує, до яких непорозумінь може привести це слово, якщо його писати без розрізнення фонем *ы* та *и*:

1. Ой дай мі, Боженьку, добру жениченьку,
Жеби мя водила в корчму за рученьку. (2)
2. Жеби мя водила, жеби мя не *била*,
Добра би то, добра жениченька *била!* (2)

З цього прикладу (друга строфа) незрозуміло, коли жениченька добра - коли *била* чи коли не *била*? Відповідь у вірному запису:

1. Ой дай мі, Боженьку, добру жениченьку,
Жебы мя водива в корчму за рученьку. (2)
2. Жебы мя водива, жебы мя не *быва*,
Добра бы то, добра жениченька *быва!* (2)

Тут у першому рядку другої строфи *быва* означає *била* (від слова бити), а в другому рядку *быва* - *була* (від слова бути).

Заради справедливості треба визнати, що деякі популярні збірники, як-от "Українські народні пісні з Лемківщини" О.Гижі [3], зазнали меншого редакторського спустошення, ніж наукові. Якби ще там усунути оці численні "била", поставити на свої місця фонему *ы*, виправити деякі інші недоречності - вийшов би пристойний популярний збірник з прийнятною лемківською говіркою.

Останнім часом як в Україні, так і за її межами почали з'являтися нові публікації лемківського фольклору. На жаль їх автори та видавці припускаються тих самих помилок, як і їхні попередники, іноді до старих помилок додають нові. Прикладом може служити перевидання "Українського весілля на Лемківщині" Івана Бутери Івано-Франківським видавництвом "Нова Зоря", (1997 рік), де читаємо: "Як з ми ту їхали, то з мися блукали" (с. 9) - має бути: "Як зми (*або зме*) ту їхали, то зми (*зме*) ся блукали", або "Ой *билося* не жениц..." (с. 13) - "Ой *било ся* не жениц", чи "Ход *ме* домів..." (с. 40) - "ход*ме* домів", тобто тут не дотримано навіть елементарних шкільних правил (частка *ся* має писатися тут окремо, а *ход ме* - це одне слово - *ходме*, тобто *ходімо*). Увесь збірник рясніє подібними помилками. Невже у славному Івано-Франківську не знайшлося хоча б одного грамотного лемка, який би виправив ці й інші помилки?

"Лемківське весілля" ("порядку бортнянського", як зазначено авторами, без нот) І. Мадзика та В.Максимовича видала "Наша Загорода" у Криниці (Польща, 2002). Уродженець села Бортне на Горличчині (де, до речі, записував свої "Свадебні звичаї у Лемків" В.Хиляк) І. Мадзик добре фіксує особливості говірки села Бортне й інших сусідніх сіл, хоча іноді віддає данину "язичю" ("ходил", "робил", "пішол", "пришол" і под.).

Отож, як бачимо з цього короткого огляду, більшість українських видань лемківського фольклору подає тексти пісень літературно-діалектним суржилом, що аж ніяк не може бути прийнятним в етномузикознавстві.

А що ж польські видання? Оскар Кольберг проводив свої етнографічні подорожі по східній Лемківщині у другій половині XIX ст. Окрім власних записів, він використовував матеріали й інших авторів, зокрема з праці О.Торонського "Русини-Лемки". Кольберг не знав не те що лемківської говірки, але й української мови загалом, тому його записи рясніють дивною сумішшю українських і польських слів з домішками "язичія" і "кулішівки", зміст яких іноді просто неможливо розібрати [Kolberg O., 11]. Інші польські фольклористи теж роблять численні помилки, але це скоріше йде від незнання лемківської говірки, а не від свідомого її перекручення, як ми це бачимо в деяких польських виданнях (див. наприклад, Mroczek J. [16, 17]; Reinfuss R. [18] та ін.).

Які ж перспективи появи нових, наукових записів лемківського музичного фольклору? На жаль, сумні. Музичний фольклор може повноцінно розвиватися лише за умови, коли його носії живуть в автохтонному народному середовищі. Різка зміна звичних умов і способу життя народу приводить до незворотних змін у його музично-поетичному мисленні і, як наслідок, до поступового, але повного занепаду музичного фольклору.

Депортація основної частини населення Лемківщини упродовж 1945-1946 років до східних та південних областей УРСР і наступна злочинна військова акція "Вісла" 1947 року з виселення решти українців-лемків до "повернутих земель" (північно-західних областей повоєнної Польщі), що була не чим іншим, як етнічною чисткою з метою їх швидкої асиміляції і остаточної ліквідації основної української етнічної території на теренах Польщі, призвели до того, що лемки втратили не тільки свою етнічну єдність, але й етнічну самобутність. Розсіяні маленькими групами по декілька родин як в Україні, так і в Польщі, лемки були позбавлені того ґрунту, на якому протягом віків зростав їхній фольклор, і швидко асимілювалися. Культура лемків, особливо їх багатий музичний фольклор, зазнали непоправних втрат.

На сьогоднішній день більшість лемків старшого покоління, носіїв традиційного лемківського музичного фольклору, вже відійшли у вічність. Нові покоління лемків як у Польщі, так і в Україні вже майже повністю асимільовані. Тому запис давніх зразків традиційного лемківського музичного фольклору є дуже проблематичним. Важливішим під сучасну пору, на наш погляд, є виправлення старих помилок і недопущення нових.

Ярослав Бодак
м. Борислав, серпень 2002

ЛІТЕРАТУРА

1. Бугера І. Весілля на Лемківщині. - Львів: Бібліотека Лемківщини, 1936.
2. Весільні пісні: У двох книгах. - Книга 2. - Київ, Наукова думка, 1982. - 680 с. : нот.
3. Гижа О. Українські народні пісні з Лемківщини / Зібрав Орест Гижа. - К.: Музична Україна, 1972. - нот.
4. Гошовський В. Украинские песни Закарпатья. - Москва, 1968. - 478 с.: нот.
5. Демський М. Голос мовознавця. Наше Слово. - Варшава, 1994. - Ч. 29.
6. Задор Д., Костьо Ю., Милославський П. Народні пісні подкарпатських русинів. - Ч.1. - Ужгород, 1944. - 112 с. : нот.
7. Качор Д. Лемковський співанник. - Вип. 1,2. - Львів, 1921.
8. Колесса Ф. Народні пісні з південного Підкарпаття // Науковий збірник товариства "Просвіта" в Ужгороді. Т. II. - Ужгород, 1923. - нот.
9. Колесса Ф. Народні пісні з галицької Лемківщини // Етнографічний збірник НТШ. Т. 39-40. - Львів, 1929. - нот.
10. Колесса Ф. Народні пісні з Підкарпатської Русі // Науковий збірник товариства "Просвіта" в Ужгороді. Т. 13-14. - Ужгород, 1938. - нот.
11. Kolberg O. Sanockie - Krośnienskie. - Kraków, 1972-1974, 1972-1974.
12. Костюк Ю. Українські пісні Пряшівського краю. - Кн.1. - Братислава, 1958. - нот.
13. Лемки, лемківські говірки // Енциклопедія Українознавства. Т.4.- Київ, 1996.
14. Луканюк Б. Про Основний фонд писемних джерел музично-етнографічної інформації // Друга конференція дослідників народної музики червеноруських (галицько-володимирських) земель: Польові дослідження. / Упорядник - Б.Луканюк.
15. Мадзік І., Максимович В. Лемківське весілля. Криниця, "Наша Загорода" (Польща), 2002.
16. Mroczek J. Pieśni weselne Łemków po północnej stronie Karpat // Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku, nr. 11, 1970. - нот.
17. Mroczek J. Ze studiów nad melodiami łemkowskich pieśni pasterskich // Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku, nr. 10, 1972. - нот.
18. Reinfuss R. Śladami Łemków. Warszawa, 1990.
19. Роздольський Й., Людкевич С. Галицько-руські народні мелодії. Етнографічний збірник НТШ. Т. 21-22. - Львів, 1906, 1907. - нот.
20. Соболевський М. Лемківські співанки / Зібрав і упорядкував М.Соболевський. - К.: Музична Україна, 1967. - нот.
21. Торонський О. Русини-Лемки // Зоря Галицкая. - Львов, 1860. - С. 389-428.
22. Хиляк В. Свадебні звичаї у Лемків // Литературный сборник, издаваемый Галицко-Русскою Матицею. - Львов, 1871. - С. 4-29.
23. Цимбора Ю. Українські народні пісні Східної Словаччини. - Кн.2. - Пряшів, 1963. - нот.

ЗМІСТ

Пісні Анни Драган	3
Весілля	55
Хрестинні пісні	144
Колискові пісні	146
Календарні пісні	148
Трудові пісні (польові)	154
Трудові пісні (пастуші)	157
Духовні пісні (легенди)	166
Балади та баладні пісні	170
Розбійницькі пісні	191
Мандрівницькі та пісні про еміграцію	193
Жовнірські пісні	194
Парубоцькі пісні	203
Ліричні парубоцькі та чоловічі пісні (лемківські)	215
Ліричні парубоцькі та чоловічі пісні (інші)	221
Ліричні дівоцькі та жіночі пісні (лемківські)	226
Ліричні дівоцькі та жіночі пісні (інші)	240
Жартівливі пісні (лемківські)	252
Жартівливі пісні (інші)	264
Корчмарські пісні	267
Кермешівські пісні	272
Приспівки до танців	273
Авторські пісні Анни Драган	279

ПОКАЗНИКИ

Показник географічних назв	282
Індекс імен	285
Жанрово-тематичний показник пісень	288
Послідовний показник пісень	290
Алфавітний показник пісень	296
Показник пісень, що виконуються на наспіви інших пісень	301
Показник пісенних форм і ритмічних структур пісень збірника	304
Інтервально-звукорядна систематика ладів збірника	309
Склад весільної дружини молодого і весільної дружини молодої	310
Показник функціональних обов'язків членів весільної дружини молодого і весільної дружини молодої	310
Показник використання одягу та весільних відзнак учасниками "Лемківського весілля на Горличчині"	312
Перелік об'єктів, предметів і засобів утилітарної і символічної чинності, що використовуються у "Лемківському весіллі на Горличчині"	316
Показник (класифікація) весільних дій у "Лемківському весіллі на Горличчині"	317
Показник структур весільних дій у "Лемківському весіллі на Горличчині"	322
Показник використання предметів утилітарної та символічної чинності під час виконання весільних дій "Лемківського весілля на Горличчині"	330
Показник розподілу весільних пісень у сценарії весілля	339
Показник розподілу весільних пісень у записах лемківських весіль	343
Показник основних весільних промов, віншувань та віватів, наявних у "Лемківському весіллі на Горличчині"	344
Словник діалектних і малозрозумілих слів та висловів	347
Показник літератури	353

ДОДАТКИ

Додаток 1. Анна Драган. Біографічний нарис	360
Додаток 2. Про запис словесних текстів лемківських народних пісень	364

SUMMARY

The book "My Dear Lemkivshchyna... Anna Dragan's songs from Galician Lemkivshchyna" contains 660 songs of different genres. They were picked up from Anna Dragan (1903-1986) - a folk singer from Lemkivshchyna (the village of Rozdilla, former Gorlytskyj district of Krakiv region). For the first time in the Ukrainian study of folklore the full record of Lemko folk wedding with the description of wedding traditions, customs, ceremonies, with the speeches of the main matchmaker during "zalyoty" (engagement) and "marshalka" (a head of wedding ceremony), dialogues between guests and wedding songs put to music is given here.

Besides the lokal music dialect songs the compilation has got famous Ukrainian folk songs of different genres and migration songs to show not only the repertoire of e singer but their wide popularity on Lemkivshchyna in interwar period.

The content of the compilation shows the genre-themed range of the folk singer and through it the modern musical and poetic mentality of the nation and some stylistic traits of the late past. Some author songs of Anna Dragan placed here give additional material for studying folk song psychology.

All the songs are genre-classified due to the function of the song and within individual genres into groups and sub-groups. Anna Dragan's personal songs are placed at the end of the book. Wedding songs contained in chapter "Wedding" are given in the order of their presentation during the wedding drama. They are classified separately.

For the better orientation the author provides song indices: genre-themed, sequential, indices of the songs performed as different songs melodies (versions of melodies), song forms and poems rhythm structures, mode systems, division of wedding songs in the script, division of wedding songs in Lemko wedding records. Besides there are indices of wedding itself: bridegroom and bride memberships, functional duties of all the members, wedding dress and decorations applied by the participants; the list of objects, things and means of banaisic and symbolic efficiency that are used during the wedding; wedding actions, main wedding speeches, congratulations, vivats, etc. The vocabulary of abstruse words and dialects is added.

All the textual, morphological and main phonetic peculiarities of Gorlychyna Lemko dialect as well as the traits of Ukrainian literary language and barbarisms of another origin are preserved. The poetic texts of this compilation might be interesting for linguists and sociologists. Most songs are accompanied with notes, comments, indices to texts and melody versions in other compilation books.

Сборник "Лемківщині моя мила... Пісні Анни Драган з галицької Лемківщини" одержит 660 пісень різних жанрів, записаних автором від виконавців народних пісень із Лемківщини (село Роздільня бувалої Галицької воєводства Польщі) Анни Драган (1903-1986). Вперше в українській фольклористикі здесь представляється лемківська народна свадьба з описанням свадьбних традицій, обрядів, речей старшого свата на сватанні і маршалка (старосты) на свадьбі, діалогами між учасниками свадьби, свадьбними піснями і нотами. Крім пісень місцевого музикального діалекта в збірник вошли і знавствені українські народні пісні різних жанрів і міраційні пісні з ціллю показати не тільки репертуар певичів, но і їх широке бытованне на Лемківщині між двума мировими війнами. Матеріал збірника дає можливість показати жанрово-тематичський діапазон талантливой народно-певичей, а через него - як сучасне музикально-поетичське мислення народу, так і деякі стилістичські черти далекого прошлого. Авторські пісні Анни Драган дають доповнення до деякого матеріалу для вивчення психології народного пісенного творчості. Пісні систематизовані по жанрам, опрацьовані музично-ліричною формою, а в рамках окремих жанрів - по групах і тематичським підгрупам. Авторські пісні Анни Драган дані в кінці збірника. Свадьбні пісні дані в розділі "Свадьба" в порядку їх виконання. Вони систематизовані окремо.

РЕЗЮМЕ

Ярослав БОДАК

Лемківщина моя мила...

ПІСНІ АННИ ДРА҃ГАН З ГАЛИЦЬКОЇ ЛЕМКІВЩИНИ

упорядники

Ярослав БОДАК
Леся ГАВРИЛЮК

відповідальний за випуск

Григорій ЗАБОЛОТНІЙ

технічний редактор

Діана ПЕТРОВСЬКА
Ольга НЕНЬКО

дизайн та художнє оформлення

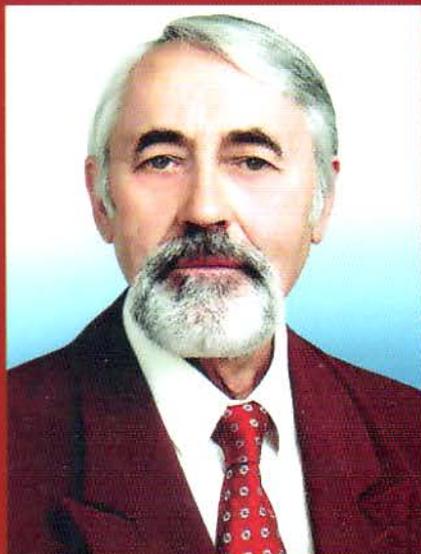
Леся ГАВРИЛЮК
Світлана СІКОРСЬКА

ТОВ "УКРАЇНСЬКИЙ РЕЙТИНГ"

Україна, 01133, м. Київ, вул. Щорса, 32-а, оф. 87
тел.: (044) 223-42-93 (багатоканальний)
E-mail: ukrrreying@gmail.com, ukrrreying@ukr.net

Підписано до друку 28.09.2011. Формат 60*84/8
Наклад - 1000 примірників
Віддруковано ТОВ "Книжково-журнальна друкарня "Софія""

Інформацію та фотоматеріали надано автором книги.
Передрук матеріалів без дозволу автора та редакції заборонено.
Видавець виходить з того, що автор завчасно отримав
усі необхідні для публікації дозволи.
Видавництво не несе відповідальності за зміст інформації,
наданої автором до друку.

Ярослав Антонович БОДАК

Музикознавець, етномузиколог, член Національної спілки композиторів України. Викладач музично-теоретичних предметів Дрогобицького музичного училища ім. В.Барвінського.

Народився на Лемківщині 13 квітня 1934 року в с. Вапенне Ґорлицького повіту Краківського воєводства (Польща). Навесні 1945 року разом із батьками був депортований у Ворошиловградську область (тепер Луганська). У 1946 році сім'я переїхала у м. Борислав Дрогобицької області (тепер Львівська). Закінчив диригентсько-хоровий та музично-теоретичний відділи Дрогобицького музичного училища, історико-теоретичний факультет Львівської державної консерваторії ім. М.Лисенка. Його дипломна робота "Лемківське весілля на Ґорличчині" на Всесоюзному конкурсі студентських наукових робіт, присвяченому 50-річчю утворення СРСР, була удостоєна Першої премії та золотої медалі.

Ярослав Бодак – автор навчальних програм, посібників з музичної літератури і фольклору для музичних шкіл та музичних училищ, наукових праць з проблем лемківського музичного фольклору. Поставивши перед собою складне завдання зберегти бодай частку музичного фольклору Лемківщини – субетнічної гілки українського народу, що найбільше перетерпіла внаслідок депортацій та "добровільних переселень", – Я.А.Бодаку вдалося зібрати близько 1000 його зразків. 660 пісень записано від унікальної знавчині музичної спадщини Лемківщини - Анни Драґан. У своїх наукових працях основну увагу зосереджує на традиційній творчості лемків у контексті її місця в українському фольклорі крізь призму сучасної етномузикології. Серед них: "70 лемківських весільних обрядових пісень"; "Типи весільних ладкань Ґорличчини"; "Роль весілля у збереженні лемківської народної культури"; "Звичаї та обряди у лемківському весіллі"; "Календарні свята, обряди, пісні Ґорличчини (Лемківщина)"; "Лемківські трудові пісні-діалоги"; "Русини-лемки – нащадки білих хорватів (етномузикологічне підтвердження гіпотези)"; "Балада у громадському житті лемків"; "Авторські пісні Анни Драґан" та інші.

УКРАЇНСЬКИЙ РЕЙТИНГ

